

HANUKA BLAGDAN SVJETLA U ZAGREBU

I STRUGA 1.-4. STUDENI 2012.

Predah na dugome putu iz Zagreba u Strugu

Prva dobrodošlica u Strugi

Uoči svečanog otvaranja

- 04 Vrhunski glazbeni doživljaji
 07 Uzorna organizacija, bogat sadržaj, ispunjene dvorane
 09 Blagdan svjetla u Zagrebu
 10 Srca ispunjena nadom
 11 Seminar o Holokaustu i ljudskim pravima
 13 Veliki projekti nadomak realizacije
 14 Yossi Amrani kod Josipa Leke
 15 Znanjem protiv mržnje
 16 Tjedan izraelske kulture u svibnju
 17 Mlade nade na djelu
 18 Novi pristup poučavanju o Holokaustu
 19 Dokumentarac „Stan“ – vrhunac ovogodišnje smotre
 23 Uspješan nastup u Bjelovaru
 24 Pljesak osječkoj plesnoj grupi
 26 Od palače Siebenschein do Preradovićeve trga
 28 Židovi u Križevcima
 30 Anatomija fašizma
 32 Tri generacije Bachrach & Krištofić
 34 Pavao Markovac – beskompromisni glazbeni kritičar
 37 Duboka vjera u ljepotu glazbe
 39 Lea i Braco – nezaboravni glumački par
 40 Kantor i nadalje na čelu
 41 Vrijedan poklon nobelovca Kertésza
 42 Mađarska traži povrat svitaka Tore
 43 Posmrtno odlikovanje kineskom diplomatu
 44 Otvoren muzej Holokausta
 Novi židovski kulturni centar
 45 Židovski muzej u Casablanci
 46 Philip Roth odustaje od pisanja
 47 Abraham Yehoshua dobitnik francuske nagrade
 Sachsovi plakati uskoro na aukciji
 48 Što rade u slobodno vrijeme?
 Policijska isprika Židovima
 49 Smrt heroine Varšavskog geta
 50 Odlazak Leah Gottlieb
 51 U mom gradu više ne živi nijedan Židov
 52 Hannah Arendt
 54 Novim muzejem Rusi poručuju Židovima: volimo vas
 56 Sefardi smjesta dobivaju španjolsko državljanstvo
 58 Haaretz oživljava teoriju o Židovima
 kao potomcima Hazara
 60 Mali Jeruzalem u srcu Italije
 62 Dobrovoljni prilozi

Ha-Kol 127

studeni/prosinac 2012.

hešvan/kislev/tevet 5773.

Glavni i odgovorni urednik

Živko Gruden

Urednički savjet

Nataša Barac, Zora Dirnbach, Tamara Indik- Mali,
 Damir Lajoš, Vera Dajht Kralj

Oblikovanje i priprema za tisak

Studio Hendrih

Ha-Kol

glasilo židovske zajednice u Hrvatskoj

Izdavač

Židovska općina Zagreb
 Palmotićeva 16, 10000 Zagreb p.p. 986
 tel: 385 1 49 22 692
 fax: 385 1 49 22 694
 e-mail: jcz@zg.t-com.hr
 uredništvo: hakol@net.hr

Za izdavača

dr. Ognjen Kraus

ISSN 1332-5892

Izlaženje Ha-Kola financijski potpomaže
 Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske

Pretplata

100 kuna godišnje, za inozemstvo 200 kuna
 Žiro račun kod Zagrebačke banke broj:
 2360000-1101504155
 Židovska općina Zagreb

Devizni račun:

Account owner: Židovska općina Zagreb
 Bank: Zagrebačka banka d.d.
 Account number: 1500260173
 IBAN: HR4923600001500260173
 Swift: ZABAHR2X

Tisak

Offset tisak NP GTO d.o.o.

Stranica 1.: Blagdan svjetla u Zagrebu

Stranica 2.: Limmud Keshet u Strugi

Stranica 64.: Bachrach&Krištofić: Dorian Gray,
 fotografija za omotnicu LP-a, 1982.

U realizaciji ovog broja svojim su priložima sudjelovali:

**Nataša Barac, Nives Beissmann, Zoran Bošnjak,
 Milivoj Dretar, Darko Fischer, Snješka Knežević, Filip
 Kohn, Siniša Jurica, Tamara Jurkić-Sviben, Ozren
 Kobsa, Fredi Kramer, Sanja Majer-Boljkovac, Nenad
 Polimac, Narcisa Potežica**

Toda raba!

S TJEDNA IZRAELA U ZAGREBU

VRHUNSKI GLAZBENI DOŽIVLJAJI

PUBLIKA JE IMALA VELIKO ZADOVOLJSTVO DA ČUJE ODABRANE GLAZBENE UMJETNIKE SVJETSKOG UGLEDA KOJI SU JOJ, SVAKI NA SVOJ NAČIN, OMOGUĆILI SANJATI GLAZBENE SNOVE KOJE ĆE DUGO PAMTITI

Piše Tamara Jurkić-Sviben

Da glazba uistinu premošćuje sve granice dokazali su i glazbeni doživljaji koje nam je ove godine omogućio Tjedan Izraela. Od 24. do 29. studenoga u Zagrebu smo uživali u pet koncerata židovskih glazbenika i njihovih prijatelja, kako iz Hrvatske, tako i iz Bosne i Hercegovine i Izraela.

Rubinstein Klezmer project

Glazbeni doživljaj započeo je 24. studenog u prepunoj dvorani Muzeja Mimara, predstavljanjem relativno mladog sastava pod nazivom Rubinstein Klezmer Project.

Ya'kov Rubinstein, Almir Mešković i Thomas Yehuda Martinčević Kolonomos

Tri izvrsna glazbenika klasičnog glazbenog obrazovanja - Ya'akov Rubinstein, violina, Thomas Yehuda Martinčević Kolonomos, klavir i Almir Mešković, harmonika - na osebujan su način tradicionalne, popularne melodije s Balkana spojili s tradicionalnim sefardskim melodijama i to sve „začinili” istočnoeuropskim ritmovima. Publika je ovacijama ispratila njihov nekonvencionalan, spontani način prezentiranja poznatih melodija, koje su svakog prisutnog dirnule u dušu. Trojica prijatelja - Židov iz Izraela, hrvatski Židov i Bošnjak - našli su se prvo u Norveškoj, pa onda u Bosni i Hercegovini kako bi, prema njihovim riječima, „ostvarili svoj san... glazbeni san internacionalne i multikulturalne glazbe koja će, nadilazeći granice, respektirati humanost, kulturu i religiju... važna je glazba koja iz jednog srca prelazi u drugo“.

Njihov prvi nastup u Zagrebu započeo je toplim zvukom violine koji je proveo publiku kroz vrijeme i snove sljedećim napjevima: „Hey Klezmorim“ , „Tants yidelekh, tants!“, „Odessa Bulgar“, „Para Noche de Alhad / Bem-

basa“ i „Poco le das, la mi consuegra“. Vrsnost violinista Ya'akova Rubinsteina osobiro je bila izražena u izvedbi skladbe „Kreisler Liebesleid” poznatog violinista iz 19. stoljeća Fritza Kreislera. Almir Mešković na harmonici pokazao je svoju virtuoznost u solo točki, u kojoj je virtuosnim pasažama i dinamikom stvorio osebujne emotivne gradacije. Posebno su dojmiva bila vibrata podržana harmonijskim progresijama koja slušatelja provode kroz cijelu paletu snažnih emocija - od sjete do veselja! Zajednički program nastavio se pjesmama „Eli eli lama azavtani” kantora iz 19. stoljeća Moshe Hajima, „Ocho Candelas“ (pjesma na ladinu koja se pjeva za Hanuku), „V i nemmt man abissele Mazel“ i „Hevenu Shalom aleichem“. Nakon burnog aplauza, ozarena publika bila je nagrađena pjesmama „Yerushalayim shel Zahav“ i „Hava nagila“, koje su svi zajedno iz duše zapjevali.

Moderator glazbenog putovanja bio je Thomas Yehuda Martinčević Kolonomos, koji je dojmivim glasom i šarmantnim načinom vodio publiku kroz program. U glazbenim snovima ovog izvrsnog trija mogli su uživati i građani Siska 26. studenoga, kada se Rubinstein Klezmer project predstavio u njihovom gradu u glazbenoj školi F. Lhotke, također u sklopu Tjedna Izraela.

Giora Feidman i Gitanes Blondes

Nakon uvodnog klezmer putovanja Rubinstein klezmer trija, u nedjelju, 25. studenog u Koncertnu dvoranu Vatroslava Lisinskog stigao je veliki „Very Klezmer- Giora Feidman“, s Gitanes Blondes u pratnji. O velikom klarinetistu koji uklanja sve barijere progovorili su najveći, poput Leonarda Bernsteina koji je rekao: „Živio Giora, njegov klarinet i njegova glazba duše!“. Ili, Zubin Mehta: „Feidmana se ne da usporediti s drugima. U stanju je svirati klarinet na način da i oni najnepovjerljiviji i najneosjetljiviji povjeruju u njegovu poruku!“

I uistinu, te večeri u Lisinskom, kada je Giora ušetao sa zvukom svoga instrumenta, svi smo ušli u čaroliju izvan vremena i prostora. Njegov instrument u čovjeku vodi emocije poput ljudskoga glasa i ispunjava svaki i najudaljeniji dio ljudske duše koja ga sluša... i zbog toga mu vjerujemo!

Giora Feidman je od svog rođenja, 1936. u Argentini, postigao sve što umjetnik može poželjeti. U mladosti obilježen tradicijom klezmera kao dijete židovskog emigranta, stekao je ipak i klasičnu glazbenu naobrazbu. Sa 18 godina

angažiran je kao član Simfonijskog orkestra Teatro Colon i opernog orkestra u Buenos Airesu, da bi nakon samo dvije godine postao najmlađi klarinetist Izraelske filharmonije. Tijekom dva desetljeća djelovanja u ovom orkestru svjetskoga glasa surađivao je s najvećim dirigentima, kao što su Leonard Bernstein, Karl Munch, John Barbirolli, Zubin Mehta ... Stvarajući glazbu s najvećima, Giora se odnosi prema glasbi kao prema „jeziku duše“. Giori vjerujemo da glazba nadilazi svaku granicu... bila ona etnička, religijska ili politička... Glazbu je stvorio čovjek i ona mora doći do duše drugoga čovjeka... S tom niti vodiljom Giora Feidman se udružio sa, po njegovu mišljenju, najboljim klezmer sastavom - Gitanes Blondes.

Gitanes Blondes su zreli glazbenici koje je 1999. godine u Münchenu okupio zagrebački violinist Mario Korunić. Uz Korunića sastav čine Konstantin Ischenko, harmonika, Christoph Peters, gitara i Simon Ackermann, kontrabas. Svi su oni klasično obrazovani glazbenici, majstori svoga instrumenta, koje ujedinjuje radost muziciranja. Svoj zajednički umjetnički izričaj oblikuju istraživanjem jazz, klezmera i balkanske narodne glazbe. Sudar umjetničkih svjetova zrelog i produhovljenog Feidmana i mladih nekrotivih glazbenika željnih kvalitetne i radosne glazbe, stvorio je novi amalgam živog klezmera koji vodi na emocionalno putovanje od daleke Indije, Bliskog Istoka, preko hasidskog misticizma, istočnoeuropskog štetla sve do hrvatskih tradicijskih napjeva koje smo imali prilike čuti u

Giora Feidman

improvizaciji ovih vrsnih klezmorima. Umiljatim, ali vrlo sugestivnim elegantnim načinom, Giora uvlači publiku u svoju zamisao i zarazna melodija još dugo nakon koncerta pjeva i veseli dušu svakog tko je prisustvovao ovom glazbenom doživljaju. Velika je privilegija i iskustvo za hrvatsku publiku bio koncert ovog „kralja klezmera“, koji je uistinu čovjek međunarodnog dijaloga, za što je 2005. godine i dobio nagradu Brückepreis grada Görlitza.

Ya'akov Rubinstein na Kingu

Dolaskom violiniste Ya'akova Rubinsteina na Tjedan Izraela u Hrvatsku ukazala se prigoda da ovaj violinist svjetskoga glasa zaszvira na velikom blagu koje posjeduje Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti - slavnoj violini King Guarneri iz 1735. godine. Riječ je o violini koju je posjedovao hrvatski violinist Zlatko Baloković, a koju je donacijom njegove udovice 1968. godine, po želji Zlatka Balokovića, dobila u posjed tadašnja Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Violina King Guarneri djelo je Giuseppea Guarneria, slavnog graditelja violina. Jedna od 25 danas glasovitih violina. Ubraja se među najočuvanije i najčruvenije. Uz virtuoznost izraelskog violinista Ya'akova Rubinsteina, uz pratnju Nizara Elkha-tera, također iz Izraela, violina King zazvučala je svom ljepotom svojih visokih registara ispunjavajući punim tonom atrij HAZU-a djelima W.A.Mozarta, J. Brahmsa, J.S.Bacha, Ch.Gounoda, J.Masseneta, E.Blocha i temama J. Williamsa iz filma „Schindlerova lista“. Prema riječima Josipa Nalisa, v.d.ravnatelja Koncertne direkcije Zagreb, ovaj koncert bi trebao biti prvi u nizu koncerata na kojima bi violinisti svjetskoga glasa svirali na ovom vrhunskom glazbalu i zato je uistinu posebna čast što je taj ciklus koncerata na violini King Guarneri započeo izraelski vilinist Ya'akov Rubinstein.

Di Galitzyaner Klezmorim

U srijedu, 28. studenog na Sceni Vidra na sebi svojstven način predstavili su se zagrebačkoj glazbenoj publici već dobro poznati Di Galitzyaner Klezmorim iz Poljske, ovaj puta u glazbenoj suradnji s Hrvatskom komornom filharmonijom. Odlična klarinetistica Mariola Spiewak specifični izričaj na klarinetu udružuje s harmonikom Grzegorza Spiewaka i kontrabasom Rafaela Seweryniaka. Ovi vrsni glazbenici, dobitnici mnogih glazbenih priznanja, redoviti su gosti Tjedna Izraela od 2007. godine. Zajedno muziciraju od 1996., potaknuti klezmerom i ambijentom nekadašnje židovske četvrti Kazimierz u Krakowu. Naziv ansambla (na jidišu) upućuje na glazbenike iz Galicije. Sastav izvodi tradicionalne židovske skladbe, vlastite skladbe i klezmerske obrade inspirirane klasičnom glazbom. Vrsnost ovog ansambla prepoznata je i nagrađena prvom nagradom na Otvorenom Chopinovom natjecanju za sve instrumente izuzev glasovira (Krakow, 1999). Uz dva postojeća nosača zvuka „Di Galitzyaner Klezmorim“ i „Nokh Amol“, ovaj razigrani trio pripremio je i treći album „Above the Horizon“, koji će uskoro ugledati svjetlo dana.

nastavak na sljedećoj strani

Ovogodišnjim koncertom u Vidri proveli su nas svojim klezmerom zajedno s Hrvatskom komornom filharmonijom, orkestrom koji je osnovan 2006. godine u okviru udruge Hrvatska filharmonija. Cilj ovog komornog orkestra je primarno promoviranje hrvatske glazbene baštine, ali i glazbena suradnja s umjetnicima iz inozemstva u svrhu povezivanja glazbom i jačanja kulturnih veza. Uspješno

Scene Vidra 29.studenoga Jewseri su se predstavili u sastavu: Neven Tabaković, klarinet, Ozren Tabaković, udaraljke, Dinko Stipaničev, kontrabas, Mario Igrac, gitara i Ines Tričković, vokal. Publika koja vjerno prati Jewserse ima priliku uživati svaki puta u sve zrelijim i kvalitetnijim koncertnim doživljajima ovoga sastava. U potrazi za vlastitim izričajem unutar „world musica“, uz majstorski

Trio Di Galitzyaner Klezmerim: Mariola Spiewak, klarinet, Gregor Spiewak, harmonika i Rafael Seweryniak, kontrabas

spojena dva komorna sastava realizirala su vrlo temperamentan i raznolik program. Uz niz izvrsno improviziranih tradicionalnih židovskih napjeva i plesova („Moldavska Hora/Bezimena Sirba“, „Mazl Tov“, „Hasidska“, „Veseli Nigun“, „Sirtos za Leona“ i „Odessa Bulgar“), predstavljeno je nekoliko originalnih skladbi M. Spiewak i G. Spiewak, poput „Molitva u Isakovoj sinagogi“, „Chopin freilach“ i „Harryev triumf“, od kojih je ovaj posljednji ostavio poseban dojam. Riječ je o kompoziciji koja je bila glazbena podloga za istoimeni dokumentarni film Daniela D. Burnsa u kojem jr riječ o poljskom Židovu Chielu Zborowskom, koji je jedini iz obitelji preživio Holokaust.

Jewseri

Glazbeni Tjedan Izraela završio je u veselom duhu nastupom Jewsera, hrvatskoj javnosti dobro poznatog jedinog klezmer sastava na ovim prostorima. U prepunoj dvorani

klezmer stil klarinetista, virtuoznost gitare, vrlo kvalitetnog kontrabasista i čvrstu ritamsku okosnicu te topli glas Ines Tričković, Jewseri su publici priuštili vrhunski glazbeni doživljaj.

Glazbeni Tjedan Izraela pokazao je visoku kvalitetu ovogodišnjih izvođača i hrvatska publika može uistinu biti sretna što je imala priliku čuti odabrane umjetnike svjetskog ugleda koji su nam svaki na svoj način omogućili sanjati glazbene snove kojih ćemo se dugo sjećati.

Svakako treba pohvaliti sve institucije koje su, uz Židovsku općinu Zagreb, utemeljitelja projekta, pomogle u realizaciji ovogodišnjeg Tjedna Izraela: Koncertnu direkciju Zagreb, agenciju Laris-TCB i Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske. ✨

LIMMUD KESHET U STRUGI

UZORNA ORGANIZACIJA, BOGAT SADRŽAJ, ISPUNJENE DVORANE

ULOŽIVŠI VELIK TRUD I NAPOR, ŽIDOVSKA ZAJEDNICA MAKEDONIJE, DOMAĆIN OVOGODIŠNJEG TRADICIONALNOG OBRAZOVNOG SUSRETA ŽIDOVSKIH ZAJEDNICA S PODRUČJA BIVŠE JUGOSLAVIJE, VRLO JE USPJEŠNO, NA ZADOVOLJSTVO SVIH – OKO PET STOTINA – UČESNIKA OBAVILA SVOJ POSAO

Piše Darko Fischer

Židovska zajednica Makedonije bila je ove godine domaćin židovskog obrazovnog susreta Limmud Keshet. Ovakvi susreti tradicionalno se održavaju u mnogim državama, a zajednice iz bivših jugoslavenskih republika dogovorile su se da zajednički organiziraju te susrete za članove židovskih općina s područja bivše Jugoslavije. Limmud Keshet ima za cilj da uz aktivno učešće sudionika, od kojih neki učestvuju i kao predavači, proširi i upotpuni njihovo znanje iz judaistike i raznih ostalih židovskih tema.

Ovogodišnji susret “Ex-Yu Limmud Keshet” održan je od 1. do 4. studenoga u Strugi, slikovitom mjestu na Ohridskom jezeru. Odaziv je bio vrlo velik, kako predavača tako i ostalih učesnika. Došlo ih je iz oko 15 židovskih općina iz svih bivših Yu republika osim Slovenije. Hotel Drim u Strugi koji je ugostio učesnike ima, na sreću, dovoljno velike prostorne mogućnosti, pa su gotovo svi od oko 500 učesnika našli smještaj dok su se brojna predavanja, radionice, prikazi filmova, razgovori i diskusije nesmetano i po programu odvijali u nekoliko dvorana, ponekad i po četiri događaja istovremeno, ali naravno u raznim dvoranama.

Tegobe dugačkog puta do Struge za skoro sve učesnike brzo su bile zaboravljene zahvaljujući uzornoj organizaciji i srdačnoj dobrodošlici domaćina i organizatora. Već na samom ulasku u Strugu mogli smo se uvjeriti da su organizatori posebno mislili i na osiguranje susreta i učesnika. Već pri dolasku, policija je vodila brigu da autobusi kojima su dolazili učesnici lako nađu svoje odredište, a pri samom dolasku u hotel Drim svaki učesnik dobio je malu platnenu narukvicu kao “akreditaciju”

za skup. Sam hotel i njegova okolina također su bili brižno čuvani od makedonske policije. Cijeli je susret, naravno, prošao bez i najmanjeg incidenta.

Skup je počeo prvo več svečanim otvorenjem i uobičajenim pozdravnim govorom domaćina, predsjednice Židovske zajednice Makedonije Bjanke Helman Subotić. Ono što je bilo nekonvencionalno, duhovito, dopadljivo i neposredno, bilo je učešće zbora makedonske Židovske zajednice Mois Hason koji je “predstavio” svaku od država učesnica. Zbor je otpjevao po jednu popularnu pjesmu iz svake države. Zbor i njegov maštoviti dirigent Tomislav Šopov pobrali su aplauz i simpatije auditorija. Nije onda ni čudno, da je koncert ovoga zbora, održan kasnije te večeri imao pred sobom popunjenu najveću dvoranu, Kongresnu salu. U istoj dvorani bila je postavljena izložba dječjih crteža iz geta u Terezinu, potresni jednostavni crteži koji nas podsjećaju na djecu stradalu u Holokaustu. Prije toga još smo imali prilike čuti i predavanje V. Mizrahija iz Skopja o povijesti Židova u Makedoniji te saznali da je u Holokaustu stradalo 98% makedonskih Židova, najveći postotak stradanja uopće. Izvršilac tog zločina bila je bugarska vlast pod kojom se Makedonija našla nakon sloma Kraljevine Jugoslavije 1941. godine.

Pravi radni dio susreta počeo je intenzivno već idućeg dana i trajao je naredna dva dana. Bio je tu i poseban program za djecu podijeljen u starosne skupine. Lutkarske i plesne radionice, priče i igrice na židovsku tematiku bile su sadržaj ovog programa.

Za trodnevnog je susreta učesnicima, kojih je bilo gotovo 500, ponuđeno oko 50 različitih sadržaja

nastavak na sljedećoj strani

Nastup Zbora židovske zajednice iz Skoplja

Odrasli učesnici bili su pretežno starije dobi, što je posljedica takve starosne strukture po svim općinama. Oni su imali prilike slušati predavanja, učestvovati u radionicama, diskutirati i gledati filmove. Bilo je oko 50 različitih sadržaja i oko 20 predavača. Iako je vrijeme bilo toplo i sunčano, neobično za ovo doba godine, te mamilo na šetnje po slikovitom gradiću uz obale Crnog Drima, koji istječe iz Ohridskog jezera, iako su mnogi učesnici obilazili trgovine nakita s ohridskim biserima, a bili su organizirani i izleti u grad Ohrid, odziv slušaća na predavanja bio je jako dobar. Pažljivi slušači, popunjene dvorane, pitanja i diskusije bile su osobine ovih aktivnosti. To je istovremeno bila i najbolja nagrada organizatorima za ogroman trud i napor koji su uložili za uspjeh ovoga susreta.

Teme predavanja bile su raznolike. Razmatrala su se religiozna pitanja, govorilo se o umjetnosti i povijesti Židova, o političkim prilikama i stanju u Izraelu i oko Izraela. Točniji uvid i ocjenu svih predavanja bilo je nemoguće ostvariti jer ih je bilo mnogo i bilo bi nepravedno izdvojiti samo neka od onih koja

sam imao prilike poslušati. Ipak treba spomenuti predavanje o stanju u Izraelu i na srednjem Istoku koje je održao veleposlanik države Izrael u Hrvatskoj i Makedoniji Yosef Amrani. Iz njegovog izlaganja slušaoci su mogli dobiti odgovore na mnoga često postavljana pitanja o Izraelu, njegovoj sadašnjosti i mogućem daljnjem razvoju događaja, pogotovo imajući u vidu nastojanja Irana da napravi nuklearno oružje. Veleposlanik Amrani istaknuo je da najveća opasnost izvire iz činjenice da će u slučaju da Iran napravi nuklearno oružje, to učiniti i druge države u regiji, što će posebno predstavljati opasnost za to područje, ali i za Evropu.

Na duhovito smišljenom zatvaranju susreta, uz podjele mnogih priznanja, posebno je bilo ugodno vidjeti najmlađe učesnike, čak one koji još nisu navršili godinu dana. Organizatori su se dobro dosjetili da njima, o kojima ovisi opstanak ovih židovskih zajednica, posvete posebnu pažnju.

Konačno, na putu natrag učesnici su u Skoplju razgledali Memorijalni centar Holokausta. To velebno zdanje izgrađeno je na inicijativu Židovske zajednice Makedonije sredstvima Republike Makedonije i predstavlja odličan primjer uspješne suradnje države i nekada velike ali danas sasvim male vjerske zajednice, odnosno nacionalne manjine. U zgradi je smješten muzej Holokausta, impresivna izložba fotografija o životu i stradanju makedonskih Židova.

Organizatori susreta napravili su velik i dobar posao. Uspjeli su okupiti oko 25 uglavnom mladih volontera koji su odlično bavili svoj zadatak i omogućili da se cijeli susret glatko odvijao prema postavljenom planu, a istovremeno su stekli dragocjeno iskustvo na poslovima organizacije ovakvih i sličnih skupova. Zato ovakav Limmud ima i to značenje i svrhu da obrazuje i uvodi u posao buduće voditelje židovskih zajednica. Najveći posao obavili su, čini nam se, koordinatori pojedinih aktivnosti, posebno Aleksandra Subotić iz Skoplja i koordinatore cijelog projekta Dina Šosberger iz Zagreba.

I sasvim na kraju, ali ne i najmanje važno, treba navesti financijsku pomoć JOINT-a bez koje bi se ovakvi susreti teško održali kao i veliki doprinos Židovske zajednice Makedonije u ostvarenju tog događaja u Strugi. ✨

Memorijalni centar Holokausta u Skoplju

HANUKA

BLAGDAN SVJETLA U ZAGREBU

U PROSLAVI HANUKE, JEDNOG OD NAJVEĆIH ŽIDOVSKIH BLAGDANA, U ŽIDOVSKOJ OPĆINI ZAGREB SUDJELOVALI SU UZ ČLANOVE OPĆINE I MNOGI UGLEDNI GOSTI

Otvaranje proslave: Luciano Moše Prelević, glavni rabin u Republici Hrvatskoj i dr. Ognjen Kraus, predsjednik Židovske općine Zagreb i Koordinacije židovskih općina u Hrvatskoj

Ove smo godine slavljenje Hanuke započeli paljenjem prve svijeće na hanukiji u subotu, 8. prosinca, u Domu zaklade Lavoslava Schwarza na Bukovačkoj cesti, uz prigodne pjesme i druženje. Svakog narednog dana palila se nova, sljedeća svijeća na hanuka svijećnjaku s osam krakova. A svečanost svjetla završili smo u subotu, 15. prosinca, okupljanjem u Židovskoj općini Zagreb, u Palmotićevoj ulici.

Hanuka je jedan od najvećih židovskih praznika, a slavi se 25. kisleva po židovskom kalendaru, što najčešće pada u mjesecu prosincu. Taj se praznik povezuje s događajem iz 164. godine prije nove ere kad je, nakon trogodišnjih progona i borbi, posvećen jeruzalemski Hram. Naime, helenistički kralj Antioh IV Epifan zabranio je židovske obrede u Hramu i uspostavio štovanje Zeusa Olimpijskog. To je izazvalo židovsku pobunu, koju su predvodili Makabejci, pa je poznata kao makabejski ustanak. Nakon oslobođenja Jeruzalema, Hram je očišćen i ponovno posvećen. A sama riječ „hanuka“ znači posveta.

S tim događajem povezana je legenda o svjetiljci koja je nastala gorjeti u Hramu, premda za nju nije bilo dovoljno ulja. Hanuka je tako postala praznik svjetla. Zato Židovi svake godine kroz sedmicu dana Hanuke pale svakoga dana novu svijeću na posebnom, osmokrakom, svijećnjaku, „hanukiji“.

U Talmudu je zabilježena legenda prema kojoj je u Hramu bilo oskrnavljeno ulje namijenjeno hramskoj menori. Ostala je samo jedna posuda koja nije bila oskrnavljena, a u njoj je bilo ulja dovoljno samo za jedan dan. Međutim, svjetiljka je čudom gorjela svih osam dana. Tako je paljenje svjetiljki tokom ovog praznika postalo narodni običaj, što je kasnije i ozakonjeno u Talmudu. Središnjim krakom svijećnjaka, šamašem, svaki se dan pali po jedna svijeća i tako do osam. Iz ovih su razloga nastali osmokraki svijećnjaci, koji se nazivaju hanukije, za razliku od onih sedmokrakih, menora.

Kako ovaj praznik obično pada u prosincu, pa se tada u kući ne radi ništa, a obitelj obično sjedi oko stola i zato je to prvenstveno obiteljski praznik okupljanja koji se slavi u toploj obiteljskoj atmosferi.

Zato su se u klubu Židovske općine Zagreb u subotu 15. prosinca navečer, na prigodnom paljenju zadnje svijeće i uz pozdravne riječi dr. Ognjena Krausa, predsjednika Židovske općine Zagreb i predsjednika Koordinacije židovskih općina u Republici Hrvatskoj, okupili mnogi uglednici. Dr. Kraus je svima uputio srdačnu dobrodošlicu. Među prisutnima bili

Na domjenku su posluženi tradicionalni židovski specijaliteti

nastavak na sljedećoj strani

su Michal Herchowitz, izraelska konzulica u Zagrebu, Aleksandar Tolnauer, predsjednik Savjeta za nacionalne manjine, dr. Zvonko Kusić, predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Davor Bernardić, predsjednik Skupštine Grada Zagreba i saborski zastupnik, Pavle Kalinić, pročelnik zagrebačkog Ureda za upravljanje u hitnim situacijama, Elizabeta Knorr, voditeljica službe za promicanja ljudskih prava i predstavnici brojnih vjerskih zajednica u Hrvatskoj.

Proslava je započela paljenjem svijeća na hanukiji uz prigodno predavanje i molitvu Luciana Moše Prelevića, glavnog ra-

bina u Republici Hrvatskoj, koji je nazočne podsjetio na značenje i važnost Hanuke.

Na domjenku koji je uslijedio posluženi su tradicionalni židovski specijaliteti, naravno uz obvezne krafne, fritule i košer vino; ugodni i prijateljski razgovori i druženje mnogima će dugo ostati u lijepom pamćenju.

Na kraju moramo reći da je Hanuka poznata i kao Festival svjetla i zato je želja svih okupljenih bila da svjetlo, koje je simbol bolje i svjetlije budućnosti, bude svima želja za doba koje je pred nama. ✨

Narcisa Potežica

HANUKA U OSIJEKU

SRCA ISPUNJENA NADOM

Iako naša Općina svake godine organizira za svoje članove proslavu Hanuke, ipak je svaka Hanuka na neki način posebna. Ovu ćemo pamtiti po nekoliko stvari.

Prva od njih je da smo već dugi niz godina imali proslavu Praznika svjetlosti bez rabina, a ove nas je godine, u nedjelju 16. prosinca, posjetio naš rabin Luciano Moše Prelević. Pomogao nam je da sve bude nekako svečanije i ljepše. Nakon što nam je Sara upalila svijeće na hanukiji, rabin je razjasnio neke nedoumice oko pitanja zašto se uopće slavi Hanuka, zašto se i kako pale svjećice, kakvo se to čudo zapravo dogodilo i gdje. Druga stvar je ona zbog koje smo posebno sretni. Naime, došlo je toliko članova da nije bilo dovoljno mjesta za sjedenje, pa su ljudi stajali svuda okolo, ali to nikome nije smetalo. I treće, možda najbitnije, jest to što je ove godine bilo najviše djece.

Program se sastojao od plesa plesne grupe „Haverim Shell Israel“, što je već uobičajeno, ali i od nastupa najmlađih članova Nedjeljne škole, koji su pjevali pjesmicu „I have a little dreidel“ i plesali ples „Sevimon“. To je zaista bilo preslatko, pogotovo ako znate da najmlađa članica ima svega dvije godine. Publika je bila oduševljena. Djeca su jedva čekala kraj programa, što je normalno, jer je slijedila podjela poklona. Malo slatkiša, malo igračaka - za svakoga ponešto. Nakon toga je došao red na neslužbeni dio - druženje, zabava, igra, razgovor, sve prema željama, uz krafne i, naravno, kolače ženske sekcije.

Sve u svemu, bila je to jedna vesela proslava, dobro posjećena i vrlo razigrana. Ispunila nam je srca nadom i svjetlošću, a meni je osobno dala još dodatne energije da nastavim raditi s malšanima punom parom, još bolje nego do sada. ✨

Nives Beissmann

HANUKA U RIJECI

NA PROSLAVI MNOGO MLADIH

Violinistica Setsuko Shimitzu i Filip Kohn, predsjednik Simhe, udruge židovske omladine Rijeke

Proslava Hanuke u riječkoj Židovskoj zajednici, održana 9. prosinca, bila je vrlo dobro posjećena i, što je najvažnije, među sudionicima proslave bio je velik broj mladih.

Uz pjevanje prigodne pjesme omladinci su naizmjenično palili svijeće na osmokrakom svijećnjaku hanukiji.

Ovogodišnja proslava Hanuke u Židovskoj općini Rijeka bila je posebna po tome što je u njoj sudjelovala gošća iz Japana. Riječ je o japanskoj skladateljici i violinistici Setsuko Shimitzu, koja je na veliko zadovoljstvo svih prisutnih odsvirala najprije nekoliko židovskih, a zatim nekoliko japanskih kompozicija. ✨

Filip Kohn

ZAGREB: ŠOA AKADEMIJA

SEMINAR O HOLOKAUSTU I LJUDSKIM PRAVIMA

NASTAVLJAJUĆI SVOJU MISIJU OBRAZOVANJA O HOLOKAUSTU I LJUDSKIM PRAVIMA, ŠOA AKADEMIJA U ZAGREBU PRIREDILA JE, U SURADNJI S AGENCIJOM ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE REPUBLIKE HRVATSKE, TRODNEVNI SEMINAR KOJEM SE ODAZVALO STOTINJAK ODGOJNO-OBRAZOVNIH RADNIKA S PODRUČJA CIJELE HRVATSKE

Sanja Zoričić-Tabaković

Nedavno osnovana zagrebačka Šoa akademija nastavlja radom: od 20. do 22. studenoga Židovska općina Zagreb i Predstavništvo židovske nacionalne manjine Grada Zagreba organizirale su u Zagrebu, u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje Republike Hrvatske, trodnevni stručni seminar

o Holokaustu i ljudskim pravima za učitelje, nastavnike i ravnatelje osnovnih i srednjih škola iz cijele Hrvatske. Projekt Šoa Akademije time je dobio punu potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, dok je Agencija nadležna za usavršavanje profesora i učitelja dobila vrijednog partnera u svom desetogodišnjem projektu poučavanja o Holokaustu i ljudskim pravima. Na trodnevni seminar odazvalo se stotinjak učitelja i nastavnika povijesti, hrvatskog jezika, sociologije i drugih društvenih predmeta iz svih hrvatskih krajeva.

Zagrebačka Šoa Akademija otvorena je u siječnju ove godine. Cilj joj je edukacija o Holokaustu, ljudskim pravima i obrazovnim metodama.

„Posljedice Holokausta su po židovski narod bile zastrašujuće i šest miliona je stradalo u staroj, civiliziranoj Evropi, gdje su u većini zemalja Židovi bili dobro uklopljeni u svakodnevni život. Vjerojatno baš zbog toga većina nije prepoznala nadolazeću svjetsku opasnost, smatrajući da se - kao lojalni građani u svojim sredinama, koji svoje dužnosti prema društvu izvršavaju uredno, ne ugrožavajući nikoga - nemaju razloga bojati. Pripadnici većinskih naroda u prvo vrijeme nisu primjećivali da se njihove građane sustavno šikanira, a kada su to uočili, tiranija i zlo uzeli su toliko maha da su se bojali reagirati. Ali ne svi. bilo je ljudi koji su, riskirajući svoj život i živote svojih bližnjih, pomagali i unatoč svemu suprostavili se. Upravo zbog takvih ljudi, učenje o njima, a to znači učenje o Holokaustu je važno“, istakla je, otvarajući seminar, Sanja Zoričić-Tabaković.

Predavanja su praćena s velikom pažnjom

nastavak na sljedećoj strani

ković, potpredsjednica Židovske općine Zagreb, predstavnica židovske nacionalne manjine u Gradu Zagrebu i autorica projekta zagrebačke Šoa Akademije.

Predavanja na vrhunskoj razini

Otvaranju su prisustvovali i Michal Herskovitz, zamjenica izraelskog veleposlanika u Hrvatskoj, Vinko Filipović, ravnatelj Agencije za odgoj i obrazovanje, Aleksandar Tolnauer, predsjednik Savjeta za nacionalne manjine, Loranda Miletić, viša savjetnica za povijest, glavni rabin Hrvatske Luciano Moše Prelević i drugi uglednici.

Program seminara bio je opsežan: za tri poslijepodneva održano je osam predavanja eminentnih stručnjaka i dva svjedočenja preživjelih Holokausta. Svaki je dan završio specifičnom „Becavta radionicom“ koju je razvio izraelski Adam Institute. A predavanja su bila odlična. Povjesničar prof.dr. Neven Budak, stručnjak za hrvatski srednji vijek, održao je predavanje pod nazivom „Povijesni okviri i okolnosti koje dovode do genocida“. Među ostalim, osvrnuo se na progone Židova, Dreifusovu aferu, antisemitske ispade u europskim državama, državni antisemitizam u Banovini Hrvatskoj i Holokaust u NDH. Zlatan Gelb upoznao je sudionike s poviješću manipulacija u medijima. Tu su bili važni i karikatura kao jednostavan i jeftin način ismijavanja te crtani filmovi kao produženi oblik te karikature. Predavanje o židovskim izvorima za proučavanje Holokausta održao je Emil Kerenji, koji se javio Skype-om iz Washingtona. Kerenji, rodom iz Vojvodine, predstavio je projekt Američkog muzeja za Holokaust (USHMM) koji se bavi sustavnim prikupljanjem podataka o reakcijama Židova na progone u nacističkoj Njemačkoj i fašističkim državama.

Boris Braun

Oto Konstein

Sljedećeg dana svoja su predavanja održali prof.dr. Renato Matić - „Društvo između Holokausta i ljudskih prava“ - i prof. dr. Žarko Puhovski - „Od budnice do genocida: o naravi ustaškog režima“. Dok se Matić osvrnuo na odgojnu vrijednost podučavanja o zločinima nad Židovima, Puhovski se koncentrirao na sam početak NDH, što se događalo u travnju 1941. i kako se razvijala ustaška antižidovska politika: „Ljudi su početkom rata bili neopredijeljeni, tek su masovni zločini ustaša potaknuli na sve veći otpor i podršku NOB-i. Iako je antisemitizam u Hrvatskoj tinjao još od prije, antižidovska politika uvezena je iz Trećeg Reicha“.

Uslijedilo je predavanje dr. Snješke Knežević pod nazivom „Razvoj memorijalne kulture nakon Holokausta“. Kako su Nijemci, Poljaci, Austrijanci kreirali memorijale Holokausta, uključujući i one na prostorima nekadašnjih koncentracijskih logora, što ti memorijali znače kao mjesta za učenje, kakva je kultura komemoriranja u Izraelu i Hrvatskoj, što je s današnjim muzejskim postavom u Jasenovcu, što će biti od obnove zgrade sinagoge u Praškoj – pitanja su o kojima je na zanimljiv način, uz emitiranje opsežnog snimljenog materijala, govorila povjesničarka umjetnosti Snješka Knežević.

Posljednji dan započeo je razgovorom s izraelskim veleposlanikom u Hrvatskoj Yosefom Amranijem, koji je odgovarao na pitanja sudionika seminara o raznim temama, pretežno o aktualnoj situaciji na Bliskom istoku i izraelskoj vanjskoj politici uopće.

Svjedočanstva preživjelih Holokausta

Uslijedila su svjedočanstva preživjelih Holokausta – Oto Konstein, rodom iz Čakovca, govorio je o trinaest mjeseci provedenih u logorima Auschwitz, Buchenwald i Bergen-Belsen. „Nisam imao pojma što je Auschwitz, nikad prije nisam čuo tu riječ. U preživljavanju mi je pomoglo što sam govorio njemački i što sam prilikom selekcije lagao da sam stariji nego što sam bio. Živio sam u težnji da moram preživjeti i da ću se sresti sa svojimima. No, moja mama, tata i sestra ubijeni su u

logoru“, ispričao je Oto Konstein. Drugo svjedočanstvo izgovorio je Boris Braun, koji je također bio u Auschwitzu. Dana 7. svibnja 1943. deportiran je u logor, od oko tisuću ljudi iz transporta, odmah ih je, nakon selekcije, stradalo 960, a 40 ih je bilo određeno za logorske poslove. Među njima je bio i Konstein.

Posljednja su predavanja održali dr. Zoran Pusić i prof.dr. Mirjana Krizmanić. Pusić je pojasnio genezu nacizma, od osnivanja fašističkih stranaka kao radničkih stranaka na krilima ekonomske krize, do nasilnog preuzimanja vlasti i provođenja najtežeg zločina u povijesti čovječanstva. Mirjana Krizmanić se koncentrirala odgovarajući na niz pitanja, među ostalim: kako je moguće da je toliko ljudi bilo uključeno u masovna ubijanja, jesu li počinitelji zločina postajale emocionalno nezrele ličnosti, zašto se pojedinac želi identificirati s masom.

Edukaciju o Holokaustu dosad je prošlo više od 500 hrvatskih učitelja društvenih predmeta, najviše povijesti. Sve veću inicijativu preuzimaju i nevladine organizacije u kojima sudjeluje dio ljudi koji su prošli edukaciju u Izraelu, Americi, Poljskoj. Agencija za odgoj i obrazovanje priprema i jubilarni višednevni seminar za edukatore koji će tradicionalno održati u siječnju.

Šoa Akademija u Zagrebu predstavlja novi iskorak u usavršavanju učitelja i nastavnika u poučavanju o Holokaustu i ljudskim pravima. Seminar je bio odlično pripremljen, predavanja jako zanimljiva, a sudionici su se vrlo aktivno uključivali u razgovore i radionice nakon predavanja. Želja je svih da se Akademija i ubuduće obogaćuje novim idejama i metodama rada. Šoa Akademija – svi se u tome slažu - ima uvjeta za daljnji napredak u budućnosti. ☆

Milivoj Dretar

HRVATSKO-IZRAELSKI POSLOVNI KLUB

VELIKI PROJEKTI NADOMAK REALIZACIJE

NA TRADICIONALNOM DRUŽENJU U ORGANIZACIJI HRVATSKO-IZRAELSKOG POSLOVNOG KLUBA I VELEPOSLANSTVA DRŽAVE IZRAEL U HRVATSKOJ, VELEPOSLANIK AMRANI REKAO DA SU DVA VELIKA PROJEKTA – TEVA-PLIVA OD 200 MILIJUNA DOLARA I GOLF-TERENI KOD DUBROVNIKA OD MILIJARDU DOLARA – PRED VRLO SKOROM REALIZACIJOM

Yossi Amrani

Hrvatsko-izraelski poslovni klub (CICB) i Izraelsko veleposlanstvo u Hrvatskoj priredili su početkom prosinca u Zagrebu tradicionalno blagdansko druženje uz nazočnost oko dvjesto uzvanika iz gospodarskog, političkog, medijskog, kulturnog, znanstvenog i sportskog života dviju zemalja.

Izraelski veleposlanik u Hrvatskoj Yossi Amrani izjavio je tom prigodom da su Hrvatska i Izrael strateški partneri čija je dinamika odnosa sve vidljivija na gospodarskom planu te da su dva velika projekta, Teva-Pliva i golf-teren kod Dubrovnika, nadomak realizacije.

“Projekt Teva-Pliva vrijedan je 200 milijuna dolara i predstavlja veliki doprinos hrvatskom gospodarstvu. Projekt golf-terena kod Dubrovnika, u vrijednosti milijardu dolara, nailazi na neke prepreke, ali se ipak nadamo brzom realizaciji”, kazao je Amrani.

Radi se, kako je naglasio, o najvećim stranim investicijama u Hrvatskoj i dodao da se planiraju i projekti u poljoprivredi, energetici i turizmu. Istakavši prijateljstvo između Hrvatske i Izraela, Amrani je zahvalio Hrvatskoj što se uzdržala od glasanja u Općoj skupštini UN o statusu Palestine.

Predsjednik CIBC-a Dragan Primorac u pozdravnom je govoru kazao da klub posebno radi “na spajanju ljudi jer je danas više nego ikada potrebno biti prijatelj” te da je suradnja između dvije zemlje sve intenzivnija. “Odnosi u posljednje dvije, tri godine su izuzetno intenzivni....Izrael Hrvatsku vidi kao svoje tržište i kao ulazna vrata izraelskom gospodarstvu u EU”, rekao je Primorac. “Postoje tri stvari koje su Izraelcima važne: da se osjećaju dobrodošli, da birokracija ne koči projekte i da je tržište takvo da žele ostati dugo”, rekao je Primorac i dodao da je Hrvatska do sada ispunila prvi i treći kriterij. “Zbog neispunjenja ovog drugog dio izraelskog kapitala otišao nam je u Crnu Goru, ali mislim da je i ta točka pred realizacijom”,

nastavak na sljedećoj strani

Dragan Primorac

rekao je Primorac. On je zatim za lipanj 2013. godine najavio osmu po redu Konferenciju ISABS-a (Međunarodno udruženje za primjenjene biološke znanosti) o forenzici i medicinskoj genetici, koja će se održati u Splitu.

“Dolazi nam dvoje velikih izraelskih nobelovaca, Ada Yonath, dobitnica Nobelove nagrade za kemiju 2009., i Aaron Ciechanover, biolog koji je 2004. osvojio Nobelovu nagradu također za kemiju”, rekao je Primorac i pojasnio da će na skupu biti govora o novim dijagnostičkim metodama, ali i korištenju forenzike u borbi protiv međunarodnog terorizma.

Tijekom višegodišnje suradnje izraelskog veleposlanstva i CIBC-a uspješno je realizirano niz gospodarskih, kulturnih i znanstvenih projekata među kojima su Gospodarsko-znanstveni forum i gostovanje prof.dr. Yitzhaka Apeloiga, dugogodišnjeg predsjednika vodeće izraelske znanstvene institucije Technion te gostovanje jednog od vodećih svjetskih kardi-

okirurga, prof.dr. Rafaela Beyara. Glazbeno-kulturni projekt “Čarolija Izraela – Ljeto u Novalji” najveći je kulturni projekt države Izrael izvan Izraela u 2011. godini. Izaslanstvo CIBC-a sudjelovalo je na konferenciji American Israel Public Affairs Committee-a (AIPAC 2012), vrlo utjecajne organizacije u SAD-u. Na poziv CIBC-a u travnju je Hrvatsku posjetio Itshak Tshuva, jedan od najbogatijih američko-izraelskih poslovnih ljudi i vlasnik Delek Grupe čija imovina iznosi 28,1 milijardu dolara. Tshuva je pokazao poseban interes za ulaganje u Hrvatsku na područjima industrije nafte i prirodnog plina, energetike, turizma, nekretnina, infrastrukture, osiguranja i financija.

Na tradicionalnom domjenku bilo je dvjestotinjak uzvanika iz političkog, medijskog, kulturnog, znanstvenog i sportskog života Hrvatske i Izraela. Uz domaćine skupa Yossia Amrania i Dragana Primorca, skupu su prisustvovali potpredsjednik Hrvatskog sabora Milorad Batinić, saborski zastupnici Domagoj Ivan Milošević i Đuro Popijač, predsjednik zagrebačke Gradske skupštine Davor Bernardić, general Damir Krstičević, predsjednik Visokog upravnog suda RH Ante Galić, glavni rabin u Republici Hrvatskoj Luciano Moše Prelević, talijanska veleposlanica Emanuela D'Alessandro, zamjenik veleposlanika SAD-a Hoyt Brian Yee i drugi.

Cilj Hrvatsko-izraelskog kluba (CIBC) je razvijati suradnju između dviju država na svim razinama te osigurati preduvjete za ulazak izraelskog kapitala u Hrvatsku i regiju. Članovi Hrvatsko-izraelskog poslovnog kluba su uglednici iz javno-političkog, kulturnog i gospodarskog života Republike Hrvatske i Države Izrael, a podružnice su aktivne i u SAD-u, Velikoj Britaniji i Južnoafričkoj Republici. Savjetodavni odbor CIBC-a čine vodeći hrvatski i izraelski gospodarstvenici, aktivni i bivši političari. ✨

Nataša Barac

HRVATSKA – IZRAEL

YOSSI AMRANI KOD JOSIPA LEKE

Predsjednik Hrvatskoga sabora Josip Leko primio je sredinom prosinca izraelskog veleposlanika Yosefa Amranija s kojim je razgovarao o bilateralnim odnosima, mogućnostima za unapređenje gospodarske suradnje Hrvatske i Izraela te o političkoj situaciji na Bliskom istoku.

Potvrda dobrih i prijateljskih odnosa Hrvatske i Izraela stalni su susreti čelnika dviju država kao i međuparlamentarna suradnja, ocijenjeno je tijekom sastanka. Važan čimbenik u jačanju odnosa dvije države su parlamentarne skupine prijateljstva, smatra izraelski veleposlanik, koji je izrazio nadu da će se nakon parlamentarnih izbora u Izraelu u siječnju 2013. godine realizirati posjet predsjednika Sabora Izraelu.

Dvije države uspostavile su na nizu područja suradnju, koju treba dalje razvijati, a veliki obostrani interes za suradnju postoji na području gospodarstva i poljoprivrede, suglasila su se dvojica sugovornika.

Predsjednik Sabora i izraelski veleposlanik razmijenili su mišljenja o situaciji na Bliskom istoku, poglavito o odnosima Izraela i Palestine.

Veleposlanik Amrani izrazio je zadovoljstvo što je Hrvatska bila suzdržana prilikom glasanja o rezoluciji o statusu Palestine kao države promatrača pri UN-u, dok je predsjednik Sabora Leko podržao želju Izraela da pregovorima s palestinskom stranom dođe do rješenja svih pitanja. ✨

N.B.

VARAŽDIN

ZNAJEM PROTIV MRŽNJE

NA MEĐUNARDNI DAN BORBE PROTIV FAŠIZMA, ANTISEMITIZMA I KSENOFOBije, 9. STUDENOGA, ZA SKUPINU UČENIKA OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA S VARAŽDINSKOG PODRUČJA PRIREĐEN JE PRIGODNI EDUKATIVNI PROGRAM, KOJI JE ZAPOČEO RAZGLEDAVANJEM ŽIDOVSKOG GROBLJA U VARAŽDINU, A NASTAVIO SE PREDAVANJIMA, RAZGOVORIMA I PRIKAZIVANJEM DOKUMENTARCA „MORAMO PAMTITI“

Logotip: šafran raste iz bodljikave žice

Međunarodni dan borbe protiv fašizma, antisemitizma i ksenofobije obilježava se 9. studenog, na obljetnicu Kristalne noći, kada su, 1938.

godine, diljem nacističke Njemačke kamenovane i paljene sinagoge i židovske trgovine, oskvrnuta židovska groblja; u strašnom pogromu poginulo je više od 90 Židova, a oko 30.000 ih je odvedeno u koncentracijske logore gdje su kasnije gotovo svi pobijeni.

Obilježavanje tog događaja potaknulo je prošle godine osnovanu Udrugu za edukaciju i promicanje ljudskih prava da osmisli projekt kojim bi se učenici bolje upoznali s poviješću mržnje i diskriminacije, stekli nova saznanja o prevenciji nasilja nad slabijima i zauzimali pozitivan stav prema pripadnicima manjina.

U prvom projektu „Znanjem protiv mržnje“ sudjelovali su predstavnici učenika iz sedam osnovnih i dvije srednje s varaždinskog područja.

Program je započeo 9. studenoga u devet sati ujutro kod ulaza u varaždinsko Židovsko groblje, gdje su učenike pozdravili koordinatorski projekta Milivoj Dretar i predsjednica Županijske skupštine Varaždinske županije Dubravka Biberdžić.

Edukativnom šetnjom po groblju prisutni su dobili niz informacija o groblju osnovanom 1802. godine i o životopisima najpoznatijih varaždinskih Židova koji su tu pokopani: dr. Artura Krajanskog, nadrabina Ignjata Ernsta, obitelji Schlesinger i obitelji Schlenger.

Zatim su učenici i njihovi mentori zasadili lukovice žutog šafrana (Crocus). I za logo projekt odabran je žuti šafran koji raste iz bodljikave žice, simbola segregacije, logora, odvajanja, progona i smrti. Cvijet koji

Michal Hershkovitz, zamjenica izraelskog veleposlanika u Hrvatskoj, odgovarala je na niz pitanja učenika

nastavak na sljedećoj strani

raste iz bodljikave žice sugerira da uvijek ima nade za boljim sutra. Ova akcija zainteresirala je i gradsko poduzeće „Parkovi“, pa se već razmatra prijedlog Udruge da se organiziraju dani otvorenih vrata na Židovskom groblju kako bi Varaždinci bolje upoznali taj zaštićeni kulturni lokalitet.

„Nikada do sada nisam bila na ovom groblju, iznenadila sam se. O strahotama koje su neki preživjeli ne govori se dovoljno, a trebalo bi“, rekla je Vedrana Horvat, učenica osmog razreda Osnovne škole „Petar Zrinski“ u Jalžabetu.

Edukativni program za učenike i mentore nastavljen je u Glazbenoj školi Varaždin. Uvodno predavanje „Antisemitizam, antifašizam“ održao je Milivoj Dretar (Udruga za edukaciju i promicanje ljudskih prava) koji je učenike upoznao s pojmovima i poviješću antisemitizma, Holokausta i ksenofobije.

Posebnu pažnju skrenuo je na pokušaje odstupanja od antifašističkih vrijednosti. Štefica Novak iz Društva

Josip Broz Tito iznijela je potresno svjedočanstvo o svom tužnom djetinjstvu - ustaše su maltretirali njezinu obitelj, a oca su odveli u Jasenovac i pogubili na najstrašniji način.

Edukativni program i okrugli stol u Glazbenoj školi u Varaždinu pratili su i Michal Hershkovitz, zamjenica veleposlanika Države Izrael u Hrvatskoj, predstavnici Varaždinske županije, županijske Koordinacije za ljudska prava, Srpskog narodnog vijeća, Leila-Renee Benko u ime Židovske općine Čakovec, ravnateljica škola.

Program je nastavljen projekcijom dokumentarno-edukativnog filma „Moramo pamtili“ u suradnji sa Židovskim filmskim festivalom.

„Od Kristalne noći prošlo je 74 godina. Većina preživjelih Holokausta nije više među nama. Je li to poglavlje ljudskog zla zaista završeno? Hoće li ljudi, kulturni ljudi, ikada više biti zaslijepljeni? Hoće li opet neki narod sebe vidjeti nadmoćnim, a druge narode manje vrijednim? Samo obrazovanjem i učenjem o našoj zajedničkoj

povijesti možemo spriječiti rasističke i antisemitske grupe da šire mržnju i netoleranciju. Moramo se sjećati, kako se zlo ne bi ponovilo. Kao izraelska diplomatkinja u Hrvatskoj, kao pripadnica židovskog naroda, poštujujem napore koji se čine u Hrvatskoj, u obrazovanju i podučavanju o tome strašnom razdoblju u ljudskoj povijesti, posebno na tlu Europe“, rekla je, među ostalim, u svom izlaganju Michal Hershkovitz.

Učenici su pažljivo pratili program. Najviše su pitanja postavili zamjenici izraelskog veleposlanika u Hrvatskoj Michal Hershkovitz, zanimajući se za život i običaje u Izraelu. Dogovoreno je da se Varaždin ubuduće aktivnije uključi u obilježavanje Tjedna Izraela u Hrvatskoj. Projekt je dobio sve pohvale predstavnika Varaždinske županije i Agencije za odgoj i obrazovanje te se očekuje proširenje i nastavak sljedećih godina. Bilo je to nešto novo i korisno kako za učenike, tako i za sve prisutne. ☆

Milivoj Dretar

ZAGREB

TJEDAN IZRAELSKE KULTURE U SVIBNJU

Izraelski veleposlanik u Hrvatskoj Yossi Amrani razgovarao je polovicom prosinca sa zagrebačkim gradonačelnikom Milanom Bandićem i tom mu je prilikom, nakon što se zahvalio na potpori izraelskom veleposlanstvu, predsta-

Izraelski veleposlanik Yossi Amrani i zagrebački gradonačelnik Milan Bandić

vio program obilježavanja Tjedna izraelske kulture u Zagrebu od 25. do 31. svibnja 2013. godine.

U organizaciji izraelskog veleposlanstva već se treću godinu za redom diljem Hrvatske predstavljaju običaji i kultura Izraela, s ciljem povezivanja dvije mediteranske zemlje i putem kulturne suradnje. Prvi izraelski kulturni projekt izveden je u Novalji na otoku Pagu, a 2012. godine Tjedan izraelske kulture ugostio je grad Zadar. Za 2013. godinu, rekao je izraelski veleposlanik, predviđena su dva projekta: jedan u Zagrebu, a drugi, za vrijeme turističke sezone, u Istri - Puli, Rovinju i Poreču.

Zagrebački gradonačelnik Bandić izrazio je zadovoljstvo što će se Tjedan izraelske kulture sljedeće godine održati u Zagrebu, koji će mu, kako je naglasio, kao grad domaćin pružiti punu podršku. ☆

T.R.

PISMO IZ OSIJEKA

MLADE NADE NA DJELU

DVIJE DJEVOJKE, REBECCA I EMMA, ODRŽALE SU U PROSTORIJAMA ŽIDOVSKJE OPĆINE OSIJEK, A U SKLOPU NASTAVNOG PREDMETA ETIKE, PREDAVANJE O ŽIDOVSTVU ZA UČENIKE DRUGOG I TREĆEG RAZREDA GIMNAZIJE „GAUDEAMUS“, KOJU I SAME POHAĐAJU; DOBRO SU SE PRIPREMILE I SVOJIM SU PREDAVANJEM ODUŠEVILE I UČENIKE I PROFESORE

Učenici drugog i trećeg razreda s pažnjom su pratili predavanje Emme i Rebecce

Svi se mi nadamo da će nam djeca izrasti u osobe kojima ćemo se ponositi. Nadamo se da smo ih dobro poučili i da će biti sposobni pobijediti mnoge izazove koje će život pred njih staviti. A kada se nešto takvo i dogodi onda smo posebno ponosni i sretni.

Provela sam mnogo vremena s djecom u Židovskoj općini Osijek. Što u Nedjeljnoj školi, što na plesu, što na putovanjima na koja smo išli zajedno (a bilo ih je stvarno puno). Naučila sam ih štošta, ali sam i ja puno stvari naučila od njih. Pratila sam njihove uspjehe (i još uvijek ih pratim), ali i probleme; veselila se s njima i žalostila se kada je bilo potrebno.

Nedavno se dogodilo nešto što me zaista obradovalo. Moje djevojke Rebecca Beissmann i Emma Štern odlučile su održati predavanje iz židovstva u sklopu nastavnog predmeta etike, za učenike drugog i trećeg razreda gimnazije „Gaudeamus“ koju obje pohađaju. Dogovorile smo da će se predavanje održati u prostorijama naše Općine. Mislile su da je puno bolje da se djeca, a i profesori, nađu u sredini u kojoj će se osjetiti duh židovske kulture i gdje će biti okruženi židovskom simbolima, nego da se to predavanje održi u školi gdje svega toga nema. Zamolile su me da im priprelim nekoliko sitnica - maces, sevivone, projektor,

ništa posebno. Time je moje oduševljenje njihovim predavanjem bilo još i veće. Nisam znala što spremaju i njihova me pripremljenost iznenadila. Toga su dana, 14. prosinca, došle ranije, sve pripremile, isprobale i uz malo treme (koja ih je držala cijelu minutu) krenule. Predavanje je trajalo preko sat vremena, prikazale su izvrsnu prezentaciju, isječak iz filma „Guslač na krovu“, donijele su čokoladne dukate - gelt (ipak je vrijeme Hanuke) i podijelile njih i maces svojim prijateljima; pokazale su im menoru, hanukiju, mezuzu, kipot, talit, tefilin, toru, hamsu, fotografije nekadašnjih osječkih sinagoga. Pričale su im o židovskim praznicima, kašrutu, Holokaustu, Šabatu, Izraelu... Pregršt tema, puno informacija, jednom riječju – izuzetno. Profesori su bili oduševljeni, učenici također. Dogovorili smo neke nove suradnje sa školom i profesorima, koje je iznenadila otvorenost naše Općine.

Općinu sam napustila sretna i zadovoljna. Možemo biti mirni – imamo mladost koja je sposobna odraditi svaki zadatak koji pred njih stavimo, koja ima volju, ali i znanje za to. Nadam se da će i Hadraba koledž opet zaživjeti, pa ćemo nakon završenog tečaja imati nekoliko odličnih madrihima. Emma i Rebecca su dokazale da su itekako sposobne za to. ✨

Nives Beissmann

INTERVJU: CHAVA BARUCH

NOVI PRISTUP POUČAVANJU O HOLOKAUSTU

KOJE SU BITNE ZNAČAJKE NOVE PEDAGOŠKE FILOZOFIJE KOJU JE RAZVIO YAD VASHEM, KAO NAJVEĆI EDUKACIJSKI CENTAR ZA HOLOKAUST U IZRAELU

Dr. Chava Baruch jedna je od voditeljica Europskog odjela Međunarodne škola za studije o Holokaustu (ISHS) u Jeruzalemu. Nakon godina rada u školama, karijeru je nastavila u Yad Vashemu. Specijalizirala se za povijest Židova i Holokausta u Mađarskoj, te je zadužena za rad s edukatorima iz Rumunjske, Slovenije, Češke, Srbije. Niz godina surađuje i s hrvatskim Ministarstvom znanosti i obrazovanja te Agencijom za odgoj i obrazovanje. Više puta posjetila je Hrvatsku, gdje je sudjelovala na seminarima za nastavnike i razgovarala u školama.

Chava Baruch

O Holokaustu se sve više poučava u školama i drugim obrazovnim institucijama. Najčešće se time bave učitelji na satovima povijesti. Koji su najveći problemi u poučavanju?

Holokaustu se najčešće pristupa kao isključivo povijesnom događaju pri čemu se analiziraju razni povijesni izvori: dokumenti, svjedočanstva i fotografije, a sve u cilju boljeg shvaćanja onog što se naziva „konačno rješenje“. To je pristup više usmjeren počiniteljima zločina i njihovoj politici, dok se žrtve najčešće promatraju kroz sjenu plinskih komora. Tada Židov nema lice, nema povijesti, nema obitelji – on postaje dio ogromne planine od šest milijuna spaljenih leševa. Nitko ne može razviti suosjećanje prema broju, a potresne slike više odbijaju ili djeluju izrazito negativno.

Satovi povijesti uopće još su uvijek prilično suhoparni - nabranje događaja, imena, datuma. Neka djeca zbog toga ne vole povijest, ratna tematika ih ne zanima. Kakav bi trebao biti nastavni sat o Holokaustu?

Smatram da bi trebalo razlučiti ulogu povjesničara od uloge učitelja. Holokaust je postao dio školskog kurikuluma. Naučiti te sve podatke ne znači i stvarno razumijevanje moralnih vrijednosti. Mi smo, prema dosadašnjim iskustvima iz Izraela,

došli do zaključka da nam je potreban efektivniji i senzibilniji način poučavanja o Holokaustu. Polazimo od osnovne činjenice da je Holokaust sastavni dio ljudske povijesti, budući da su ljudska bića istrebljivala druga ljudska bića zbog nečovječne ideologije ubijanja koja je stvorena od strane nečovječnih počinitelja i ubojica. Mi učitelji moramo poučavati o Holokaustu kroz ljudsku percepciju baveći se moralnim dilemama s kojima su se ljudi morali suočavati. To su te strašne dileme koje mi nazivamo „odabirom bez izbora“. Nastava Holokausta podrazumijeva učenje o žrtvama, o počiniteljima, o promatračima te o spasiocima.

O Holokaustu se uči u sklopu nastavne cjeline „Drugi svjetski rat“, a Židovi se spominju tek u „konačnom rješenju“. Dakle, na njih se gleda isključivo kao na civilne žrtve. Je li to baš dobar pristup?

Prema našoj novoj pedagoškoj filozofiji koju je razvio Yad Vashem kao najveći edukacijski centar za Holokaust u Izraelu, poučavanje bi trebalo započeti s temom o životu Židova prije „konačnog rješenja“. Zašto? Antisemitska i nacistička propaganda tretira Židove kao najveće neprijatelje ljudske vrste. Židovi se još uvijek ponegdje smatra teološkim izazovom, a ne živim ljudima koji imaju vlastitu povijest i kulturu. Neki povjesničari i nastavnici još uvijek govore o „židovskom pitanju“, čime se prilagođavaju antisemitskoj percepciji Židova, a ignoriraju židovski narod kao narod i kao pojedinca.

Na koji način radite s učenicima u Izraelu?

Počnemo s opisivanjem života Židova prije Holokausta. Razgovorom s članovima vlastite obitelji naši učenici otkrivaju kako su njihovi preci živjeli u različitim dijelovima svijeta, kojim su jezicima govorili i kako su prakticirali židovsku tradiciju usporedo s lokalnom ili nacionalnom kulturom. Tek tada shvaćaju kompleksnost života manjine. To je ta „dvostruka veza“ – identifikacija židovstva i asimilacije u lokalne kulture te često pogrešno percipiran nedostatak lojalnosti prema državi. Edukacija se zatim nastavlja proučavanjem podtema poput svakodnevnog života za vrijeme Holokausta, uloge počinitelja, promatrača i spasioca, povratka u život, komemoracije.

Nije isto o tome poučavati u srednjoj ili osnovnoj školi. Važna je dob učenika, no i pristup tematici. Gdje naši nastavnici najčešće griješe?

S poučavanjem Holokausta može se početi rano, važno je prilagoditi temu uzrastu učenika. Za mlađe treba pripremiti osobnu priču primjerenu njihovoj dobi. Često je tu i pogrešan pristup pokazivanja strašnih slika, poput plinskih komora, kao da bi to šokiranje naučilo učenika da se kloni tih strašna

djela u budućnosti. Takve „teške“ slike mogu se djelomično uklopiti u edukaciju, no ne mogu zamijeniti cjelokupni edukacijski proces. Učitelj je zadužen da djecu vodi kroz razna traumatska pitanja koja se javljaju, ne natječući se pritom s medijima koji su puni šokantnih scena. Učiteljeva uloga je da nauči učenika kako razumjeti informacije i kako ih primijeniti kasnije u životu.

Osim osnovnog shvaćanja tko su počinitelji zločina, tko su žrtve, promatrači, spasioци – s kojim bi pitanjima trebali suočiti učenike?

Holokaust je stvarno teška tema za učenike, ali i za učitelje. Postojale su strašne dileme: jesu li Židovi morali slati svoju djecu daleko da spase svoj život, kako bi oni mogli preživjeti glad u getu, je li moralno ukrasti hranu, kako se mogla zadržati obitelj na okupu, što se dogodilo židovskoj djeci kada su

njihovi roditelji postali nemoćni ili ubijeni? Da li mlada majka ima pravo da pobjegne i spasi svoj život ili bi trebala umrijeti sa svojom bebom? Koja su pitanja postavljali vjernici Židovi svojim rabinima u pokušaju da zadrže svoj vjerski identitet? Na ta pitanja nije lako odgovoriti. No najteže je objasniti počinitelje: kako je to bilo ljudski moguće? - još je uvijek vodeće pitanje koje proizlazi iz nemogućnosti da se prihvati ponašanje i djela zločinaca. Naravno, ne treba završiti s godinom 1945., zanimljivo je pratiti sudbine preživjelih nakon rata: mnogi nisu imali sretan nastavak života.

Što mislite o komemoracijama, 70 godina poslije? Trebaju li se tu uključiti učenici?

Komemoracija je prvi korak sjećanja i dovodi do dubljeg razumijevanja samo kao dio sustavnog pedagoškog procesa. ☆

Milivoj Dretar

ZAGREB: TJEDAN IZRAELSKOG FILMA

DOKUMENTARAC „STAN“ VRHUNAC OVOGODIŠNJE SMOTRE

IAKO NE DAJE ODGOVORE NA SVA INTRIGANTNA PITANJA KOJA POSTAVLJA, DOKUMENTARNI FILM „STAN“ ARNONA GOLDFINGERA DOVOLJNO JE UZBUDLJIV DA JE VEĆ ZBOG NJEGA VRIJEDILO DOĆI NA OVOGODIŠNJI FESTIVAL IZRAELSKOG FILMA U ZAGREBU

Piše Nenad Polimac

Godina 2012. bila je plodna za izraelsku kinematografiju. „Fusnota“ Josepha Cedara (pamtimo ga po klaustrofobičnoj ratnoj drami „Beaufort“), dobitnik nagrade Izraelske filmske akademije za 2011., najprije se probila među pet ostvarenja nominiranih za Oscara za najbolji strani film, a zatim je prilično zapaženo prikazivana u američkim kinima, gdje je utržila nešto preko dva milijuna dolara bruto, što je velik uspjeh za minimalističku humornu dramu o odnosu oca i sina, čija je nesreća da se obojica bave proučavanjem talmuda, prvi pedanterijski i tvrdoglavo, drugi prijemčivije i neusporedivo uspješnije. Na godišnjim listama najboljih filmova koje su sastavljali najprestižniji američki kritičari, „Fusnota“ je najčešće bila pri vrhu, zamjeran podvig u sezoni rezerviranoj za „Ljubav“ Michaela Hanekea.

Na festivalu u Veneciji pravu je senzaciju pak predstavljao film 45-godišnje Rame Buhrstein „Ispuniti prazninu“, poput „Fusnote“, podjednako minimalistički koncipiran, ovaj put o djevojci iz ortodoksne hasidske zajednice koja

nevoljko slijedi nalog roditelja i umjesto za naočitog vršnjaka udaje se za supruga svoje pokojne sestre. Film je izazvao zanimanje, jer i sama Rama Buhrstein pripada tom svijetu i svoje je ostvarenje namijenila publici koja o njemu vrlo malo zna. Bilo je prognoza da će „Ispuniti prazninu“ zaintrigirati glasače Američke akademije, međutim, film se nije uspio probiti na širu listu od devet naslova s koje će se odrediti pet nominiranih, no to nije osobit podbačaj. Film je već osigurao američku distribuciju, prikazan je na Toronto Film Festivalu i na London Film Festivalu, a naredne će godine zasigurno biti sudionikom bezbroj međunarodnih filmskih smotri.

Izvjestan je nedostatak sada već tradicionalnog Tjedna izraelskog filma u Zagrebu (održan je po četvrti put, od 15. do 20. studenog) što se jako teško može dokopati takvih naslova. Na njih već vrebaju domaći festivali, željni atraktivnih filmova manjih kinematografija kakva je izraelska, pa je tako „Fusnota“ najprije prikazana na vrlo popularnom splitskom Festivalu mediteranskog filma, a

nastavak na sljedećoj strani

zatim i na zagrebačkoj Filmomaniji, koja je u jesen zabilježila rekordan posjet. Posve je izvjesno da je i „Ispuniti prazninu“ na popisu „skauta“ koji predlažu filmove domaćim festivalima. Ne treba zaboraviti ni konkurenciju zagrebačkog Jewish Film Festivala, koji u svoj program redovno uvrštava izraelske filmove.

„Božji susjedi“

Ipak, Tjedan izraelskog filma nije bio u potpunosti lišen jakih naslova. Jedan od njih bio je „Božji susjedi“, samostalni prvijenac Menija Yaesha, prikazan u svibnju u Tjednu kritike, pratećem programu Festivala u Cannesu, gdje je i nagrađen. Kao i u filmu „Ispuniti prazninu“, i ovdje su protagonisti pripadnici hasidske zajednice, samo što je njihova religioznost na rubu huliganstva: kada arapski susjedi preglasno puštaju glazbu na židovske vjerske praznike, trojica prijatelja su ih spremna opomenuti baseball palicom. Djevojke koje se odijevaju suviše izazovno mogu od njih dobiti batina, a momci nisu baš tako zadržani vjernici, jer ne zaziru od opijata. Situacija se zakomplicira kada se njihov vođa zaljubi u curu koju je prije toga poslao kući da se čednije odjene, a njihova veze utječe na oboje: on se udaljava od svoga društva, dok ona postaje ozbiljnija, ne samo u pogledu odijevanja.

Kontroverzni film „Božji susjedi“, prvijenac Menija Yaesha, prikazan je ove godine u Tjednu kritike na festivalu u Cannesu: u glavnim ulogama su Roy Assaf i Rotem Zussman

Tema hasidskog huliganizma izazvala je veliku pozornost u izraelskim medijima, film je nominiran za devet nagrada Izraelske filmske akademije (potvrdio je dvije, za glumačke nastupe), dobio je dva priznanja na Jerusalem Film Festivalu, ali teško bi se mogao usporediti s filmovima kakvi su „Fusnota“ i „Ispuniti prazninu“: Meni Yaesh je neosporno vješt redatelj, kojeg vjerojatno zanima i međunarodna karijera, Roy Assaf je sugestivn u ulozi junaka pred kojim je preobrazba, međutim, Yaeshov scenarij najslabiji je sastojak filma: već smo se nagledali takvih američkih i europskih urbanih melodrama, koje započinju žestoko a prema završnici sve više omekšavaju.

„Moja divna sestra“

Velika je vrlina Tjedna izraelskog filma što nas upoznaje s važnim ostvarenjima te kinematografije, koja se posljednjih godina nisu uspjela probiti do nas. Sudeći po priznanjima (11 nominacija za nagrade Izraelske filmske akade-

„Moja draga sestra“ Marca Carmela: Evelin Hagoel i Reymond Amsalem dobile su nagrade Izraelske filmske akademije za uloge sestara koje su prekinule odnose, jer se jedna od njih udala za Arapa

mije 2011., od kojih su dvije ženske glumačke potvrđene), jedan od njih svakako je „Moja divna sestra“ Marca Carmela, humorna drama o dvije sestre Židovke, od kojih se jedna udala za Arapa. Kada potonja umre od raka, prva je odbije sahraniti u obiteljskoj grobnici, iako je to bila pokojničina želja: zamjera joj što se vezala za muškarca druge rase i vjere, a povrijedilo ju je i to što joj se njezin vlastiti suprug svojedobno udvarao. Iz ovakve priče mogao je nastati film vrlo ozbiljnih dramskih tonova, no redatelj Carmel nakrcao je radnju nadrealističkim prizorima, u kojoj se pokojnica pojavljuje kako sestri tako i njezinom suprugu te uz pomoć humora i emocija sve troje izglađuju odnose. Očito, takav je pristup u Izraelu imao poklonika, ali nije slučajno što se film nije uspio zapaženije probiti na međunarodno tržište.

„Poplava“

U tom pogledu puno je uspješniji bio film Guya Nattiva „Poplava“, nominiran 2010. za šest nagrada Izraelske filmske akademije (potvrdio je samo nagradu za sporednu mušku ulogu), ovjenčan posebnim priznanjem na Berlinaleu i s dvije nagrade u Solunu. Redatelju je ključnu ideju za priču osigurao njegov suscenarist Noa Berman-Hertzerg, koji je 2002. napravio kratki igrani film istog naslova i za njega nagrađen na Berlinaleu: taj se bavio odnosom dječaka i njegovog hendikepiranog starijeg brata, a spomenuti dramski motiv obogaćen je i uslojen u cjelovečer-

„Poplava“ Guya Nattiva dobila je posebno priznanje na berlinskom filmskom festivalu: 13-godišnji Yoni (Yoav Rotman) napokon se zbližava s hendikepiranim bratom Tomerom (Michael Moshonov)

njem filmu. Pred 13-godišnjim protagonistom je ispit zrelosti bar mitzvah, no njega muče drugi problemi, smatra da je nerazvijen za svoje godine, a - za nevolju - u stan im se uselio hendikepirani brat, jer je sanatorij u kojem je dotad boravio zatvoren. Dječakova je obitelj potpuno disfunkcionalna, majka održava vezu s kolegom s posla, a otac se pretvara da je i dalje zaposlen kao pilot, iako su ga diskvalificirali. Film finog ugođaja, nenametljivo režiran i uvjerljivih glumačkih izvedbi među boljim je recentnim ostvarenjima izraelske kinematografije.

„Suton“

Solidan je i „Suton“, cjelovečernji igrani prvijenac Alona Zingmana iz 2010., koji se drži prokušanog modela mozaičke dramaturgije, u kojem se ispostavi da je svaka od paralelnih priča naposljetku jedna s drugom povezana: u prvoj djevojka doživi neugodno iznenađenje kada joj otac pogazi biciklista na cesti i uopće se ne zaustavi, u drugoj mlada žena administrativnom pogreškom ustanovi da nije ni znala kako je usvojena kao beba, u trećoj povratnica iz Argentine želi obrezati 9-godišnjeg sina i na sto muka je kako da pribavi potvrdu supruga koji uopće ne postoji, a u četvrtoj liječnik odbija bilo kakav kontakt s otuđenim ocem policajcem. Zingman je i sam kao klinac došao iz Argentine, napravio je film za pola milijuna dolara, što je jeftinije od cijene mnogih hrvatskih filmova, skupio je prilično renomiranu glumačku ekipu i rezultatom je mogao biti itekako zadovoljan: „Suton“ nije vrsta filma kakav bi mogao privući stranu publiku u kina ili na festivale, ali bi itekako zaintrigirao gledatelja da se nađe na televizijskom programu.

„Na kraju ljeta“

Unatoč najčešće skromnim budžetima, ostvarenja izraelske kinematografije hrabro se bave razdobljima koja su desetljećima udaljena od našeg vremena. Jedno od njih je i film „Na kraju ljeta“, prvijenac redateljice Noe Aharoni, koji se odigrava uoči rujna 1978., kada je Jimmy Carter u Camp Davidu posredovao u mirovnom sporazumu egipatskog predsjednika Anwara al-Sadata i izraelskog premijera Menachema Begina. U toj obiteljskoj melodrami politika se jedva spominje, ali je pomirenje itekako važna tema: mlada Michal zabrinuta je da će joj kći ponavljati razred, jer nikako da nauči čitati i pisati, no još je više zbuni stalna pojava postarijeg muškarca u parku u kojem se djevojčica igra. Ispostavlja se da je to njezin otac Chaim, koji je svojedobno napustio obitelj zbog druge žene, i Michal ga je spremna udomiti, iako je sestra Naomi odgovara od toga: preljubniku ne treba pogodovati, tim više što je Naomi također ostavio suprug s nezbrinutim sinčićem, a i Michal sumnja da je muž liječnik vara sa susjedama. U filmu ima autobiografskih motiva, jer je i redateljica svojedobno patila od disleksije kao i Michalina kći, međutim, puno je intrigantnija tema izraelskih razorenih brakova, tako česta u kinematografiji te zemlje (malo je filmova u kojima preljub ne iskršava kao motiv). „Na kraju ljeta“

osebujan je „ženski film“ rafinirane atmosfere, koji čine posebno uvjerljivim interpretacije starijih i mladih glumica (posebno je efektna mala Bar Minali u ulozi Maye), a pouka da politička zbivanja mogu biti putokaz i u privatnom životu posredovana je krajnje nenametljivo.

„Peto nebo“

Ni film „Peto nebo“ ne čini se puno skupljim, iako se odigrava 1944. godine. Poprište zbivanja je dom za nezbrinutu djecu čiji je voditelj Dov Markovski nemalo začuđen kada mu blizak znanac jednoga dana dovede na čuvanje svoju kći Mayu iz prvog braka: naočita 13-godišnja djevojčica trn je u oku njegovoj novoj ženi i mir u kući može se očuvati jedino ukoliko se za djevojčicu nađe neko drugo prebivalište. Ispostavlja se da Markovski Mayi nije potpu-

„Peto nebo“ Dine Zvi-Riklis: Berta (Rotem Zussam) izaziva sablazan ljubavnom vezom s engleskim časnikom

ni stranac, on joj je možda i otac, jer je bio u vezi s njezinom majkom, koja je otišla u Ameriku i napustila obitelj, međutim, među njima ne ostvaruje se nikakva prisnost. Djevojčici je puno bliži naočiti Duce (dobio je nadimak jer je neko vrijeme proveo u Italiji), ljubavnik jedne od odgojiteljica i aktivni borac protiv engleskog režima u Palestini, i među njih dvoje na pomolu je veza koju mladić na vrijeme raskida, svjestan neugodnih posljedica. Razdoblje u kojem se mladim Židovkama nije preporučivalo ljubakati s engleskim časnicima (što neugodno iskusi naočita spremačica u sirotištu), u kojem su pripadnike židovskog ilegalnog pokreta otpora protiv engleskih vlasti čekale drakonske kazne, a u kojem su spretni biznismeni trgovali na obje strane vješto je evocirano, iako se stječe dojam da bi hvaljeni roman Rahel Eithan podnio i puno skuplju i ambiciozniju ekranizaciju. Glavni je adut filma atraktivna mlada glumica Amit Moshkovitz u ulozi Maye, pred kojom je – ukoliko je gluma i dalje bude zanimala – zasigurno blistava karijera.

„Stan“

Najviše pohvala zavrjeđuje fascinantni „Stan“ Arnona Goldfingera. Autor je izložio zgodu za koju je i osobno vezan, naime, njegova baka Gerda Tuchler umrla je ne tako davno u 98. godini (sa suprugom Kurtom je još tridesetih godina pobjegla iz nacističke Njemačke), a pretraživanjem njezina stana i zaostavštine otkrila se bizarna priča:

Nagrađivani dokumentarac „Stan“ Arnona Goldfingera, najvažnije ostvarenje ovogodišnjeg Tjedna izraelskog filma: Gerda i Kurt Tuchler, redateljevi baka i djed, izbjegli su holokaust jer su tridesetih godina emigrirali u Palestinu

tek što su stigli u Izrael, baka i djed pozvali su u goste svoje njemačke prijatelje, baruna von Mindelsteina i njegovu suprugu, koji su imali poseban motiv, procijeniti je li bi se u tu zemlju moglo poslati što više europskih Židova. Da posrijedi nije bio nikakav uzgredan koncept, svjedoči i novčić koji je s jedne strane imao ugraviranu Davidovu zvijezdu, a s druge kukasti križ. Von Mindelstein je poslije preporučio svog znanca Adolfa Eichmanna kao ravnatelja odjela za židovska pitanja, a poslije rata se izvukao jer nije bio neposredno upleten u nacističke zločine. Najzagonetnije je da su Tuchleri i pedesetih godina – nakon izvjesnog prekida - nastavili održavati odnose s von Mindelsteinima (unatoč tome što je Gerdina majka umrla u koncentracionom logoru u Theresienstadtu), pa čak i putovati zajedno. Nikad nisu naučili hebrejski i bili su jako vezani za sredinu iz koje su emigrirali. Arnon Goldfinger pokušava nagovoriti majku Hannah da mu pomogne u istraživanju obiteljske biografije, međutim, ona smatra da nema nikakve koristi od prekanja po prošlosti. Uostalom, kao i Edda, kći baruna von Mindelsteina, koju upoznaju u Njemačkoj, a koja nije imala pojma da joj je otac imao bilo kakve veze s nacizmom. „Stan“ postavlja više pitanja no što daje odgovora, no usprkos tome je iznimno uzbudljivo ostvarenje, možda najbolje koje smo vidjeli tijekom Tjedna izraelskog filma: 2011. dobio je nagradu Izraelske filmske akademije za najbolji dokumentarac, a osobito je zapaženo prikazivan u Americi, gdje su ga mnogi kritičari uvrstili na svoje liste najboljih ostvarenja sezone. Nije to baš film ranga „Fusnote“, ali dostatno intrigantan da se već samo zbog njega isplatilo otići na ovogodišnji Tjedan izraelskog filma.

„Moja Australija“

Autobiografski je zadojen i film „Moja Australija“. Poznati tv redatelj i montažer Ami Drozd debitirao je tek prije dvije godine cjelovečernjim igranim prvijencem, čija se radnja odigrava sredinom šezdesetih godina: on je rođen 1953. u Varšavi, a u Izrael je emigrirao s majkom i starijim bratom 1964. „Moja Australija“ započinje vrlo provoka-

tivno: braća Tadek i Andrzej klinici su kakvih je na stotine u Poljskoj tog razdoblja, a jedino je neobično što su njih dvojica dio huliganske grupe koja šikanira polaznike ono malo preostalih židovskih škola, kao da antisemitizam nije nanio dovoljno zla toj velikoj zemlji. Još je neobičnije što nakon jednog izgreda doznaju da su i oni Židovi, a majka – ne želeći da odrastaju u tako zatrovanoj sredini – odvede ih sa sobom u Izrael, uvjeravajući ih pritom da zapravo putuju u Australiju. Oca nisu nikad ni upoznali, majka je tvrdila da je poginuo u ratu, što s obzirom na vremensko razdoblje i ne mora biti točno, a za dječake je dotad imala vrlo malo vremena, pa nije ni zamijetila u kakvo su društvo upali. Što se u Izraelu događa dječacima koji su frktali na sve što je židovsko, možete zamisliti! Budući da majka ne uspijeva odmah pronaći pristojno zaposlenje, obojica završavaju u kibucu, gdje se 10-godišnji Tadek (iznimno talentirani Jakub Wroblewski) zapravo bolje snalazi, jer se lakše prilagođava pravilima nove sredine, pa čak je spreman i na obrezivanje kako se ne bi razlikovao od svojih vršnjaka. Andrzej je već tinejdžer i ne pomišlja na to da ostane u Izraelu, baveći se i švercom kako bi zaradio za povratak u Poljsku. „Moja Australija“ s lakoćom evocira povijesno razdoblje, jer se ne razmeće ni lokacijama niti prevelikim brojem likova, a jedina je ozbiljnija primjedba suviše nagla završnica: tek što ste se spremili na malo slojevitije elaboriranje obiteljskog pomirenja, film je već završen.

„Sanjari“ i „Lia“

Solidan dojam ovogodišnjeg Tjedna izraelskog filma učvrstilo je i nekoliko dokumentaraca. Znakovito, jedan od njih bio je jednosatni „Sanjari“ poznate redateljice Efrat Shalom Danon, koja nije vjerski ortodokсна, ali se usredotočila na dvije žene koje se pokušavaju baviti filmom (jedna kao redateljica i druga kao glumica) i nailaze na otpor vjerske zajednice uz koju su vezane. Efrat Shalom Danon u vrijeme snimanja „Sanjara“ očito nije znala da Rama Burstein već priprema „Ispuniti prazninu“, jer bi je zasigurno izabrala za jednu od protagonistica filma.

Tali Goldenberg u svom dokumentarcu „Lia“ dočarala je sugestivan portret Lie van Leer, filmske aktivistkinje koja je sa suprugom Wimom osnovala prve izraelske filmske klubove, uz pomoć iz Amerike i Europe financirala je izgradnju Izraelskog filmskog arhiva i kinoteke, a osnovala je i prestižni Jerusalem Film Festival, koji izraelskoj publici već desetljećima dovodi prvorazredne goste iz svijeta. Lia van Leer ne voli pred kamerama govoriti o smrti supruga, nerado spominje stradanje vlastite obitelji u holokaustu (ona je rođena 1924. u današnjoj Moldaviji, roditelji su je kao djevojčicu poslali na školovanje u Izrael, međutim, više ih nikad nije vidjela), ali njezina strast za filmom posve je dostatna tema ovog vrlo dopadljivog dokumentarca. ☆

PLESNA GRUPA OR HAŠEMEŠ

USPJEŠAN NASTUP U BJELOVARU

NA ŠESTOJ VEČERI NACIONALNIH MANJINA U BJELOVARU, NASTUP PLESNE GRUPE OR HAŠEMEŠ BIO JE OD PUBLIKE, SASTAVLJENE OD DVIJE TISUĆE POSJETILACA, NAGRAĐEN GROMOGLASNIM I DUGOTRAJNIM PLJESKOM

U subotu 24. studenoga plesna grupa Or haŠemeš po treći put je nastupala u Bjelovaru. Prvi puta bilo je to davne 2001. godine, kada je na poziv ravnatelja Gradskog muzeja Bjelovara Mladena Medara cjelovečernji plesni program održan u zgradi nekadašnje Sinagoge, koja je pretvorena u Dom kulture. I drugi nastup, 2010., - tada je to bila Večer nacionalnih manjina - na našu je radost održan u istom prostoru.

Zahvaljujući susretljivosti organizatora, Kulturno-umjetničkog društva „Češka obec“ iz Bjelovara, točnije, predsjednice Društva Miruške Lončar, pripremali smo se i za treći nastup. Vođeni željom da to, s obzirom na prostor, bude nešto prigodno, a kako je riječ o suboti navečer, najprikladnije nam se činilo prikazati plesno-scensku izvedbu Havdalà. Nismo tada znali da je u međuvremenu priredba preseljena u školsku sportsku dvoranu. Naime, zbog izuzetnog interesa publike za manifestaciju koja se tijekom godina toliko razvila i gotovo nadomjestila nekad spektakularnu priredbu „Kulturno stvaralaštvo nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj“, a koja je punih deset godina punila zagrebačku Koncertnu dvoranu Vatroslava Lisinskog, Šesta večer nacionalnih manjina upriličena je u velikoj Sportskoj dvorani, kako bi u njoj moglo uživati oko dvije tisuće posjetilaca.

Saznavši za tu promjenu, bili smo donekle zatečeni, naime, strepili smo neće li se naš gotovo intimni obred, predviđen za

znatno manji prostor Sinagoge, izgubiti na tako velikoj sceni, pogotovu u društvu jedanaest ansambala koji su ovoga puta doveli brojno članstvo, a i posve su drugačije orijentacije.

Srećom, pripremili smo uvodni tekst kako bismo objasnili o čemu se kod nas radi: „Svaki Židov ima obavezu čuvanja blagdana Šabata! Kao što postoji zadani oblik dočeka Šabata, tako je točno propisana i ceremonija ispraćaja pod nazivom Havdalà. Svaka pojedinost tog čina ima duboko simbolično značenje.

Sretni smo što taj dio programa grupe Or haŠemeš, koja već petnaestu godinu koristi ples kao sredstvo edukacije o židovskoj povijesti i tradiciji, možemo večeras izvesti upravo u trenutku koji je za to propisan (subota navečer, kada izađu zvijezde)“.

Raduje nas što je publika prepoznala naša nastojanja, pa nas je, kada se nakon kratkog uvoda, pjevačica s matrice, na koju nastupamo, raspjevala Šma Israel, nagradila gromoglasnim pljeskom kakav se još nikad nije dogodio.

Manifestaciju prema idejama kulturno-umjetničkog društva „Češka obec“ iz Bjelovara, a pod pokroviteljstvom Grada Bjelovara, karakterizira nekoliko prepoznatljivih, sada već tradicionalnih, originalnosti. Prva se sastoji u tome što nastup, a prije pozdravnih govora, započinje povorkom sačinjenom od

nastavak na sljedećoj strani

po jednog para svake nacionalne manjine, koji, noseći svatko svoju zastavu, izriču pozdrav i dobrodošlicu svatko na svoje jeziku. Zanimljivost je i što pozornicu upotpunjuju panoji ukrašeni živopisnim dijelovima i pojedinostima iz tradicijske odjeće ansambala.

Svakako najatraktivnija posebnost dočekala nas je pri samom ulazu, gdje su na nizu stolova nacionalne manjine ponudile svu raskoš svojih specijaliteta, kako jela tako i pića, kojima su se posjetioći, a i učesnici mogli obilno počastiti.

Na ovoj, šestoj po redu, Večeri nacionalnih manjina, nastupila su društva iz jedanaest nacionalnih manjina. Bjelovarski gradonačelnik Antun Korušec u svom je pozdravnom govoru rekao da Grad Bjelovar promiče kulture nacionalnih manjina i podržava njihov razvoj. On se također zahvalio svim sudionicima, a ponajprije „Češkoj obec“, za odličnu organizaciju

ovog, kako je istakao, vrlo značajnog kulturnog događaja u Bjelovaru.

Odmah sljedećeg dana, u nedjelju 25. studenoga, sa sličnim, ali dvostruko dužim programom, plesna je grupa Or haŠemeš nastupila u Zagrebu na Festivalu malih plesnih formi u organizaciji udruge Ples i dijete daCi Hrvatska, održanom u MČUK- Sceni Travno. Predstava je bila podijeljena u dva dijela, u kojima su nastupale po četiri plesne skupine. U prvom su dijelu, uz Or haŠemeš, bile skupine Samsa d.o.o, Divertimento i Coda. Festival je bio organiziran uz potporu Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport, Odjela za kulturni amaterizam. Nakon završetka nastupa organiziran je, radi objektivne evaluacije, okrugli stol za koreografe, sudionike i članove žirija. ☆

Neda Wiesler

HUMANITARNA PRIREDBA U VIROVITICI

PLJESAK OSJEČKOJ PLESNOJ GRUPI

CJELOKUPNI PRIHOD PRIREDBE U VIROVITICI, NA KOJOJ JE NASTUPILA I OSJEČKA PLESNA GRUPA „HAVERIM SHELL ISRAEL“, BIO JE NAMIJENJEN VIROVITIČANKI OBOLJELOJ OD KARCINOMA

Razveselio nas je poziv predsjednika Židovske općine Virovitica Željka Weissa da naša plesna grupa „Haverin Shell Israel“ potkraj rujna nastupi na humanitarnoj, 11. večeri židovske glazbe i plesa. Pogotovu što naša plesna grupa nije nikada do sada nastupala u Virovitici. Pri tome mislim da ondje nikada nismo imali samostalni nastup, ali su neki naši najstariji članovi imali prilike plesati u Virovitici kao dio zagrebačke plesne skupine „Or HaShemesh“, pod vodstvom Nede Wiesler. Pamtim to kao jako lijepu suradnju, ali to je bilo vrlo davno. Zato smo poziv Željka Weissa prihvatili s oduševljenjem.

U početku nismo ni znali da je to humanitarni koncert. Veselili smo se već zbog toga što ćemo nastupati na manifestaciji koju organizira jedna mala općina, čiji članovi nemaju često priliku vidjeti izraelski ples. Međutim, kada smo saznali da je koncert organiziran tako da je cjelokupan prihod namijenjen Danijeli Štajner, oboljeloj od karcinoma dojke, bilo nam je još draže što smo odlučili doći.

Priredba je održana u prostorijama Gradske knjižnice i čitaonice, koja nas je oduševila svojim izgledom i funkcionalnošću. Modernog izgleda izvana, a modernizirana i iznutra, može biti uzor drugim knjižnicama, čak i onima u većim gradovima. Tu se često organiziraju razni kulturni događaji i zato ne čudi što

se ova manifestacija održala baš tamo. Uz našu plesnu grupu, koja je za predstavljanje Virovitici odabrala dva plesna bloka pod nazivima „Šabat“ i „Pustinja“ i za njih bila nagrađena dugim pljeskom, posjetiteljima se predstavila i mala pjevačica Ella Štajner, kći oboljele Danijele. Nakon koncerta prisutnima se obratila i sama Danijela Štajner, koja je govorila o svojim iskustvima u borbi protiv ove opake bolesti. Predstavila je udruhu „Još jedan dan“, koja je osnovana u srpnju ove godine. Cilj ove udruge je umanjiti prvotni šok koji nastupa kada žena sazna da boluje od karcinoma dojke, kako bi se što bolje nosila s posljedicama terapije. Osnovana je u svrhu pružanja psihološke pomoći oboljelim ženama kroz razgovore, praktične savjete i razmjenu iskustava.

Prije i nakon programa mogla se kupiti knjiga Željka Weissa „Židovi Virovitice i okolice“. U prizemlju je bio organiziran i prigodni domjenak, na kojem smo imali priliku upoznati članove Židovske općine Virovitica i družiti se s ostalim posjetiteljima. Obasipali su nas pitanjima vezanim za židovsku kulturu i ples, što nas je posebno obradovalo.

Dogovorili smo se da ovaj koncert neće biti jedina suradnja između židovskih općina Osijeka i Virovitice. Veselimo se sljedećoj prilici! ☆

Nives Beissmann

DR. SNJEŠKA KNEŽEVIĆ: TRAGANJA ZA PROŠLIM

OD PALAČE SIEBENSCHEN DO PRERADOVIĆEVA TRGA

DINAMIČNA POVIJEST DANAŠNJEG PRERADOVIĆEVA TRGA, TRGA U SAMOM SRCU DONJEGA GRADA, SVJEDOČI O STALNOJ TRANSFORMACIJI, ALI I O POSTOJANOM OSIPANJU MEMORIJE

Hrvatska historiografija spominje doduše udio Židova u općem procesu modernizacije, ali ga ne predstavlja u punom opsegu. Slično je i kad je posrijedi transformacija Zagreba u moderni europski grad u drugoj polovini devetnaestog stoljeća. Židovi u njoj imaju važnu, no dotad nepoznatu ulogu. Tu ćemo tvrdnju potkrijepiti prikazima povijesti dvaju donjogradskih trgova: Jelačićeva i Preradovićevega trga. Najprije će biti riječi o potonjemu, odnosno o dvojici protagonista, Josifu/Josipu Siebenscheinu (Hranice, Moravska 1836. - Zagreb 1908.), građevinskom inženjeru i poduzetniku, predsjedniku Izraelitske bogoštovne općine (1873.-1882. i 1891.-1907.) i Ignatzu/Ignjatu Granitzu (Nemesz Magasy, županija Vacs 1845. - Zagreb 1908.), nakladniku, poduzetniku i industrijalcu, aktivnom članu Općine. Dok je Siebenschein dao presudni udio u samom nastanku trga, Granitz mu je unio duh kulture i moderne javnosti. O obojici je već bilo riječi u ovoj kolumni, no u drukčijem kontekstu.

Kad je Siebenschein osvanuo u Svilarskoj ulici (kasnije Preradovićevoj), trga još nije bilo. Doduše, neposredno uz crkvu sv. Margarete i njezino groblje u srednjem vijeku postojao je trg, na kojem se od 1372. svakog 13. srpnja, na „Margaretinje“, održavao sajam. U 17. stoljeću trg sv. Margarete u samom je središtu podgrađa koje će u prvoj polovini 18. stoljeća dobiti ime: Vilica ili Ilica. U to doba u okolišu trga, sa zapada, istoka i juga veliki su majuri, a potkraj stoljeća tu je podignuta prva zagrebačka svilana, po kojoj će dijelom formirana ulica (današnja Preradovićevega) dobiti svoje prvo ime: Svilarška ulica. U doba jozefinskih reformi (1781.-1783.) crkva je ukinuta i 1794. s pripadajućim zemljištem u Ilici prodana „općini grčko-katoličkih građana“, to jest, zagrebačkoj pravoslavnoj zajednici kojoj su te reforme omogućile legitimnost i postupni razvoj, slično kao i izraeličanskoj općini. Drevna kapela, kapella antiquissima – kako se naziva u dokumentima, dobila je novo ime, Sv. Preobraženja Gospodnjega i preuređena u parohijsku crkvu - otada je služila pravoslavnom bogoslužju. Potkraj 18. i početkom 19. stoljeća počinje se mijenjati njezina, dotad ladanjska sredina: stambena izgradnja prekrila je trg, optočila stoljećima samostojeću crkvu i ona se našla usred insule. Važan prilog urbanizaciji dala je pravoslavna općina kad je 1822. podigla veliku, trokrilnu kuću na dijelu zemljišta što ga je još 1794. kupila s crkvom i projekt povjerila najuglednijem graditelju bidermajerskog Zagreba, Bartolu Felbingeru. Za razliku od te naočite klasicističke kuće, izgradnja južno od crkve nije imala neku estetsku ili urbanističku vrijednost. Bile

su to prizemne stambene i gospodarske kuće, što su ih njihovi vlasnici nadograđivali, popravljali i pripresto uljepšavali sredinom 19. stoljeća. Promjenu 1864. navješta Pravoslavna

Situacija budućeg Preradovićevega trga 1872. Pravoslavna crkva, u drugom planu prizemnice koje će ustupiti mjesto palači Siebenschein. Detalj panoramske fotografije Ivana Standla.

Ideja o trgu

Josip Siebenschein premješten je 1860. u Zagreb kao vodeći inženjer Društva Južne željeznice zbog izgradnje pruge Zagreb – Sisak, no ubrzo je istupio iz službe i postao poduzetnikom. Već 1864. postao je članom predstojništva Izraelitske općine, 1865. pročelnikom odbora za izgradnju sinagoge koju je vodio i realizirao, što mu je donijelo ugled. Svoj angažman za dobrobit Židova posvjedočio je 1869. kao tajnik delegacije izraelitskih općina u Hrvatskoj i Slavoniji, kad je caru Franji Josipu I. prigodom njegova posjeta Zagrebu uručio zahtjev za potpunu emancipaciju Židova.

Neposredno nakon toga uočio je lokaciju za svoju novu kuću na mjestu gdje su se doticale Margaretska (danas Preobraženška) i Svilarška (kasnije Preradovićevega ulica). Njegov naum poklopio se sa zahtjevima kućevlasnika tih i okolnih ulica da se na njihovu stjecištu uredi trg. Gradska uprava odbila ih je s obrazloženjem da trg na tom mjestu nije predviđen u generalnoj regulatornoj osnovi, donesenoj 1865. godine, a gradski je proračun ionako preopterećen. Najavljeno je da će se zasad srušiti tek jedna kuća, a druge će biti ukonjene kad bude moguće. U građevinskoj dozvoli za Siebenscheinovu kuću iz 1872. izriječno se navodi, da će se „za ustrojenje trga iza pravoslavne crkve postupice svake godine po nešto odkupljivati“.

nastavak na sljedećoj strani

No sam je novi kućevlasnik, Josip Siebenschein, ubrzo uputio Gradu molbu da poruši te kuće radi „razširenja prolaza odnosno prometa“. Štoviše, uzajmio mu je novac za kupnju prve kuće i platio da se sruši, što su zahtijevali i njegovi susjedi. Građanska inicijativa potrajala je gotovo čitavo desetljeće, ali uređenje trga ipak nije uvršteno u proračun. Ono se, naime, tada povezuje s gradnjom kazališta koja se predviđa u neposrednom okolišu, na zemljištu koje je za tu svrhu darovao barun Eduard Jelačić Bužimski. Pitanje trga riješit će se tek 1895. gradnjom kazališta na Sveučilišnom trgu (danas Trg maršala Tita), dok će na „Jelačićevu gruntu“ biti uređene dvije nove ulice (današnja Bogovićeve i Petrićeva) i uskoro biti sagrađene dvije impozantne bankovne palače i nekoliko naočitih stambeno-poslovnih zgrada, a na mjestu srušene insule uređen trg.

Novi arhitektonski kriteriji

No kuća Siebenschein navijestila je već 1874. kada je dovršena ne samo trg, nego novo urbano mjerilo i postavila visoki kriterij za buduće arhitektonsko oblikovanje. Projekt je Sie-

Pogled s istoga mjesta 1874. Na površini budućeg trga dominira palača Siebenschein. Foto: Ivan Standl

benschein povjerio Franji Kleinu, očito zadovoljan suradnjom u izgradnji templja, kao i drugi, kako će se pokazati. Naime, još dok se templ gradio, Klein je za Emanuela Pristera 1865. preuređio staru kuću u Ilici 4 u hotel „K caru austrijanskom“, a za draguljara Israhela Rosenfelda sagradio je 1866/70. na utoku Mesničke ulice u Ilicu raskošnu zaobljenu kuću, koja za razliku od spektakularnog hotela postoji i danas. U arhitektonskoj topografiji Zagreba 1870-ih te zgrade imaju istaknuto mjesto. Dio njih predstavlja se formom i stilom palačama, a taj je atribut tada i još dugo nosila i Siebenscheinova kuća. Znatno manje reprezentativnu kuću – „za stanovanje i industriju“, u Margaretskoj, na mjestu starije kuće br. 8 sagradit će 1886. Ignatz/Ignjat Granitz. Postoji mišljenje da je tu tipično građansku kuću sa skladištem i tiskarom u dvorištu projektirao Hermann Bollé, za što nema oslonja u dokumentima, ali se zna da je sudjelovao u uređenju njezinog gospodskog interijera.

Granitz je 1869. iz Nagy Kanizse došao u Zagreb na poziv knjižara Leopolda/Lavoslava Hartmàna, koji ga je zaposlio kao upravitelja svoje knjižare, ubrzo i tiskare, a najposlije je s njim 1878. osnovao veletrgovinu papira pod imenom Hartmàn & Granitz. U Hartmànovu usponu važnu je ulogu imao Vilim Schwarz, također iz Nagy Kanizse, sin bilježnika tamošnje židovske općine Horama, a od dolaska u Zagreb uspješni i svestrani poduzetnik. Ta trojica tvorila su zajedno sa

starijim Vilimovim bratićima, Salomonom i Berom, sinovima velikokaniškog kantora Meira Leba, koji su se doselili još prije, čvrstu jezgru povezanu socijalnim, poslovnim, pa i rođaćkim vezama. Hartmàn je bio oženjen Salamonovom i Berovom sestrom, a Granitz je od početka prijateljevao s Vilimom Schwarzom, čak stanovao u njegovoj kući na Krvavom mostu do 1882., još poslije Hartmànovе smrti. U Izraelitsku općinu obojicu, Hartmàna i potom Granitza, uveo je Schwarz, predstojnik od 1860. do 1873., a oni su joj doživotno ostali odani, sudjelovali u njezinu životu i potpomagali je financijski.

Poslije Hartmànovе smrti, Granitz je sa Schwarzom osnovao tiskaru „Ignjat Granitz & Comp.“, sa sjedištem u Gajevoj 2, a u sklopu Zakladne bolnice. Od 1882. tiskao je školske knjige, od 1894. i literaturu, a od 1896. izdavao zagrebačke njemačke novine Agramer Zeitung, koje je tiskao još od 1879.

Ignjat Granitz sa suprugom Paulom.

Na prijelomu stoljeća pripadao je najvećim i najuglednijim nakladnicima, bio je suosnivač Zagrebačke tvornice papira, osnivač i doživotni podpredsjednik „Saveza hrvatskih i slavonskih industrijalaca“ te član „Hr.-slavonske komercijalne banke“. Gradski zastupnik bio je od 1906. do smrti 1908. godine.

Kuća visoke kulturne razine

„Dana 17. prosinca 1908. unuci Pavao i Mira gledali su s prozora kako hoda Preradovićevim trgom i opazili: ‘Kak se dedek vuče!’ – Djed je došao do Hrvatske komercijalne banke u Ilici 5 na redovitu sjednicu ravnateljstva kojem je bio član od 1903. i tamo izdahnuo. Pokopan je na Mirogoju u grobu br. 52 prvog polja izraelitičkog odjela. Sprovodu su pribivali gradonačelnik dr. Milan Amruš s gradskim zastupnicima, upravitelji banaka i tvornice papira, a ‘Hrvatsko radničko društvo’ i Tipografsko pjevačko društvo ‘Sloga’ izveli su pred mrtvačnicom i na otvorenom grobu žalobnu zbornu pjesmu.“

Tako bilježi povjesničarka i udovica Granitzovog unuka Pavla Vuka Pavlovića, Lelja Dobronić u knjižici „Splet sudbina“ (1999.), u kojoj je za svog sina rekonstruirala povijest svih predaka. Pri kraju teksta o Granitzu kaže: „No sve što je Granitz izdavao u punih četvrt stoljeća samostalnog djelovanja svoje tiskare i nakladne tvrtke zasad je još nepoznato.“

Publicist i povjesničar kulture Josip Horvat doziva pak u svojoj postumno izdanoj knjizi „Živjeti u Hrvatskoj - Zapisci iz nepovrata 1900 – 1941.“ (1984.) duh kojim je zračio dom Ignjata Granitza na Preradovićevu trgu: „Na prelazu stoljeća Granitzova kuća na tadašnjem Preradovićevom trgu bila je rijetka građanska kuća visoke kulturne razine, koja je nenaometljivom gostoljubivšću bila uvijek otvorena artističkoj i

Provizorno uređen trg 1899. nakon rušenja insule južno od pravoslavne crkve i otvoren pogled na kuću Granitz (lijevo).

belespritskoj eliti bez obzira na podrijetlo i socijalni položaj. Bila je to jamačno jedina građanska kuća kuda su zalazili i sinovi aristokracije. Najmlađoj generaciji hrvatskog gentryja s intelektualnim pretenzijama ne bijaše više zazoran društveni saobraćaj sa židovskim obiteljima. Ravnopravno su općili s glumcima, slikarima, glazbenicima. Osobito se tamo gajio kult glazbe, pa teatra i literature. (...) Artisti koji su tamo općili, nailazili su na atmosferu rezonance, kakvu nisu mogli naći nigdje u Zagrebu. I to je bilo nešto. Artistima fluid srodnih duša daje poticaja.

Taj se belesprizam kultivirao kroz tri generacije. Granitzova unuka Mira Schulz, rano umrla za vrijeme Prvog svjetskog rata, nastupila je kao prva domaća karakterni plesačica. Unuk Granitzov, dr. Pavao Vuk Pavlović, priznat je hrvatski filozofski pisac. (...) Granitzova kćerka Zlata, počinila je 1941. samoubojstvo pred perspektivom da bude odvedena u 'ćeliju smrti' u Auschwitzu. Trećoj kćeri Granitzovoj, nemirnom individualisti, zameo se za vrijeme rata trag u Holandiji. Vjerojatno je postala žrtvom hitlerovske sile..."

Kuća Granitz poslije 1926. Između nje i kuće Ernesta Ehrlicha (Varšavska 2-2a), sagrađene 1923-24 prema projektu Huga Ehrlicha, stara kuća s kavanom „Metropol“.

Nestanak povijesnog mjesta hrvatskog novinstva

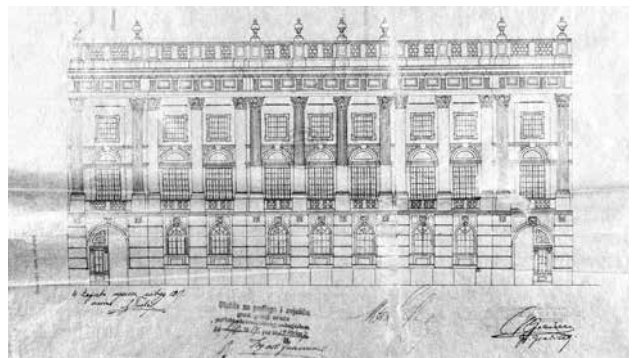
Nakon Granitzove smrti, napose u razdoblju između dva rata, u njegovoj su kući našle mjesto redakcije više dnevnih listova i časopisa, kao što su „Jutarnji list“, „Večer“, „Obzor“, a njegova je tiskara prerasla u najveću novinsku tiskaru u Zagrebu, „Tipografiju“. Poslije Drugog svjetskog rata tu su bile redakcije i poslovnice „Večernjeg lista“ i „Vjesnika“. Ta kuća, povi-

Pogled na južnu stranu s purificiranom kućom Siebenschein potkraj 1930-ih.

jesni locus zagrebačkog i hrvatskog novinstva, nakladništva, tiskarstva i kulture, srušena je 2009. da ustupi mjesto privatnom komercijalnom trgovačko-poslovno-stambenom objektu, unatoč višegodišnjim protestima nevladinih organizacija i šezdesetak tisuća građana. Na njezinoj memoriji trebalo je utemeljiti obnovu i intervenciju u bloku i stvoriti možda kulturni centar, možda muzej zagrebačkog novinstva koji dosad ne postoji. Danas u Preobraženskoj ulici više nema ni najmanjeg spomena o tome što je ta kuća predstavljala i značila.

No kao utjeha možda bi mogla poslužiti palača Josipa Siebenscheina koju je njegov sin dr. Robert Siebenschein (Zagreb 1864. - Zagreb 1938.), zaražen modom „modernizacije“, a zapravo zatiranja historicizma i svega što je podsjećalo na uminulo 19. stoljeće, dao 1931. doslovno „oguliti“ do neprepoznatljivosti, slično kao što je koju godinu prije bankar Otto Stern učinio s Elsa-fluid domom na uglu Jelačićeva trga i Jurisčićeve ulice. (sl. 6) Tik do Tipografijine, nekad Granitzove kuće, 1937. srušena je starinska izdužena jednokatnica s kavanom „Metropol“, sastajalište novinara, umjetnika i boeme, da ustupi mjesto šesterokatnici koja se smatra remek-djelom modernista arhitekta Antuna Ulricha. Iza nje, na dugačkoj parceli sagrađeno je još prije Prvog svjetskog rata kino „Metropol“ (kasnije „Capitol“), koje se s dosta razloga pripisuje Ignjatu Fischeru, također Židovu i jednom od najistaknutijih zagrebačkih arhitekata. Nije međutim realiziran jedan od njegovih najljepših prijeratnih projekata, palača Maxa Hafnera iz 1917., kojoj su za volju također trebale pasti stare kuće 4 i 6 Margaretske, od 1928. Preobraženske ulice. Kako bilo, dina-

Projekt palače Hafner 1917.

mična povijest tog trga u samom srcu Donjega grada svjedoči o trajnoj transformaciji, ali i postojanom osipanju memorije u kojoj su Židovi imali nemalu ulogu. ✨

NOVE KNJIGE

ŽIDOVU U KRIŽEVCIMA

SVJESNA ČINJENICE DA JE POSLJEDNJI ŽIVI ČLAN NEKOĆ SNAŽNE I UTJECAJNE KRIŽEVAČKE ŽIDOVSKOJE OPĆINE, DR. RENÉE WEISZ-MALEČEK OSJETILA JE POTREBU, PA I DUŽNOST, DA NAPIŠE KNJIGU O POVIJESTI TE ZAJEDNICE, O LJUDIMA KOJI SU TRAGIČNO NESTALI

Iznimno vrijedna i zanimljiva knjiga o povijesti Židova u Križevcima autorice dr. Renée Weisz-Maleček predstavljena je 27. studenoga na tribini KD "Miroslav Šalom Frieberger" u Židovskoj općini Zagreb. U predstavljanju, koje je bilo i dio programa zagrebačkog Tjedna Izraela, uz autoricu su sudjelovali dr. Renato Matić, sveučilišni profesor sociologije, dr. Melita Švob, direktorica Istraživačkog i dokumentacijskog centra u Židovskoj općini Zagreb i glavni tajnik Židovske općine Zagreb Dean Friedrich kao urednik knjige.

Publika, koja je gotovo posve ispunila auditorij, već je iz uvodnih riječi saznala neke zanimljive podatke, ponajprije, da je autorica knjige svoju liječničku karijeru započela u Križevcima, gradu u kojem su cijeli svoj radni vijek, kao liječnici, odradili i njezin otac i njezin djed, te da su se takvi životni putovi njezinih predaka pokazali sudbonosnim za preživljavanje autoričine najuže obitelji za vrijeme Drugog svjetskog rata.

U svom kratkom uvodnom izlaganju Dean Friedrich je među ostalim rekao da je knjiga „Židovi u Križevcima“ još jedno svjedočanstvo o snazi židovske zajednice u Hrvatskoj prije Holokausta, o njezinoj visokoj intelektualnoj razini, odanosti naprednim idejama, predanosti židovstvu i zajednici i naglašenoj želji i težnji za prosperitetom cijele društvene zajednice. Knjiga, dakako, nastavio je Friedrich,

svjedoči i o tragičnoj sudbini židovske zajednice u Drugom svjetskom ratu, o Holokaustu na ovim prostorima. Zaključujući svoje izlaganje, Dean Friedrich se zahvalio Savjetu za nacionalne manjine Republike Hrvatske na financijskoj potpori u izdavanju ove knjige.

Dr. Renato Matić, jedan od recenzentata knjige, odmah na početku svoga izlaganja rekao je da knjigu „Židovi u Križevcima“, pročitavši njezinu prvu rečenicu - „Danas u gradu Križevcima i okolici nema niti jednog Židova“ - više nije mogao čitati kao sociolog, jer ga je tekst toliko obuzeo da se osjećao kao da se sam nalazi u tom vremenu i prostoru. „Autorici je uspjelo nešto fascinantno“, naglasio je Matić, „u prvoj je rečenici naznačila apsolutno sve“. Zahvaljujući svojoj struci i svojem strogo znanstvenom pristupu te vlastitim proživljenim iskustvom, Renée Weisz-Maleček je, prema Matićevim riječima, omogućila da židovska zajednica u Križevcima u izvjesnom smislu opet oživi, unatoč strašnoj činjenici da tamo više nema ni jednog Židova.

Uz napomenu da je sa zadovoljstvom poticala dr. Renée Weisz-Maleček na rad na ovoj knjizi, dr. Melita Švob je istakla da je rezultat toga rada zaista nešto posebno. Na svoj način, objasnila je Melita Švob, knjiga „Židovi u Križevcima“ po mnogo čemu je zapravo knjiga o povijesti Židova u cijeloj Hrvatskoj. Jer, nastavila je, ono što se događalo u Križevcima, bila je sudbina svih židovskih zajednica u Hrvatskoj za vrijeme Drugog svjetskog rata. Od nekadašnjih četrdesetak židovskih općina u Hrvatskoj, izbrisano je njih tridesetak, a od onih preostalih većina ima vrlo mali i sve manji broj članova. Ono što je dr. Melitu Švob, kako je istakla, najviše impresioniralo jest sistematski i znanstven pristup autorice. Od golemog prikupljenog materijala autorica je izabrala upravo one primjere koji najrječitije svjedoče o cijeloj povijesti. Zaključujući svoje izlaganje, dr. Švob je naglasila da je gotovo nevjerojatno da je dr. Renée Weisz-Maleček, nakon izuzetno uspješne i duge znanstvene karijere na području medicine, smogla snage da se s toliko žara, volje i koncentracije baci na jedan posve drugačiji, ali također vrlo zahtjevan i golem posao.

Na kraju, auditoriju se obratila i sama autorica Renée Weisz-Maleček, napominjući da je od rođenja bila članica križevačke židovske općine i da je imala svega deset godina kada je započeo Drugi svjetski rat, ali da je mnogo toga

Melita Švob, Dean Friedrich, Renato Matic i Renée Weisz-Maleček

iz tog strašnog doba vidjela, čula i zapamtila. Bile su to jako teške i traumatične uspomene, nastavila je, koje sam desetljećima nastojala potisnuti. Međutim, istakla je, kad sam shvatila da sam zadnji živi član nekadašnje židovske općine, osjetila sam potrebu i dužnost da napišem nešto o njenoj povijesti i o njenim ljudima koji su tragično nestali. Njezina je majka Adela Weisz počela skupljati dokumente i pisati povijest križevačke židovske općine, ali ju je smrt

pretekla. Zapisi i dokumenti, koji su stajali u ladici više od 35 godina, korišteni su u ovoj knjizi.

Osvrćući se ukratko na povijest križevačke židovske općine, Renée Weisz-Maleček je kazala da je, iako među manjima, križevačka općina bila jedna od najznačajnijih židovskih općina u Hrvatskoj te da su su njeni članovi dali mnogo i za židovstvo, i za svoj grad, u koji su se jako dobro inkorporirali. Napomenula je da su Židovi bili među inicijatorima razvoja i napretka grada na kulturnom, gospodarskom i drugim poljima. No, sve se to prekinulo 1941. godine i danas nema više ni jednog Židova u Križevcima. Ostala je samo zgrada sinagoge (neprepoznatljiva zbog izmjena na fasadi) i dio gradskog groblja. Zaključujući svoje izlaganje, napomenula je da je njezina knjiga tek kronika stogodišnjeg opstanka križevačke židovske zajednice i da predstavlja samo početak pravog istraživanja. Stoga ona apelira na mlađe ljude, pogotovo na ljude iz struke, da nastave ta istraživanja.

U publici je bila brojna skupina Križevčana, koji su vrlo aktivno sudjelovali u raspravi što se vodila nakon izlaganja promotora knjige. Tako je predsjednica križevačkog ogranka Matice hrvatske prof. Renata Husinec, nakon što je autorici Renée Weisz-Maleček čestitala i zahvalila joj se na knjizi, obavijestila prisutne da su iz tzv. pretprijetnih fondova Gradu Križevcima dodijeljena sredstva za obnovu fasade nekadašnje sinagoge, i to prema originalnim nacrtima arhitektonske tvrtke Hönigsberg i Deutsch iz 1894. godine, te da će se jedna prostorija u zgradi urediti kao spomen-soba križevačkim Židovima. Čestitajući autorici na knjizi, ravnatelj križevačkog Muzeja prof. Zoran Homen najavio je skoro veliku izložbu o Židovima u Križevcima, a pročelnik križevačkog Gradskog odjela za društvene djelatnosti Mladen Tenodi zahvalio se autorici u ime križevačkog gradonačelnika i pozvao ju da svoju knjigu predstavi i u Križevcima. ✨

Renée Weisz-Maleček: Nad činjenicom da sam posljednji živi član nekadašnje židovske općine, osjetila sam potrebu i dužnost da napišem ovu knjigu

NOVE KNJIGE

ANATOMIJA FAŠIZMA

KNJIGU AMERIČKOG AUTORA ROBERTA O. PAXTONA, KOJA NUDI ODGOVORE NA PITANJA ZAŠTO JE FAŠIZAM USPIO OSVOJITI VLAST U NEKIM ZEMLJAMA, A U NEKIMA NIJE I PREDSTAVLJA LI I DANAS REALNU OPASNOST, NA TRIBINI KULTURNOG DRUŠTVA „MIROSLAV ŠALOM FREIBERGER“ PREDSTAVILI SU PROF. DR. ŽARKO PUHOVSKI I, U IME NAKLADNIKA, TIM PRESSA, HAŠIM BAHTIJARI

Knjiga američkog povjesničara Roberta O. Paxtona "Anatomija fašizma" predstavljena je 11. prosinca na tribini Kulturnog društva „Miroslav Šalom Freiburger“ u Židovskoj općini Zagreb. Robert O. Paxton (1932.), u čijem je fokusu interesa fašizam, doktorirao je na Sveučilištu Harvard, a danas je profesor emeritus u području društvenih znanosti na Sveučilištu Columbia u New Yorku.

Govoreći u ime izdavača, nakladničke kuće TIM press, Hašim Bahtijari je u kratkoj uvodnoj riječi napomenuo da je ovo treća knjiga u izdanju TIM pressa koja se bavi globalnim pojmom fašizma. Prve dvije, koje su također predstavljene na tribini KD „Miroslav Šalom Freiburger“, bile su „Europska strast za genocidom“ Georgea Bensoussana i „Vječiti povratak fašizma“ Roba Riemana. Upra-

vo je nizozemski autor Riemann, prijatelj ove izdavačke kuće, sugerirao da se u Hrvatskoj objavi knjiga Roberta O. Paxtona "Anatomija fašizma", knjiga koja je interesantna svima koji se bave fašizmom i njegovim rubnim fenomenima. Osnovna razlika između Riemana i Paxtona u poimanju fašizma jest, rekao je Bahtijari, što Riemann smatra da fašizam u Europi i dalje postoji te da mi svjedočimo njegovim pojavnim oblicima, dok, nasuprot njemu, Paxton ne smatra mogućim da se u Europi ponovno rodi takav masovni pokret, iako drži da novi fašizam svojim vanjskim znakovima ne mora nalikovati klasičnom fašizmu.

Polemizirajući u više navrata sa stavovima autora, prof. dr. Žarko Puhovski započeo je svoje izlaganje poznatom sentencijom da anatomija nikada nikoga nije izlijčila, ali da nikoga nisu izlijčili bez anatomije. Time je želio naglasiti koliko je važno shvatiti raspored, karakteristike i međudnose pojedinih društvenih elemenata, da bi se spoznalo funkcioniranje društva u cjelini.

Paxtonova knjiga je historiografska, historijska i politologijska, s čitavim nizom meandara, nastavio je Puhovski. Primijenivši neku vrstu induktivnog pristupa, Paxton tek na kraju knjige govori o glavnim uvjetima bez kojih, po njegovu mišljenju, nema fašizma. Pritom navodi tri glavne pretpostavke.

Kao prvo, autor smatra fašizam rodnim pojmom koji u sebi uključuje nacizam i pokušaje imitacije Mussolinijevog i Hitlerovog režima. Puhovski se zalaže za razlikovanje fašizma i nacizma. Iako u knjizi analizira svojedobne režime u Argentini, Japanu, Francuskoj i Španjolskoj, od kojih svi po njemu i nisu bili strogo fašistički u klasičnom smislu, Paxton se najviše bavi analizom fašističkih režima u Italiji i Njemačkoj. Autor korak po korak precizira što se događalo s onime što se globalno naziva fašizmom (pokret, utemeljenje, stvaranje moći). Kao drugo, Paxton se vrlo dobro koristi formuliranim trojstvom: ideologija, pokret, poredak. Na trećoj razini, Paxton nastoji pokazati da je fašizam „zločesto dijete“ 20. stoljeća, iako nizom pojedinih analiza pokušava potvrditi da je sličnih događanja i trendova bilo i u prethodnim stoljećima, uključujući i vrijeme Rimskog carstva.

Žarko Puhovski

Najspornija je Paxtonova teza, prema Puhovskom, što po njemu (na samom početku knjige) nije jasno pripada li fašistička ideologija ljevici ili desnici. Za razliku od teorije totalitarizma, koja može prihvaćati i lijevu i desnu ideologiju, u slučaju fašizma, istakao je Puhovski, to nije moguće. Nakon niza analiza, Paxton će se na kraju svoje knjige ipak, s pravom, opredijeliti da je fašizam desno usmjereni pokret i odbaciti priču o tzv. crvenom fašizmu, koja se počinje javljati sedamdesetih i osamdesetih, a ponavlja se i devedesetih godina prošloga stoljeća.

Paxton s pravom tvrdi da fašisti nisu u početku imali čvrsto formuliranu ideologiju, kaže profesor Puhovski. Primjerice, Mussolini još par mjeseci prije dolaska na vlast drži vatrene sindikalističke govore da bi tek naknadno drugačije formulirao svoju ideologiju. S druge strane, Hitler je još godinama prije dolaska na vlast minuciozno popisao stavke svog programa. Obećano je i ispunio, ali mnogi nisu vjerovali da će se to dogoditi. O ideologijskoj nedorečenosti svjedoči i činjenica da fašisti nisu ništa učinili protiv kapitalizma, a istodobno su se sukobljavali s komunistima pa čak i pitomim socijaldemokratima i liberalima. Dakle, fašisti su se definitivno desno pozicionirali.

Paxton također konstatira da je u Italiji dolazak fašista na vlast bio daleko krvaviji nego dolazak nacista na vlast u

Njemačkoj. Nacisti su zauzeli vlast nekom vrstom „dvorskog prevrata“, dok je u maršu na Rim poginulo više od stotinu ljudi. Ipak, naglašava Puhovski, zajednički nazivnik dolaska na vlast i fašista i nacista jest što su, kako u Italiji tako i u Njemačkoj, postojali centri moći koji su dozvolili da se to dogodi, smatrajući da su ti novi ljudi na političkoj sceni bolja opcija.

Paxton se prilično bavi i analizom privlačnih slika, parola i praznih riječi koje fašizam upućuje javnosti u svojim počecima, računajući da ljudi podliježu izvanjskoj impresiji, zanemarujući pravi sadržaj. Kada analizira današnju mogućnost obnove fašizma, autor, prema Puhovskom, ocjenjuje da su strukture država danas – osim možda u Africi – odveć dobro organizirane a da bi pojava klasičnog fašizma bila moguća, premda i dalje ima dosta fašistoidnih manifestacija. Međutim, napomenuo je Puhovski, postoji paradoks da, što je manje fašista, raste broj antifašističkih grupacija.

Analizirajući šire fenomen fašizma i opasnosti od njegove današnje obnove, profesor Puhovski citirao je njemačkog marksističkog teoretičara Karla Korsch koji je još 1932. rekao da svaki pljesak znači negaciju demokracije, a oduševljeni pljesak put je u fašizam. Pojašnjavajući tu misao, Puhovski je rekao da pljesak znači predavanje drugom i ukidanje sebe. Upravo pretvaranje individua u masu, bit je fašističkog pokreta. Riječ „masa“ na starogrčkom znači „tijesto“, što podrazumijeva da je masa tijesto u rukama vođe. I danas u svijetu postoje mnogi zločini, koncentracijski logori, ubijanja, rasizam, antisemitizam itd., ali masovno prihvaćanje zločina, čak popraćenih pučkim svečanostima, tipično je za fašizam. Fašizam reproducira ljude koji odustaju od moralnih prosudbi u ime pripadnosti pokretu, vođi i državi, a poredak se održava međuigrom oduševljenja i straha.

Odgovarajući na pitanje o odnosu industrijalaca prema fašizmu, Puhovski je, među ostalim, rekao da su industrijalci, premda nisu doveli fašizam i nacizam na vlast, ubrzo shvatili korist koju im on donosi. Mussolini je vrlo brzo i efikasno raskrstio sa sindikatima pa je s fašizmom započeo i uspon talijanske industrije. Isto je napravio i Hitler. U vrijeme velike ekonomske krize započinje izgradnju autocesta, a zatim i njemačke autoindustrije poput Volkswagena. I u Italiji i u Njemačkoj kapitalistima su osigurane olakšice smanjenjem nadnica i ukidanjem sindikata, iako su im povećani porezi. Na kraju svog izlaganja profesor Puhovski je istakao da anatomija, odnosno analiza fenomena fašizma pokazuje da ono što ima svoje polazište u mobilizaciji emocija, samo po sebi nije emocionalno već duboko racionalno. Spoznavanje anatomije fenomena fašizma u prošlosti, lijek je za sadašnjost i budućnost. ✨

Ozren Kobsa

GALERIJA „MILAN I IVO STEINER“

TRI GENERACIJE BACHRACH & KRIŠTOFIĆ

RAFINIRANI IZBOR EKSPONATA UPUĆUJE NA MISAO KOJOM JE SANJA BACHRACH-KRIŠTOFIĆ BILA MOTIVIRANA PRIREĐUJUĆI OVU IZLOŽBU: DA UPOZORI NE SAMO NA UMJETNIKE U FAMILIJI NEGO I NA ONE KOJI SU U HOLOKAUSTU DIJELILI SUDBINU I TRAGEDIJU TISUĆA I TISUĆA ŽIDOVA

Otvaranje izložbe, slijeva nadesno: Mario Krištofić, Mario Beusan, predsjednica Galerijskog odbora Ariana Kralj, Sanja Bachrach-Krištofić, Rene Bachrach-Krištofić i Tesa Bachrach-Krištofić

Umjetnički tandem Sanja Bachrach (1961.) i Mario Krištofić (1957.) dobro je poznat kulturnoj javnosti po svom radu i djelima, ali i društvenom angažmanu za prava, afirmaciju i dostojanstvo umjetničke profesije. Oboje su trajno aktivni u ULU-PUH-u, Sanja je od 1993. do 2003. bila predsjednica Sekcije za grafički dizajn, od 2000. do 2003. predsjednica Udruženja, Mario je od 1997. do 2001. bio predsjednik Fotografske sekcije, dok su zajedno 2008. osnivali Sekciju za multimediju i intermediju i organizaciju Kultura umjetnosti. O tom socijalnom smislu svjedoči i širina kruga njihovih suradnika i prijatelja s kojima uglavnom dijele sklonosti i opredjeljenja. Širok je i obuhvat njihovih interesa i djelovanja, od primarnoga, grafičkog dizajna i fotografije, do vizualnih medija, stripa i animiranog filma, kazališta, muzike, izdavaštva, edukacije, mode i nakita. Sanja je uz to aktivna u krugu oko Centra za ženske studije za koji oblikuje publikacije i knjige.

Oboje pripadaju generaciji umjetnika koja se pomalo javlja potkraj 1970-ih, a intenzivno je prisutna od sredine 1980-ih. Povezuje ih bliskost s profiliranom zagrebačkom scenom konceptuale koju su pažljivo osluškivali, mnogošto od nje preuzeli i dobili, ali joj nisu ostali ortodokсни sljedbenici. Štoviše, iz svih su smjerova upijali novo, uvijek propitivali, eksperimentirali i asimilirali. Poticaja je bilo doista mnogo u doba kad su oboje stasali: to je vrijeme otvaranja, okretanja neposrednoj i daljoj baštini, kombiniranja, hibridnih poetika. Upoznali su se u galeriji „Podroom“, u kući tik do uspinjače, kamo su dolazili njihovi vršnjaci, ali ne samo oni, a neko su se vrijeme tamo sastajali svi koji su pratili individualne i kolektivne iskorake, razgovarali ležerno, katkad i strastveno o tome što se tu predstavljalo kao izazov i novum. Atmosferu znatizlje i udiv-

ljenja, komunikacije i dijaloga njegovali su u svojoj kući na Bukovačkoj cesti koja u cjelini, od vrta, biljaka i životinja do uređenja, namještaja, biblioteke i bezbroj detalja svjedoči da je to poprište života i rada. Života koji je rad, učenje, kreacija, radost zajedništva i postojanja.

Iako višestruko povezani kao partneri i sukreatori, napokon kao supružnici i roditelji, oboje su održali svoje posebne inte-

Čedomil Bachrach, ilustracija, 1940.

Bachrach&Krištofić, Portret, kolažirana bojana fotografija, 1986.

rese i individualnost. Tako je Mariju Krištofiću dominantno područje fotografija, Sanji Bachrach grafički dizajn, a oboje su na svom području majstori i inovatori. No kad djeluju zajedno, onda je to „dvostruka igra“, kako ih je savršeno prozrela njihova monografkinja Sandra Križić Roban („Bachrach & Krištofić: dvostruka igra“, Fortuna, Zagreb 2008.) U tom kreativnom dijalogu i igranju dolazi do asimilacije svega što jedno drugom može i želi dati, tako njihova zajednička djela dosežu novu individualnost – srodnih duša i stoljenih talenata.

I na izložbi „Tri generacije Bachrach & Krištofić“, koja je 12. prosinca otvorena u Galeriji „Milan i Ivo Steiner“ u Židovskoj općini Zagreb, razabire se jezgra: tandem Bachrach & Krištofić, iz koje se razvijaju izdanci. Autorica je obilježava kao grupni portret tri generacije: uz njih dvoje, tu je predstavnik starije generacije, Sanjin otac Čedomil Bachrach (1924.-1985.) i dvoje pripadnika najmlađe generacije, sin Rene (1984) i kćerka Tesa (1990.). Sponu između njih čine umjetnički talent i rad, koji od Čedomila nadalje obuhvaća ilustraciju, strip i animaciju, grafički dizajn i film, što će kasnije, uz proširenja na nove medije biti preokupacijom Sanje i Marija, dok će se Tessa okrenuti poglavito grafičkom dizajnu, a Rene slikarstvu. U tom grupnom portretu ne uočavaju se samo zajedničko i povezujuće ili individualna obilježja, nego i značajke epoha kojima protagonisti pripadaju.

Otkriće je svakako Čedomil Bachrach koji djeluju u međuratnom i poratnom razdoblju kao svestrani umjetnik: crtač i ilustrator u novinama i magazinima, dizajner u kazalištu i tvornicama; tako se do danas održao njegov logotip Zagrebačkih pekarni „Klara“. Izbor djela iz njegove ostavštine svjedoči da

je posrijedi razina koju su dosegli njegovi vršnjaci Walter Neugebauer (1921.-1992.) i njegov mlađi brat Norbert, osnivači legendarnog „Zabavnika“, pa Marcel Čukli (1921.-1996.) ili nešto stariji Franjo Fuis/FraMaFu (1908.-1943.) i Andrija Maurović (1901.-1982.) No za razliku od tih legendi zagrebačkog i hrvatskog stripa, Bachrach, odviše zaposlen i nezainteresiran za svoju promociju – kako kaže njegova kćerka – malo je poznat, a opus mu nije odgovarajuće valoriziran.

Rene Bachrach-Krištofić, akademski slikar i čak Igora Rončevića, predstavljen je ne samo karakterističnim slikama nego i različitim sižejima i tehnikama kojima majstorski ovladava. Tesa Bachrach-Krištofić, još studentica Studija dizajna na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu, svjedoči svojim kreacijama o svježini, originalnosti i praćenju trendova. Oboje, Rene i Tesa, već imaju za sebe nagrade i poznati su mladi umjetnici.

Izložbu je oblikovno koncipirao arhitekt Mario Beusan (1944.), jedan od najboljih majstora muzeografske scenografije, s kojim Bachrach & Krištofić već dugo surađuju u velikim izložbenim projektima i muzejskim postavima, a veže ih i srdačno prijateljstvo. Svi izložci postavljeni na površini zidova ukošeni su, odstupajući od uobičajenog ortogonalnog reda, tako da djeluju poput dinamičnog kolaža u kojem pojedini predmeti uspostavljaju neočekivane, katkad bliske veze. U nemirnim zidnim površinama bljesne načas boja ili oblik poput iskre koja vodi i usmjerava pažnju. Beusan lapidarno kaže da je takvim postavom htio naglasiti/izraziti energiju koja struji između osobnosti, djela i vremena; energiju koju osjeća i u suradnji i u ateljeru Sanje i Marija.

Sitni predmeti, svi uglavnom svjedočanstva individualne i obiteljske povijesti, razastrti su na horizontalnim plohama tako da se mogu gledati, osmatrati i listati. Upravo taj pomni i

Čedomil Bachrach, logotip Zagrebačkih pekarni „Klara“

rafinirani izbor upućuje na misao koja je Sanju Bachrach-Krištofić motivirala na izložbu: da upozori ne samo na umjetnike u porodici nego i one koji su u Holokaustu dijelili sudbinu i tragediju tisuća i tisuća Židova.

Bachrachovi potječu iz Velike Gorice, a u Zagreb je prvi došao Sanjin pradjed Makso sa suprugom Olgom Taussig i sagradio kuću na Bukovačkoj cesti, gdje danas žive njihovi potomci. Od velike porodice rat je preživjelo samo nekoliko njih. Zato je Sanja izložbu predložila Galeriji „Milan i Ivo Steiner“ Židovske općine Zagreb, koja podjednako njeguje memoriju i suvremenost. Voditeljica galerije, Ariana Kralj, namijenila joj je pak da najavi Hanuku. Na otvaranju je ustvrdila da izložba zrcali svjetlost kojom zrači poruka tog radosnog blagdana, uz želju da se doživi kao svečanost. Izložba je – dodajmo tome – uistinu nježni zalag sjećanja i radosni izraz postojanja. ✨

Snješka Knežević

GLAZBA

PAVAO MARKOVAC – BESKOMPROMISNI GLAZBENI KRITIČAR

GLAVNA ZADAĆA KRITIKE, PREMA MARKOVCU, NIJE DA OCIJENI IZVEDBU NEGO DA SE SRCEM I ŽAROM STAVI U SLUŽBU UMJETNOSTI I DA BUDE POUZDAN I SAVJESTAN ČUVAR VREDNOTA

Piše Sanja Majer-Bobetko

Pavao Markovac (1903.-1941.) jedan je od najistaknutijih hrvatskih glazbenih kritičara djelujućih između dvaju svjetskih ratova.*) Onodobna glazbena kritika pripadala je uglavnom ideološko-utilitarističkom tipu, zatim impresionističkom i potpuno iznimno je to kritika imanentna glazbenom djelu, dakle takva, ishodište koje su umjetničke vrijednosti samoga glazbenog djela, izostanak svake utilitarističko-ideološke primisli, te njegovanje stilističkih pozitivnih tekovina impresionističke kritike. Takav tip kritike njegovao je tek krajem međuratnog razdoblja Milo Cipra. Inzistirajući na tezi A. G. Matoša da se kritičari kao i umjetnici rađaju, impresionistička se kritika zasniva na subjektivnom kritičarevu doživljaju umjetničkoga djela. Dometi ovakve kritike često idu dalje u području kritičarske stilistike nego u kompleksnosti kritičkoga zahvata pa naglasak nije na tome što je u njima kazano, već na tome kako je to oblikovano. Takav kritičar u najvećoj mjeri poštuje umjetničku dimenziju same kritike, dakle njezin književni izričaj, kao što su to činili Milutin Cihlar-Nehajev i Nikola Polić.

Kad imamo na umu da ideološko-utilitaristička kritika umjetničkom djelu dodjeljuje podređenu ulogu u odnosu, primjerice, na politiku, religiju, političku, socijalnu ili nacionalnu ideologiju, onda je jasno da se u navedenom razdoblju u nas javljaju dva osnovna tipa takve kritike: 1. kritika nacionalno-ideološke provenijencije i 2. kritika marksističke provenijencije. Prvom tipu pripada većina onodobnih glazbeno-kritičkih napisa, predvođenih onima Antuna Dobronića, kojega i hrvatska glazbena historiografija prepoznaje kao glavnog ideologa nacionalnog smjera. Drugi tip je zastupljen u kritičkim napisima Pavla Markovca.

Muzikolog s bečkim doktoratom

Nakon Josipa Širokog, Božidara Širole i Dragana Plamenca, Pavao Markovac bio je sljedeći hrvatski autor, koji je stekao znanstveni stupanj doktora muzikologije u Beču. Uostalom, u Zagrebu tada takvog studija nije ni bilo. Dakle, bio je svakako jedan od rijetkih glazbenih pisaca u nas, koji su imali muzikološko obrazovanje. Glazbenom su se kritikom, naime, bavili i pisci, i skladatelji, pa i slikari i ka-

zališni redatelji, dakle svi oni, koji su imali neko, najčešće privatnom podukom stečeno, glazbeno znanje.

Među navedenim muzikolozima s bečkim doktoratom Markovac se najintenzivnije bavio glazbenom kritikom. Štoviše, uz muzikologiju, koja bi, po njemu, morala omogućavati dijalektički uvid u sve razvojne procese glazbene prošlosti, Markovac je upravo glazbenoj kritici, koja se mora zasnivati na temeljitom znanju o glazbi, pridavao odlučujuće značenje u izgrađivanju osjećaja za prave umjetničke vrijednosti. O zadaći i dužnosti muzičke kritike najbolje je progovorio sam u istoimenom članku. Evo nekoliko njegovih teza iz toga teksta. Na prvomu je mjestu upravo društvena uloga glazbene kritike: «... da vrši ulogu posrednika i propagatora i tako izvrši značajnu misiju u muzičkom i uopće kulturno-obrazovnom smislu. Dakle, nije glavna zadaća kritike, da ocijeni ovu ili onu izvedbu, izreče svoje mišljenje o ovom ili onom djelu, nego da se stavi u službu umjetnosti, zauzme srcem i žarom stav pro ili contra, uvijek sa devizom: pro arte!... Prvo i glavno je umjetničko djelo.» Kritika nadalje mora zauzeti «... stav propagatora i borca, kulturnog radnika koji pripravlja teren, posrednika koji tumači komplicirani jezik muzike.»

Što je uloga muzičke kritike

Zato kritičar mora biti posve neovisan. Kritika za njega ne smije «da bude pristupačna ličnim obzirima, simpatijama ili averzijama, nego treba biti jedino pouzdani i nadasve savjesni čuvar vrednota. Tome, da rezimiramo, treba iskrenosti, neovisnosti, stručne spremne, ličnosti, savjesti, osjećaja odgovornosti, a prije svega posebni dar, ne govoreći o osjećanju dužnosti prema umjetnosti, koja ne zna za obzire i koncesije.» Markovac također upozorava da pisanje o umjetnosti «... pretpostavlja zrele ličnosti samostalnoga mišljenja, izrazite fizionomije sa realnim stručnim i općim znanjem i obrazovanjem, sa zrelim odnosima prema svojoj umjetnosti. U muzici to su lica, koja bezuvjetno vladaju kojim instrumentom, te uz estetsku izobrazbu posjeduju i praktično-muzičku (ili obratno). Uza sve ovo znanje pretpostavlja se sposobnost dotičnika, da se stavi u neposredni kontakt sa svakim djelom, da posjeduje u osobitoj mjeri istančano osjetilo za umjetničke vrednote».

Iz navedenoga proizlazi da bi idealan kritičar morao posjedovati zaista brojne kvalitete. Moglo bi se reći da je Markovac anticipirao engleskog muzikologa Wintona Deana, koji je pedeset godina kasnije utvrdio slične kriterije, te zaključio da, zadovoljavajući tako brojne kriterije, idealan kritičar skoro da može naći mjesto «među mitskim zvijerima».

Neovisan kritičar i žestok polemikar

Za glazbenog kritičara Pavla Markovca može se reći da se pokazao dosljednim sljedbenikom vlastitih postavki iznesenih u ovom članku. Većinu svojih glazbenih kritika objelodanio je u „Književniku“, časopisu za književnost, potom u drugim kulturološkim časopisima i dnevnom tisku. Dok je bio urednik „Glazbenog vjesnika“, a to je bilo kratko razdoblje s kraja 1927. i početka 1928. godine, objavio je kritičke napise i u tom glazbenom časopisu. Međutim, vrlo je indikativno da je zapravo manji broj kritika uspio objaviti u onodobnoj glazbenoj periodici, koja je na ovaj ili onaj način bila vezana uz različite vidove glazbenog institucionaliziranja. A Markovac nije pripadao ni institucijama ni glazbenom establishmentu. S druge strane, upravo mu je to omogućavalo neovisnost i beskompromisnost glazbenog kritičkog izričaja, što ga je pak često vodilo u polemike. Jedna od najglasovitijih bila

Sanja Majer Bobetko

je s dirigentom i ravnateljem zagrebačke opere Friderikom Rukavinom. Započela je 1929. godine Markovčevim napadom na Rukavinu, a završila sudskim sporom koji je trajao dvije godine te završio oslobođajućom presudom za Markovca i Antu Kovača, glavnog urednika tjednika „Riječ“, u kojemu je Markovac objavio svoj napad na Rukavinu. Markovac je zamjerao drugim kritičarima što pišu pozitivno o Rukavini, a pokušao je u tri navrata organizirati sastanak kritičara s namjerom da zajedno objave „protest i rezoluciju, da se nikako ne slažu s poslovanjem zagrebačke opere i otklanjaju za sebe svaku odgovornost za ono što se dogodilo i događalo“. U toj svojoj nakani, međutim, nije uspio.

Kako bi ostvario visok stupanj nezavisnosti, pokušao je zajedno sa Zlatkom Grgoševićem pokrenuti vlastiti glazbeni časopis „Muzičku reviju“, koji se, međutim, održao samo godinu dana (1932.). Kroz tu godinu „Muzička revija“ funkcionirala je zapravo kao njihova tribina, jer su, uostalom, bili i jedini autori tekstova. Valja napomenuti da se već od sljedeće godine i Grgošević postupno distancirao od Markovčevih kritičarskih teza, te je Markovac zapravo u svojem tumačenju i vrednovanju glazbenoga fenomena na marksističkim postavkama ostao potpuno sam. Nika kva bitnog izravna utjecaja na suvremenike nije bilo.

Integralan pristup proučavanju glazbe

A kako je naposljetku Markovac u svojstvu glazbenog kritičara pristupao glazbi? Njegova se kritika zasniva na integralnom pristupu proučavanju glazbe, dakle, sociološko-estetsko-povijesno-psihološkom, ali s naglaskom na sociološkom. Umjetnost, dakle i glazba, nije za njega odraz stvarnosti, nego i medij kroz koji stvarnost sama sebe prikazuje, a uz to umjetnost neminovno sudjeluje u stvaranju novog tipa realnosti. Nadalje, glazba je, kao i svaka druga kulturna tekovina klasno uvjetovana, ona je sredstvo ideološke borbe, te time Markovčeva interpretacija umjetnosti dobiva utilitarističke karakteristike. S druge strane, međutim, on je – prihvativši Lenjinov stav da se «radnička umjetnost ne može izgraditi mimo omlađenjem one umjetnosti, koja je dosada postojala, već se, naprotiv mora sazidati na onome, što su ranije veliki duhovi stvorili» – izbjegao gruba simplicistička rješenja teorije proletkulta, koja je u potpunosti negirala kulturno nasljeđe prošlosti.

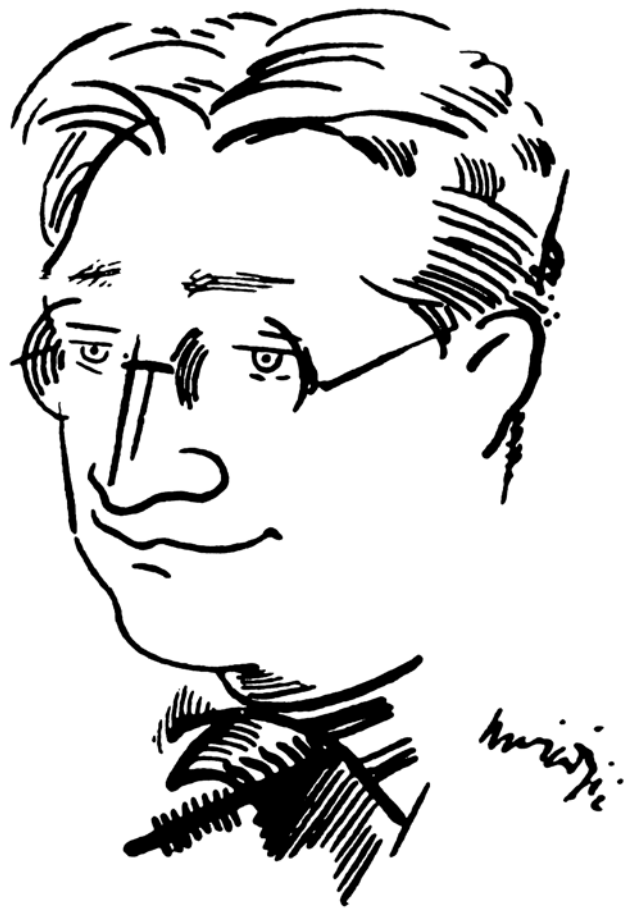
Upravo taj njegov obrambeni stav prema glazbenoj tradiciji otkriva ga kao autora svjesnog i drugih, uvjetno rečeno «čistih» umjetničkih kriterija. Ali na pitanje kakvi su ti kriteriji po kojima je neko djelo nosilac trajnih vrijednosti jednako prihvatljivih slušatelju raznih epoha, Markovac ne nalazi izravan odgovor i objašnjenje. U svakom slučaju, iako se ponekad čini da Markovac inklinira sociologizmu i vulgarnu ekonomizmu s jedne strane, ipak se pokazuje i kao kritičar svjestan specifičnoga karaktera umjetnosti, s druge strane. Inzistirajući, naime, na društvenoj uvjetovanosti razvoja umjetnosti, Markovac nije zanemario unu-

tarnje zakonitosti njezina razvoja. «Muzika je kao umjetnost tokom stoljeća izgradila svoj posebni jezik, izvjesne zakone, na kojima se osnivaju muzička djela. Te zakone treba poznavati, ako želimo zaista shvatiti i primiti u sebe ta djela.» Samo tako može se izgrađivati osjećaj za prave umjetničke vrijednosti.

Nacionalna – da, ali realistička

Konačno, tako aktivan međuratni glazbeni kritičar kakav je Markovac bio, nije mogao, a nije ni htio zaobići pitanje nacionalnoga u glazbi. Apologija jedne ideologije susrela se s apologijom druge. Markovac, dosljedan svojoj klasnoj interpretaciji glazbenih fenomena, u nacionalnom stilu vidi još jednom ponovljeno eksponiranje ideologije građanske klase, a kako se protiv nje bori, opet je u sukobu s tada u nas vodećom ideologijom «neonacionalnog smjera». Ali, to ne znači ni apriorno odbacivanje takvih tendencija. Nacionalno je u glazbi dopušteno, štoviše i poželjno, kad ne odstupa od osnovnoga Markovčeva zahtjeva u umjetnosti: da bude realistička. U tom je smislu umjetnost Musorgskoga bez presedana. Ne idealizirajući selo i život na njemu, Musorgski je konačno prekinuo dugogodišnju, u idejnom i glazbenom smislu, dekorativnu ulogu folkloru u umjetničkoj glazbi. To, međutim, brojnim predstavnicima nacionalnog izraza u hrvatskoj onodobnoj glazbi, po mišljenju Markovca, nije uspjelo. Tako, primjerice, u rubrici Anketa, na pitanje anonimnog slušatelja glazbe pripada li Gotovčeva opera Morana tipu «pseudonacionalne opere», Markovac u „Muzičkoj reviji“ odgovara: «Da Vam odgovorimo, treba da najprije definiramo što je to ‘nacionalna opera’. Ona je opera nacionalna, koja psihološkim i literarnim sadržajem, stilom i tehnikom odgovara bitnim oznakama karaktera i životnih uslova jednog naroda. ‘Pseudonacionalna’ je takova opera, koja ne odgovara tim uslovima, nego samo upotrebljava neke od označenih elemenata na dekorativan način (to jest, upotrebljeni elementi nisu razrađeni i nisu izrasli iz razvoja drame i muzike, nego su umetnuti u okvir u koji psihološki i idejno ne pristaju). Povodom Gotovčeve ‘Morane’ smo ustanovili, da je libreto ove opere konvencionalan (tipičan operni libreto u smislu internacionalnih šablona). Pisac libreta nije zahvatio duh naroda (neprirodna radnja i izvještačen jezik kojim govore lica). Kompozitor se služi konvencionalnim formulama raznih internacionalnih stilova, a samo mjestimice upliće narodne motive (kolo, neki zborovi, dolazak svatova itd.). Čitava opera nema jedinstvenu karakterističnu notu.»

Ipak, i u okvirima domaćega stvaralaštva, pojavljivala su se gdjekad i takva djela što su zadovoljavala Markovčev kriterij nacionalnoga u glazbi. Te kriterije uglavnom zadovoljavaju: opere „Dorica pleše“ K. Odaka i „Ero s onoga svijeta“ J. Gotovca, „Okolo žnjačkoga venca“ i ostali zborovi Z. Grgoševića, „Triptihon“ I. Brkanovića, „Slavoslo-

Pavao Markovac, crtež Omera Mujadžića

vije“ B. Papandopula, u manjoj mjeri oratoriji B. Širole i njegova opera „Citara i bubanj“, neki zborovi J. Gotovca i Tijardovićevo nastojanje na području stvaranja specifičnog tipa domaće operete.

Panorama glazbenog života Zagreba

Naposljetku, postavlja se pitanje značenja Markovčeve glazbene kritike danas. Budući da je Markovac progovorio o mnoštvu problema onodobnog glazbenog miljea, njegove se kritike danas može držati prvorazrednim glazbeno-povijesnim izvorom svakome tko se želi pozabaviti problemima recepcije i institucionaliziranja glazbe u relevantnom razdoblju, s jedne strane, te njihova utjecaja na samo glazbeno stvaralaštvo, s druge strane. U najširem smislu, dakle, Markovčeve glazbene kritike svjedoče o glazbenom životu Zagreba, o praizvedbama i premijerima, o gostovanjima, o estetičkim koncepcijama i skladateljskim poetikama, o institucijama, o programima koncerata i opernih kuća, o (ne)ukusu publike, te naposljetku o dometima onodobne hrvatske glazbene kritike.

*) Ovaj prilog dr. Sanje Majer-Bobetko jest njezino izlaganje održano 6.studenoga na tribini Kulturnog društva „Miroslav Šalom Freiberg“, na kojoj su, uz nju, sudjelovali muzički kritičar i publicist Branko Polić i pijanistica Tamara Jurkić Sviben ☆

HOMMAGE BRUNI BJELINSKOM

DUBOKA VJERA U LJEPOTU GLAZBE

GOVOREĆI O BRUNI BJELINSKOM NA TRIBINI KULTURNOG DRUŠTVA „MIROSLAV ŠALOM FREIBERGER“, LJERKA PLESLIĆ-BJELINSKI, EVA SEDAK I VIKTOR ŽMEGAČ ISTAKLI SU DA JE BJELINSKI JEDAN OD NAJPREPOZNTLJIVIJIH NE SAMO HRVATSKIH NEGO I EUROPSKIH SKLADATELJA

U povodu 20. obljetnice smrti velikog hrvatskog skladatelja Brune Bjelinskog (1909.-1992.), 18. su prosinca, na tribini Kulturnog društva Miroslav Šalom Freiburger, na njegov životni put i opus glazbom i riječju podsjetili skladateljeva udovica i poznata pijanistica Ljerka Pleslić-Bjelinski, muzikologinja prof.dr. Eva Sedak i akademik prof. dr. Viktor Žmegač. Djelo Brune Bjelinskoga i dandanas je podjednako živo, naglašeno je odmah u uvodnim riječima, nakon odsvirane klavirske kompozicije Proljetni rondo.

Akademik Viktor Žmegač na početku svog izlaganja spomenuo je svoja druženja s Bjelinskim, pa i svoj prvi susret s njim, rekavši pritom da ga poznaje duže i od njegove supruge. Jer, kako je rekao, još 1946., dakle, u prvoj pravoj poratnoj godini, jedna delegacija zagrebačkih skladatelja i instrumentalista, među kojima je bio i Bruno Bjelinski, posjetila je osječku muzičku školu koju je polazio i tadašnji gimnazijalac Viktor Žmegač. „Bjelinski je tom prigodom održao toliko upečatljivo predavanje o glazbi da ga se i dandanas sjećam“, rekao je Žmegač, ističući da je Bjelinski bio vrhunski predavač koji je, bez ikakve uštogljenosti, govorio na visokom nivou, ali tako da ga svatko može razumjeti.

Izlažući ukратko životopis Brune Bjelinskog, Žmegač je podsjetio da je rođen je 1909. u Trstu, u židovskoj obitelji Weiss. U Zagrebu je završio studij prava. Radio je kao sudski i odvjetnički pripravnik. Međutim, od građanski uglednog i poželjnog zanimanja pravnika i odvjetnika, Bjelinskom je bila važnija glazba, pa je, studirajući pravo, upisao i Glazbenu akademiju, gdje je učio u klasi poznatih pedagoga i umjetnika Blagoja Berse i Franje Dugana. Bjelinski je počeo vrlo rano komponirati. U godinama prije Drugog svjetskog rata nastao je i dio njegovih kompozicija koje se relativno često i danas izvode - Tocata, Prva, Druga i Treća klavirska suita. Od Holokausta se spasio bijegom u talijansku okupacijsku zonu i zatim odlaskom u partizane. I tada je skladao - Drugu klavirsku sonatu na Visu.

Nakon završetka Drugoga svjetskog rata predaje kontrapunkt i polifoniju u splitskim i zagrebačkim školama, a zatim i na Glazbenoj akademiji u Zagrebu. U to doba nastaju njegova velika djela, poput Koncerta za klarinet, Koncerta za flautu, Serenade za trubu, klavir, gudače i udaraljke te koncertne simfonije za klavir. U svom stvaralaštvu Bjelinski je, prema Žmegaču, jako cijenio i slijedio njemačkog kompozitora Paula Hindemitha. U svom ranom stvaralačkom razdoblju Bjelinski se zanimao isključivo za glasovir

Bruno Bjelinski

i komornu glazbu, a kasnije je napisao mnogo orkestralnih djela, od koncerata za glazbalo i orkestar, simfonija i sinfonietta, više opera, nekoliko dječjih scensko-glazbenih djela i baleta do velikog broja drugih glazbenih ostvarenja. Jednako je važan njegov opus pjesama, dua, tria, kvarteta i kvinteta namijenjenih gudačkim, puhačkim i kombiniranim komornim sastavima.

Akademik Žmegač istakao je, među ostalim, da je Bjelinski jedan od najprepoznatljivijih, ne samo hrvatskih nego i europskih kompozitora te da ne zna ni jednog drugog hrvatskog kompozitora koji je napisao čak 15 simfonija. I u europskom kontekstu je to prava rijetkost, rekao je Žmegač, spominjući pritom velikog Dimitrija Šostakoviča s također 15 simfonija.

Značajka je Bjelinskoga, prema Žmegaču, i to da je jako volio djecu pa je scenska djela stvarao ponajprije za njih. U tom dijelu opusa Bjelinskog neka su od njegovih najboljih djela, među ostalima, Sedam bagatela za klavir, opera Pčelica Maja na riječi Waldemara Bonselsa, Heraklo i Ružno pače, te baleti Pinokio, Petar Pan i Mačak u čizmama. U tim je djelima, rekao je Žmegač, osobito izražena sklonost Bjelinskoga humoru i ironiji.

Govoreći o Bjelinskome i kao njegova nekadašnja studentica i kao osoba koja ga je poznavala još iz svojih najmlađih dana, kao prijatelja svojih roditelja, muzikologinja Eva Sedak istakla je ponajprije da je od njega neopisivo mnogo naučila. Svoj je autoritet postizao na jedan vrlo ležeran način, nikad ništa nije zapovijedao niti se nametao drugima.

nastavak na sljedećoj strani

Ljerka Pleslić-Bjelinski, Eva Sedak i Viktor Žmegač

Ali, bio je vrlo inovativan i davao je veliku slobodu svojim studentima.

U nastavku svog izlaganja Eva Sedak je kazala da se trend mlađe generacije u hrvatskoj i europskoj glazbi s vremenom počeo udaljavati od Bjelinskog i krenuo je prema avangardi. To je izazvalo i zapostavljenost Bjelinskoga u javnosti. A on je bio dobro odgojeni građanin, intelektualac i kozmopolit. Skladao je znalački, spretno i lijepo. Odlikovala ga je i izrazita skromnost, plemenitost, privrženosti djeci, ali i neborbenost za vlastitu stvar. On nije bio čovjek koji bi se nametao. Ali nikad nije prestao vjerovati u sebe. Govorio je da sve uvijek dođe na svoje, da pobjeđuju oni koji slijede svoju unutrašnju istinu.

Govoreći zatim o tome u čemu je prepoznatljivost opusa Brune Bjelinskog, Eva Sedak je, među ostalim, istakla da, osim vedrine i prpošnosti, u njegovim kompozicijama ima i duboke dramatičnosti. No, iako u djelima Bjelinskog uvijek ima nešto prepoznatljivo, kod njega je uočljiv i razvoj, odnosno, različite faze, iako je rukopis uvijek isti. Taj rukopis, prema Evi Sedak, potječe iz jednog zanimljivog povijesnog glazbenog konteksta. Naime, njegovi su suvremenici Benjamin Britten, Dimitrij Šostakovič i Paul Hindemith, obitelj europskih skladatelja koja se nije uputila smjerom u kojem je išao njemački ekspresionizam, prema dodekafoniji ili serijalnoj kompoziciji. To je obitelj koja

je ostala u svijetu neoklasicizma, u svijetu tonalnosti, razumljive melodike i prepoznatljive ritmike. Isto tako, Bjelinski se svjesno nadovezivao na francuski glazbeni svjetonazor Claudea Debussyja koji se nije dao zavesti okrutnom avangardom.

Ta rezerva prema modernom i suvremenom je nešto što ga je obilježilo i maksimalno znalački rafiniralo. Bjelinski je imao finu, ironičnu, nikad sarkastičnu, distancu prema suvremenim trendovima. Danas se mlađe generacije vraćaju upravo na pozicije prepoznavanja onoga što je u glazbi užitak za slušatelja. Prepoznatljivost Bjelinskog nije toliko u fakturi koja se može izanalizirati već u onome što zrači iz njegovih skladbi – mir i vjera u čistu ljepotu glazbe, zaključila je Eva Sedak.

Najljepši i najprivlačniji doprinos hommageu dala je udoica Brune Bjelinskog, pijanistica Ljerka Pleslić-Bjelinski, odsviravši za kraj skladbu pod nazivom Proljetne igre, koju je Bjelinski napisao upravo za nju. Obrativši se zatim prisutnima i s nekoliko riječi, istakla je da je Bjelinski kao skladatelj bio privržen melodičnosti i ljepoti, da je, iako izuzetno nadaren, prema sebi uvijek bio vrlo strog, ali istodobno u srcu zaigran i raspušten. Njegova prirodna samozatajnost nije umanjivala ono što je Bruno uistinu bio, on je dobro znao tko je i nikada se nije se dao pokolebati, istakla je na kraju Ljerka Pleslić-Bjelinski. ☆

SJEĆANJA

LEA I BRACO – NEZABORAVNI GLUMAČKI PAR

SONJA KASTL: BILA SAM ZALJUBLJENA U NASTUPE LEE DEUTSCH, PA I U NJENE ULOGE S PARTNEROM IVICOM BRACOM REISSOM – BILI SU DOISTA SJAJNI I UGRANI, PRAVI TANDEM ZA DIVLJENJE

Lea i Braco – iza tih imena krije se znameniti glumački dvojac Hrvatskog narodnog kazališta iz tridesetih godina prošloga stoljeća, točnije, od 16. listopada 1932. do 15. ožujka 1941. godine. Iako još u dječjoj dobi, Lea Deutsch i Ivica Braco Reiss svojim su glumačkim nastupima dali značajan doprinos hrvatskom glumištu. Sa svojim partnerom Bracom Reissom Lea je ostvarila niz uloga u dječjim igrokazima, a nastupala je i u nizu dramskih predstava. Već sa svojim prvim nastupima tandem Lea i Braco oduševio je i publiku i kazališne stručnjake. Svi su u njima vidjeli buduće zvijezde hrvatske kazališne pozornice. Njihovi uspješni nastupi kulminirali su neposredno uoči Drugog svjetskog rata.

Redatelj Alfons Verli s Leom Deutsch i Ivicom Bracom Reissom, 1933., neposredno nakon premijere „Tončeka i Točkice“

Zagrebačka kazališna publika hrlila je na njihove predstave. Nerijetko se tražila karta više. I najveći tadašnji autoriteti, poput Tita Strozija i Branka Gavelle, proricali su im veliku budućnost. Ali, Drugi svjetski rat i Holokaust donijeli su tragičan prekid: život Židovke Lee Deutsch ugasio se svibnja 1943. u stočnom vagonu na putu u logor smrti Auschwitz. Njezin glumački partner Braco Reiss nije se više bavio kazalištem, posvetio se školovanju i nogometu.

Lea Deutsch je, nakon prve sezone uspješnih nastupa 1932., sljedeće godine počela dobivati sve značajnije uloge. Prva takva bila je u ožujku, u Moliereovom „Umišljenom bolesniku“, s velikim komičarom Augustom Cilićem. U tom komadu Lea se susreće s redateljem Alfonsom Verlijem, koji će je sljedećih sedam godina njezine briljantne karijere voditi iz uspjeha u uspjeh. Uočivši velike mogućnosti male glumice, Verli joj je u tom komadu povjerio ulogu Arganove kćeri, kojom je šestogodišnja Lea nadmašila sva očekivanja. Bila je dostojan glumački partner zvijezdama kao što su bili August Cilić, Bela Krleža, Mato Grković, Nada Babić, Ervina Dragman, Vjekoslav Afrić i Dejan Dubajić.

Međutim, presudni ispit za malu glumicu došao je lipnja iste godine, kada je izvedena premijera „Tončeka i Točkice“. Na ideju da se na zagrebačkoj pozornici izvede dramatizacija djela Ericha Kästnera došao je Tito Strozzi. Ulogu Točkice Lea Deutsch odigrala je tako da su je ondašnji kazališni kritičari počeli uspoređivati s tada svjetski slavnom Shirley Temple. Uloga

Tončeka dopala je tada devetogodišnjem Ivici Braci Reissu, koji ju je, po ocjeni kritike, također sjajno odigrao.

Braco je osvajao gledalište ne samo svojom dobrom glumom nego i svojim pjevanjem i svojim profinjnim osjećajem za glazbu i ples. Njegovi vršnjaci ispričali su mi da je osmogodišnji Braco Reiss prvi u Zagrebu zaplesao u ono doba još gotovo nepoznati američki step.

Šport, a osobito nogomet, bio je velika Bracina strast. Kao što ga je Aleksandar Binički doveo u kazalište, slavni trener „purgera“ Martin Bukovi doveo ga je na nogometno igralište, u tada najpopularniji hrvatski nogometni klub „Građanski“. Tonček iz „Tončeka i Točkice“ postao je tako desna spojka, pa lijevo krilo. Kao što nije bio profesionalni glumac, nije bio ni profesionalni nogometaš. Završio je Stomatološki fakultet.

Međutim, odanost glumi i nogometu dovela ga je u filmove „Plavi 9“ i „Martin u oblacima“. U svojoj karijeri glumca i nogometaša, nastupao je uz najslavnija imena tadašnjeg hrvatskog glumišta i nogometa: u glumi su to, među ostalima, bili Dubravko Dujšin, August Cilić, Jozo Laurenčić, Božena Kraljeva, Bela Krleža, Mato Grković, Dejan Dubajić, Vjekoslav Afrić..., a u nogometu, među ostalima, Frajno Glaser, Stjepan Bobek, August Lešnik, Franjo Wölfl, Oskar Jazbinšek, Zvonimir Cimermančić, Meho Brozović...

Sjećanja na mlade darovite glumce, Lea Deutsch i Bracu Reissa, neće nikada izbljediti, iako vrijeme čini svoje. Sonja Kastl,

nastavak na sljedećoj strani

Lea Deutsch

slavna dugogodišnja primabalerina, koreografkinja i direktorica baleta HNK-a o tome kaže: „Dobro se sjećam Lee iz ‘Dječjeg carstva’. Bila je dvije godine starija od mene. Vrlo je rano slovila kao čudo od djeteta. Bila sam zaljubljena u njezinu igru i nastupe. Toliko mi se svidjela da sam s nestrpljenjem očekivala njezine nastupe, a i nastupe s njezinim također nezabo-

ravnim partnerom Ivicom Bracom Reissom. Bio je to doista tandem za divljenje, toliko su bili sjajni i uigrani. Dobro se sjećam jedne priredbe u vrtu kuće Deutsch-Maceljki u Jurjšićevoj ulici. Na toj smo priredbi svoje plesne točke imale Lea i ja. Zajedno smo kod profesora Roda Rifflera imale satove stepa, ritmike i klasičnog baleta. Bilo je to na Dolcu broj 9. Lea je doista bila naša Shirley Temple, ali, na žalost, i naša Anne Frank.“. Glumačkog tandema Lea - Braco također se i dandanas dobro sjeća Ruth Perl Deutsch: „Nikada neću zaboraviti nastup Lee Deutsch i Brace Reissa 1938. u bjelovarskoj Sokolani, koja je bila puna znatizeljne publike za izvrsnu predstavu ‘Tonček i Točkica’. Iako jako mladi, zapravo djeca, u toj su predstavi pokazali svoj veliki dar i sposobnosti pravih glumaca. Lea je bila fantastična plesačica i glumica, a u Braci Reissu imala je sjajnog partnera. O njihovom gostovanju u Bjelovaru se dugo pričalo. Svi smo bili očarani njihovom sjajnom predstavom“. I poznati glumac i režiser Vlado Štefančić pamti Leu i Bracu: „Poznavao sam Leu Deutsch. Išli smo u školu za glumce, pjevače i plesače zvanu ‘Dječje carstvo’. S Bracom sam nastupao na dječjoj matineji u HNK-u, gdje su se izvodile i dvije verzije na temu Preradovićevog ‘Putnika’. Nakon predstave ‘Tonček i Točkica’ zamolio sam Bracu da me odvede do Lee kako bih joj čestitao. Pritom sam rekao Braci ‘Vas dvoje ste stvarno vunderkindi’, na što mi je on odgovorio ‘Ona je vunderkind, ja samo dajem šlagvorte’. Kad sam Lei čestitao i ona je čestitala meni na mojoj recitaciji. Kasnije, kad sam jednom prilikom kupio karte za kino i došao s Bracom po nju, pred njezin stan, ona je izašla, poljubila me, šapćućim glasom smo se oprostili i ona se po stepenicama vratila u stan. Pratio sam je pogledom i ne sluteći da je više nikada neću vidjeti.“. ✨

Fredri Kramer

EUROPSKI ŽIDOVSKI KONGRES

KANTOR I NADALJE NA ČELU

Dr. Moshe Kantor u studenome je izabran ponovno, na novi četverogodišnji mandat, za predsjednika Europskog židovskog kongresa, organizacije koja predstavlja europske Židove.

“Vrlo sam ponosan onim što smo ostvarili posljednjih godina. Glas europskih Židova jasno se čuje u ujedinjenoj Europi i čitavome svijetu”, rekao je Kantor nakon glasovanja. “Ne možemo se odmarati na lovorikama, ima još mnogo izazova za židovske zajednice u Europi”, dodao je. “U sljedeće četiri godine ulazimo na krilima postignutog napretka, uz zajednički rad s europskim vladama i paneuropskim institucijama, koje razumiju opasnosti antisemitizma i rasizma za sve europske građane”, istaknuo je Kantor.

Europski židovski kongres predstavlja demokratski izabrane službene čelnike nacionalnih židovskih zajednica više od 49

europskih zemalja, odnosno, predstavlja 2,5 milijuna europskih Židova. Kantor je na glasovanju dobio 73 posto glasova, pobijedivši svog suparnika, Richarda Prasquiera, predsjednika francuske židovske zajednice.

Moshe Kantor (59) prvi je puta izabran za predsjednika Europskog židovskog kongresa 2007. godine. On se već niz godina bavi židovskim pitanjima, a za svoje je napore dobio i niz međunarodnih priznanja, između ostaloga 2012. godine dobio je francusku Legiju časti za napore u priznavanju prava manjina, promoviranju međuvjerskog dijaloga, te borbi protiv rasizma i antisemitizma i borbi za tolerantniju Europu.

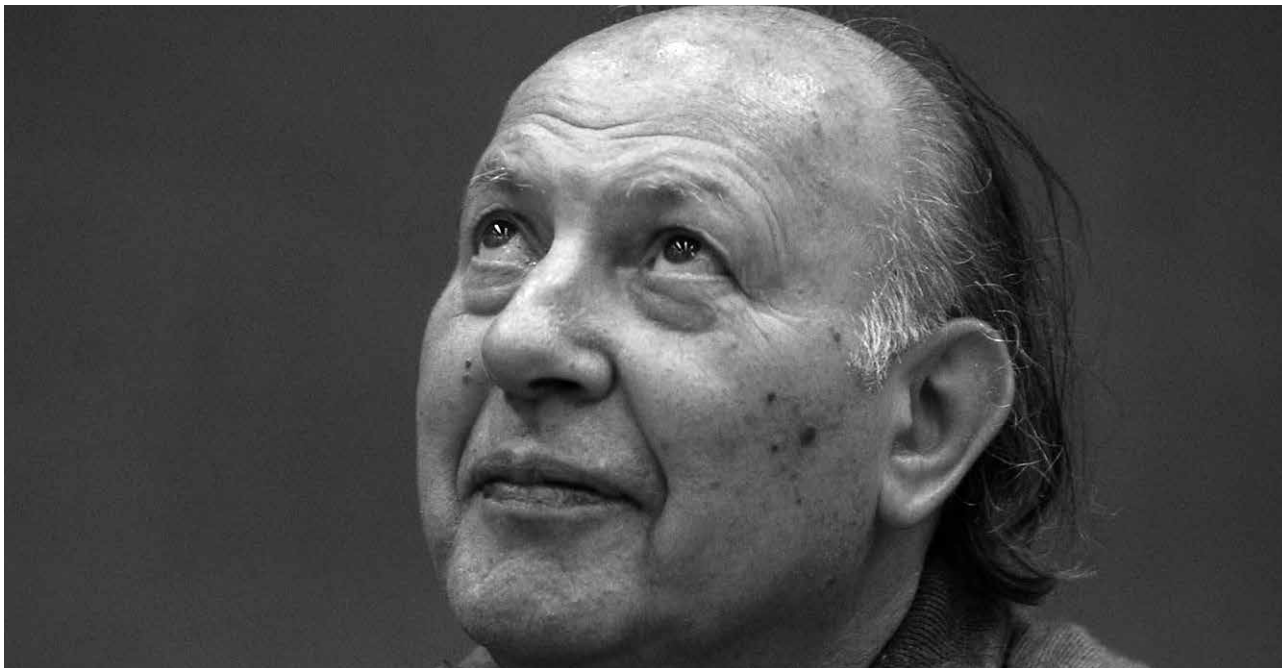
Zahvaljujući naporima Moshe Kantora, Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta počeo se obilježavati u Europskom parlamentu. ✨

N.B.

BERLIN

VRIJEDAN POKLON NOBELOVCA KERTESZA

MAĐARSKI KNJIŽEVNIK ŽIDOVSKOG PODRIJETLA IMRE KERTESZ, DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE ZA KNJIŽEVNOST 2002. GODINE ODLUČIO JE SVOJU KNJIŽEVNU ARHIVU POKLONITI BERLINSKOJ UMJETNIČKOJ AKADEMIJI

Imre Kertész

Odluka Imre Kertésza, mađarskog književnika židovskog podrijetla, dobitnika Nobelove nagrade za književnost, da svoju arhivu pokloni berlinskoj Umjetničkoj akademiji, izazvala je niz izuzetno pohvalnih komentara. Njemačke vlasti objavile su kako smatraju da se radi o “činu povjerenja i pomirenja” koju im je ukazao Kertész, preživjela žrtva Holokausta.

“Imre Kertész je istovremeno i svjedok i književni glas koji djeluje protiv zaborava”, istaknuo je njemački ministar kulture Bernd Neumann.

“To je dirljivi čin povjerenja i pomirenja Imre Kertésza, kao preživjele žrtve Holokausta, koji će svoju iznimnu arhivu pokloniti akademiji u glavnom gradu Njemačke”, dodao je Neumann.

Književna arhiva književnika, koji živi u Berlinu, sastoji se od više manuskripta romana, eseja, pisama, govora, kao i od njegove korespondencije s izdavačkim kućama, časopisima i institucijama.

Imre Kertész (83) rođen je u židovskoj obitelji u Budimpešti. Sa samo 14 godina deportiran je u Auschwitz, a zatim u Buchenwald, gdje je dočeka kraj rata i oslobođenje. Tada se vraća u Budimpeštu, gdje je neko vrijeme radio kao novinar.

Godine 1960. započinje pisati svoj prvi roman “Čovjek bez sudbine”, u kojem opisuje iskustvo dječaka u koncentracij-

skim logorima Auschwitz, Buchenwald i Zeitz. Roman završava tek 1973., ali još dvije godine čeka na njegovo objavljivanje. Zbog nekonvencionalnog pristupa temi roman u Mađarskoj nailazi na nerazumijevanje kritike i skroman tržišni uspjeh. Sljedeće romane, “Fijasko” i “Kadiš za nerođeno dijete”, objavljuje tek 1988. i 1990. godine, ali isto tako bez većeg uspjeha.

Tek 1993. godine, pripovijetkom pod naslovom “Zapisnik”, Kertész postiže veći uspjeh u Mađarskoj. Devedesetih godina njegova se djela prevode na engleski, njemački i druge jezike i upravo će u Njemačkoj Imre Kertész naići na najveće razumijevanje kritike i publike.

Godine 2002. dodijeljena mu je Nobelova nagrada za književnost “za pisanje koje podržava krhko iskustvo pojedinca suprotstavljajući ga barbarskoj arbitrarnosti povijesti”.

Osim po svojim književnim djelima Kertész je poznat i kao prevoditelj. S njemačkog je, između ostalog, preveo djela velikana kao što su Nietzsche, Hofmannsthal, Schnitzler, Freud, Roth, Wittgenstein i Canetti.

Užasna iskustva koncentracijskih logora protežu se kroz čitavu Kertészovu djela, kao što je to i djelima drugih židovskih književnika koji su preživjeli Holokaust - Prima Levija, Jorgea Sempruna i Elia Wiesela. ✨

BUDIMPEŠTA - MOSKVA

MAĐARSKA TRAŽI POVRAT SVITAKA TORE

MAĐARSKA VLADA PODRŽALA JE ZAHTJEV MAĐARSKIH ŽIDOVA UPUĆEN MOSKVI DA IM SE VRATE SVICI TORE I DRUGI VRIJEDNI VJERSKI PREDMETI, KOJE SU NACISTI OTELI, A SOVJETI ODNIJELI NAPUŠTAJUĆI MAĐARSKU NAKON ZAVRŠETKA DRUGOG SVJETSKOG RATA

Slomo Koves

Mađarski Židovi zatražili su od Rusije da vrati svitke Tore i vrijedne vjerske predmete koje su oteali nacisti i Crvena armija za vrijeme Drugog svjetskog rata. Njihov zahtjev podržala je mađarska vlada. U Rusiji se nalazi oko 300 do 400 svitaka Tore i tisuće drugih vrijednih vjerskih predmeta, kazao je Slomo Koves, glavni rabin Ujedinjene kongregacije mađarskih Židova.

Prema podacima Memorijalnog centra Holokausta u Budimpešti, oko 600.000 mađarskih Židova stradalo je od nacista i njihovih saveznika. Danas u Mađarskoj živi oko 100.000 Židova koji su, prema izjavama člника mađarske židovske zajednice, i danas nerijetko izloženi antisemitizmu. Nedavno je mađarski desničarski političar zatražio od vlade da sastavi popis Židova koji predstavljaju “opasnost za nacionalnu sigurnost”.

Koves je izjavio da je poslao pismo ruskim vlastima o vjerskim artefaktima koji su samo dio vrijednih predmeta koje su Sovjeti odnijeli iz Mađarske kada su napustili zemlju na kraju Drugog svjetskog rata. On je zatražio od službene Moskve da omogući izaslanstvu mađarskih Židova da dokumentira svu otetu imovinu, a nakon toga bi trebali započeti razgovori o povratku oteatih predmeta.

Mađarski ministar vanjskih poslova Janosz Martonyi također je pisao ruskoj strani tražeći da se ovo pitanje riješi. Pritom je

istakao da se radi o “pitanju od velikog nacionalnog značenja za cijelu zemlju.”. Rusko ministarstvo vanjskih poslova nije željelo komentirati ove zahtjeve.

Jedna desetina od šest milijuna žrtava Holokausta bila je iz Mađarske. Veliki broj mađarskih Židova odveden je u koncentracijske logore nakon što su nacisti okupirali zemlju, a njihova je imovina ometa.

Povjesničari su dokumentirali priče ljudi koji su riskirali svoje živote kako bi zaštitili svitke Tore. Neki od njih su ulazili u zapaljane sinagoge ili skrivali Tore dok su ih nacisti odvodili u koncentracijske logore.

Svici Tore ručno su i mukotrpno prepisivani, a sadrže pet knjiga Mojsijevih. Koves ističe da su svici Tore koji se nalaze u Rusiji stari nekoliko stotina godina, a njihova je vrijednost neprocjenjiva. Prema katalogu koji je sastavio CLAIMS, 344 svitaka Tore nalazilo se u posebnim arhivima Rusije, koji su danas dio vojnih arhiva. “Kada govorimo o svicima Tore, onda se uopće ne može dovesti u pitanje da oni pripadaju židovskoj zajednici i da smo svi mi nasljednici”, rekao je Koves, dodajući da je povrat svitaka Tore najvažnija zadaća mađarskih Židova. ✨

N.B.

ANTIDIFAMACIJSKA LIGA

POSMRTNO ODLIKOVANJE KINESKOM DIPLOMATU

DR.FENG SHAN HO SPASIO JE ZA VRIJEME DRUGOG SVJETSKOG RATA NEKOLIKO TISUĆA ŽIDOVA IZDAJUĆI IM VIZE ZA ULAZAK U KINU, IAKO JE ZNAO DA TIME UGROŽAVA SVOJU DIPLOMATSKU KARIJERU

Feng Shan Ho

Antidifamacijska liga (ADL) posmrtno je odlikovala dr. Feng Shan Hoa, kineskog diplomata koji je izdao ne-

koliko tisuća viza židovskim izbjeglicama tijekom Drugog svjetskog rata.

Odlikovanje Jan Karski dodjeljuje se od 1987. godine za hrabrost onima koji su za vrijeme Holokausta spašavali Židove.

Na godišnjem sastanku ADL-a u Chicagu odlikovanje je primila Fengova kći Manli Ho, koja je 15 godina istraživala i dokumentirala djelovanje svoga oca.

“Ho je bio među prvima od male skupine diplomata koji su poduzeli nevjerojatne mjere i izložili se osobnoj opasnosti kako bi učinili pravu stvar”, rekao je direktor ADL-a Abraham H. Foxman.

“U jednom od najmračnijih razdoblja svjetske povijesti, ovaj čovjek ustao je protiv zla, ugrožavajući svoju vlastitu karijeru. Vođen samo svojim moralnim vrijednostima, dr. Ho je spasio tisuće majki, očeva i djece. Njegova nevjerojatna djela postala su poznata tek nakon njegove smrti, zahvaljujući njegovoj kćeri Manli Ho”, istakao je Foxman.

Dr. Ho je bio na položaju kineskog glavnog konzula u Beču od 1938. do 1940. godine. Usprkos drugačijih naredbi svojih nadređenih, on se čvrsto držao svojih principa i nastavio s humanitarnim naporima koji su omogućili siguran odlazak tisuća Židova koji su zahvaljujući njemu dobili vize za ulazak u Šangaj.

Kineske vlasti kaznile su dr. Hoa zbog neposlušnosti, a nacisti su čak i zaplijenili zgradu konzulata pod izlikom da je u “židovskom vlasništvu”.

Kineski nacionalisti pokrenuli su političku ofenzivu kako bi diskreditirali Hoa, pa je on kažnjen i tako da, nakon četrdesetogodišnje diplomatske karijere, nije dobio mirovinu.

Država Izrael dodijelila mu je 2000. godine odličje Pravednika među narodima zbog njegovog doprinosa i “humanitarne hrabrosti” u spašavanju austrijskih Židova.

“On se držao svojih uvjerenja i odbio je odustati od svojih načela čak i po cijenu svoje osobne sigurnosti, a posljedice je podnosio bez prigovora”, kazala je Manli Ho, primajući odličje. “Njegove najveće kvalitete bile su sposobnost da voli i osjeti sućut, ali moj otac je vjerovao da su mu te kvalitete dane kako bi ih mogao koristiti za druge ljude, a ne za svoju korist” istakla je Manli Ho. ☆

Abraham A. Foxman

BELGIJA

OTVOREN MUZEJ HOLOKAUSTA

NEDALEKO OD BRUXELLESA BELGIJSKI KRALJ ALBERT II SVEČANO JE OTVORIO MEMORIJALNI CENTAR, MUZEJ I DOKUMENTACIJSKI CENTAR O HOLOKAUSTU I LJUDSKIM PRAVIMA

Novi muzej posvećen Holokaustu i obrani ljudskih prava otvoren je u "vojarni Dossin" u Belgiji, što je nova stranica u odnosu Belgije prema deportaciji Židova i Roma tijekom Drugog svjetskog rata.

Nazvan "Vojarna Dossin, memorijalni centar, muzej i centar dokumentacije o Holokaustu i ljudskim pravima", ovaj muzejski centar nalazi se u blizini središta Malinesa, tridesetak kilometara od Bruxellesa.

Muzej je svečano otvorio belgijski kralj Albert II, a od 1. prosinca otvoren je za javnost.

Vojarna Dossin belgijski je ekvivalent logoru Drancy u blizini Pariza. Riječ je o zgradi s dvorištem iz 18. stoljeća, direktno povezanom s belgijskom željeznicom, koju su nacisti od 1942. do 1944. godine koristili kao tranzitni logor za deportacije u Auschwitz-Birkenau.

Više od 25.500 Židova i 352 Roma iz Belgije dovedeni su u ovu vojarnu uz pomoć lokalne policije. Tu su ostajali dva do tri mjeseca, a zatim su u vagonima za prijevoz stoke prevoženi u logore. Samo pet posto Židova i Roma koji su na-

pustili Malines u jednom od 28 konvoja doživjelo je oslobođenje.

U rujnu ove godine, belgijski premijer Elio Di Rupo ispričao se u ime Belgije zbog uloge koju je njegova zemlja imala u deportaciji Židova. „Danas Flandrija gleda u lice svojoj ratnoj prošlosti“, kazao je direktor muzeja profesor Herman Van Goethem.

Na inicijativu židovske zajednice Belgije, 1995. na istom je mjestu otvoren "Židovski muzej deportacije i otpora", ali ubrzo se pokazalo da je premalen, pa je, uz financiranje flamanskih vlasti, izgrađena nova zgrada prema planovima poznatog flamanskog arhitekta Boba Van Reetha.

Najbolji dio muzeja je onaj u kojem se koriste moderne tehnologije, među ostalim, ekrani osjetljivi na dodir, koji omogućavaju da se istraži školski spis židovskog djeteta ili svjedočanstvo muškarca koji je uspio izbjeći uhićenje. Na kraju, na trećem katu, posjetitelje očekuju fotografije žena i djece dok idu prema plinskim komorama, kao i obiteljski portreti onih kojih više nema. ☆

N.B.

PORTUGAL

NOVI ŽIDOVSKI KULTURNI CENTAR

TRANCOSO, GRAD U PORTUGALU KOJI JE NEKOĆ IMAO VELIKU ŽIDOVSKU ZAJEDNICU, POZVAO JE IZRAELSKU NEVLADINU ORGANIZACIJU DA VODI NJEGOV ŽIDOVSKI KULTURNI CENTAR

Neprofitna organizacija Shavei Israel, sa sjedištem u Jeruzalemu, započet će vođenje židovskog kulturnog centra u Trancosu, gradu koji se nalazi u planinama sjevernog Portugala.

Velik broj Židova naselio se u tom portugalskom gradu potkraj 15. stoljeća, bježeći od španjolske inkvizicije. "U jednom trenutku, pola gradskog stanovništva Trancosa bili su Židovi", ispričao je Michael Freund, osnivač organizacije Shavei Israel. Danas, prema njegovim riječima, u gradu koji ima pet tisuća stanovnika, nema ni jednog Židova. Centar Isaac Cardoso u Trancosu bit će prvi židovski kulturni i vjerski centar u Portugalu. Svoja vrata trebao bi otvoriti za nekoliko mjeseci. Prema

pisanju lokalnih medija, izgradnju centra, što će stajati oko 1,5 milijuna dolara, platit će grad. Gradski se čelnici nadaju da će otvaranje ovog centra privući i veći broj turista.

Organizacija Shavei Israel organizirat će u centru i tečajeve hebrejskog i judaizma. Organizacija procjenjuje da u toj regiji Portugala žive deseci tisuća potomaka Židova koji su bili prisiljeni prijeći na kršćanstvo. Shavei Israel želi tim ljudi pomoći da istraže svoje židovske korijene. Povijest Židova u Portugalu duga je više od dvije tisuća godina i direktno je povezana s poviješću Sefarada. Najgore razdoblje za portugalske Židove bilo je doba inkvizicije u 16. stoljeću. Kao i u Španjolskoj, Židovi su bili prisil-

Michael Freund

ljeni otići iz zemlje ili prijeći na kršćanstvo. Portugalska inkvizicija proširila se i na cijeli portugalski imperij.

Portugalska inkvizicija službeno je okončana 1821. godine. Glavnina por-

tugalskih Židova do tada je napustila zemlju, ali dio njih je ostao u Portugalu. Iako su službeno prihvatili kršćanstvo, dio njih je u tajnosti ostao vjeran judaizmu. Među najpoznatijim potomcima portugalskih Židova su filozof Baruch Spinoza (na portugalskom Bento de Espinosa) i ekonomist David Ricardo.

Neki od portugalskih Židova koji su svoju vjeru prakticirali u tajnim izoliranim zajednicama, poznati kao "marra-

nos", na taj su način sačuvali judaizam sve do današnjih dana. Marranosi su tek nedavno ponovno uspostavili kontakte s međunarodnom židovskom zajednicom i danas javno prakticiraju vjeru u sinagogama.

U 19. stoljeću, neke od velikih i moćnih sefardskih obitelji portugalskog porijekla, naročito iz Maroka, vratile su se u Portugal. Prva sinagoga izgrađena u Portugalu nakon 15. stoljeća bila je

sinagoga u Lisabonu, otvorena 1904. godine. Danas Židovi u Portugalu žive mirnim životom. Godine 1987. tadašnji portugalski predsjednik Mario Soares po prvi je puta u povijesti zemlje zatražio oprost od židovske zajednice zbog svih progona i inkvizicije. Pretpostavlja se da danas u Portugalu živi između pet i osam tisuća Židova, a u zemlji ima pet sinagoga i nekoliko židovskih općina. ✨

N.B.

MAROKO

ŽIDOVSKI MUZEJ U CASABLANCI

OSNOVAN 1997.GODINE, MUZEJ U CASABLANCI, JEDINI ŽIDOVSKI MUZEJ U ARAPSKOM SVIJETU, SVJEDOČI O BOGATOJ POVIJESTI ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U MAROKU, DUGOJ DVIJE TISUĆE GODINA

Bijela zgrada skrivena u četvrti za stanovanje kozmopolitske Casablance skriva pravi dragulj poznat samo rijetkima: jedini židovski muzej u arapskome svijetu.

„Da budem iskren, nisam ni znao da postoje Židovi marokanskog podrijetla“, rekao je gimnazijalac Sidi Ahmed, koji je sa svojim razredom iz saharskog grada Dahia posjetio Muzej marokanskih Židova u Casablanci. „Zahvalan sam na ovom posjetu. Otkrio sam da postoje marokanski Židovi u Fezu, Maknesu i drugim gradovima. Drago mi je i sretan sam da sam to naučio“, dodao je.

Židovski muzej u Casablanci osnovan je 1997. godine i skriva pravo blago: odjeću, alate, nakit i druge izložke koji svjedoče o bogatoj povijesti židovske zajednice u Maroku, koja je stara dvije tisuće godina. „Ovo je jedini židovski muzej u arapskome svijetu“, kazala je kuratorica Muzeja, muslimanka Zhor Rehihil.

U Maroku danas, prema procjenama, živi oko pet tisuća Židova, od toga dvije tisuće u Casablanci.

Filozofija Muzeja može se sažeti u jednoj rečenici: važno je dokazati da marokanski Židovi nisu nestali bez traga. Simon Levy, direktor i osnivač Muzeja, želi da Maroko prizna svoje židovsko nasljeđe i na drugi način – da se o tome uči u povijesnim knjigama, što sada nije slučaj. „To znači da je za mlade Marokance danas Židov netko tko ubija nekoga u Palestini, iako bi trebali znati da su Židovi bitno pridonijeli razvoju Maroka“, kaže Levy (76), dugogodišnji politički aktivist i borac u ratu za nezavisnost Maroka od Francuske 1956. godine. „Želim da mladi Marokanci upoznaju svoju zemlju u njezinoj bogatoj povijesnoj raznolikosti“, ističe.

Židovi u Maroku žive još od antičkih vremena, a nekada živa zajednica bitno se i brojčano pojačala dolaskom Židova proteranih iz Španjolske 1492. godine. Krajem četrdesetih godi-

na prošlog stoljeća židovska zajednica u Maroku imala je oko 250.000 članova, odnosno deset posto stanovništva ove sjeverno-afričke zemlje. Ali otada je broj Židova dramatično u padu. Veliki broj pripadnika marokanske židovske zajednice odselio se u Izrael nakon proglašenja židovske države 1948. godine, te nakon Šestodnevnog rata 1967. godine. Neki marokanski Židovi otišli su i u druge zemlje, poput Francuske, SAD-a i Kanade.

Židovi koji su ostali u Maroku trude se sačuvati svoju tradiciju, kulturu i nasljeđe. U svim većim gradovima, uključujući i Casablancu, postoje sinagoge, a u Casablanci se nalaze i dvije židovske škole, koje uz židovsku, pohađaju i muslimanska djeca. A tu je i Muzej koji čuva bogato židovsko nasljeđe Maroka. Direktor Muzeja nada se da će jednoga dana na Bliskom istoku zavladata mir i da će marokanski Židovi koji žive diljem svijeta ponovno doći u svoju nekadašnju domovinu.

Muzej je, dodaje, i svojesvrtn dokaz vjerske tolerancije Marokanaca. „Moramo okončati taj pejorativni imidž muslimana“, kaže kuratorica Rehihil.

Međutim, takvi osjećaji poput njezinih, nisu univerzalni. Pred ulazom u Muzej nalazi se policajac, što svjedoči da nisu svi oduševljeni pokazivanjem židovske kulture u Maroku.

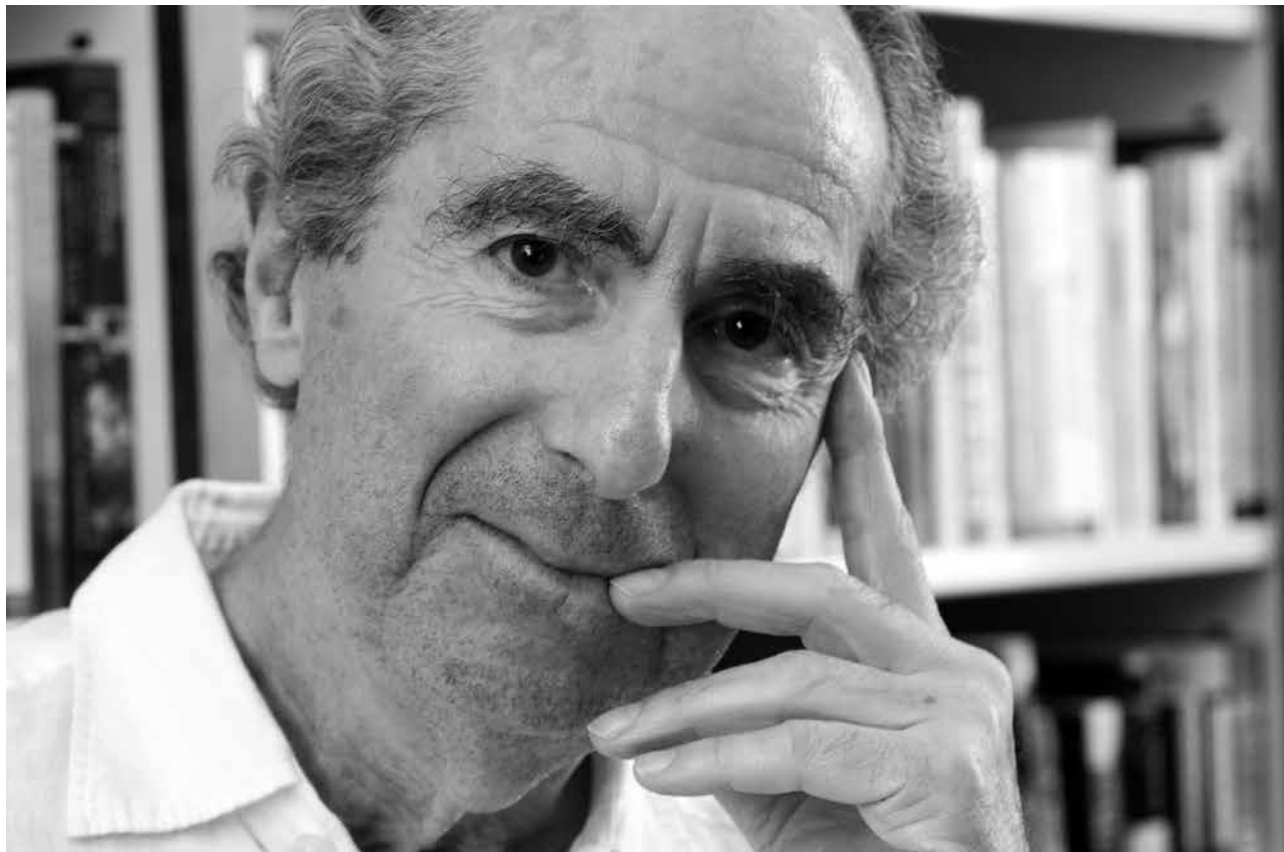
Židovski muzej u Casablanci prostire se na 700 četvornih metara i prvi je ovakav muzej u arapskom svijetu. Sastoji se od velike prostorije koja se koristi za izložbe slika, fotografija ili skulptura, a u tri prostorije izloženi su predmeti koji svjedoče o vjerskom i obiteljskom životu Židova u Maroku: Tore, hanukije, ketube, odjeća, nakit i slično. U dvije prostorije predstavljene su sinagoge u Maroku. Muzej ima i biblioteku s velikim brojem knjiga i dokumenata, videoteku i brojne fotografije. Muzej često organizira i seminare i konferencije o povijesti Židova u Maroku i kulturi. ✨

N.B.

KNJIŽEVNOST

PHILIP ROTH ODUSTAJE OD PISANJA

I JEDAN OD NAJVEĆIH ŽIVUĆIH AMERIČKIH ROMANOPIŠACA OBAVIJESTIO JE JAVNOST DA VIŠE NEĆE PISATI

Philip Roth

Književnik Philip Roth, jedan od najnagrađivanijih američkih autora druge polovice 20. stoljeća i trenutno najjača američka književna uzdanica za Nobelovu nagradu, odlučio je da se više neće baviti pisanjem.

Svoje je književno umirovljenje Roth najavio u nezapaženom intervjuu za jedan francuski list, u kojemu je izjavio da je roman "Nemeza", objavljen 2010. godine, njegova posljednja knjiga.

"Da vam iskreno kažem, gotov sam", kazao je Roth u listopadu u intervjuu za list Les Inrocks.

Veliki književnik u razgovoru je rekao da već tri godine nije ništa napisao jer je, napunivši 79 godina, shvatio da nema više previše vremena pa je odlučio usmjeriti svoje energije na ponovno čitanje najdražih knjiga, a i vlastitih romana.

"Želio sam vidjeti jesam li pisanjem bez veze potrošio vrijeme", rekao je Roth.

"Zaključio sam da sam bio prilično uspješan. Na kraju svog života boksač Joe Louis izjavio je da je na najbolji mogući način iskoristio ono s čime je raspolagao. Upravo to isto bih mogao reći o svojoj ostavštini: napravio sam najbolje

što sam mogao s onim što sam imao", rekao je Roth. Život je posvetio pisanju, na uštrb gotovo svega drugoga, no sad je dosta, kazao je. "Više ne osjećam onaj fanatizam prema pisanju kakav sam osjećao ranije", dodao je.

Roth je rođen u obitelji američkih Židova iz Newarka u New Jerseyu, a svoj književni početak imao je 1959. godine sa zbirkom priča "Zbogom Kolumbo", no međunarodnu mu je slavu donio roman "Portnoyeva boljka" iz 1969.

Jedan od najvećih živućih američkih romanopisaca, Roth piše izrazito autobiografski, brišući granice između stvarnosti i fikcije, a njegovi su romani provokativna istraživanja židovskog i američkog identiteta. Dobitnik je brojnih nagrada, među kojima u dva navrata jedne od najvažnijih američkih književnih nagrada National Book Award, nagrade Udruženja američkih kritičara National Book Critics Circle award, a dobitnik je i tri nagrade zaklade PEN/Faulkner. Godine 1997. dobio je Pulitzer za "Američku pastoralu", a 2011. nagradu Man Booker. "The Human Stain" je u Velikoj Britaniji nagrađen s WH Smith Literary Award za najbolju knjigu godine, a 2012. mu je u Španjolskoj dodijeljena nagrada zaklade Principe de Asturias za velik doprinos američkoj književnosti. ☆

KNJIŽEVNOST

ABRAHAM YEHOSHUA DOBITNIK FRANCUSKE NAGRADE

Abraham Yehoshua

Jedan od najplodnijih izraelskih književnika A. B. Yehoshua dobio je za roman „The Retrospective“ uglednu francusku književnu nagradu Prix Medicis.

Ova knjiga, koju je žiri ocijenio “melankoličnim romanom o tajnama umjetničkih djela”, prvi je puta objavljena 2011. godine, na hebrejskom jeziku.

Francuska književna nagrada Prix Medicis dodjeljuje se od 1958., svake godine u studenome, za romane objavljene na francuskom jeziku. Od 1970. godine dodana je i kategorija za djela prevedena na francuski jezik.

“The Retrospective” je priča o Yairu Mosesu, filmskom redatelju, koji dolazi u španjolski grad Santiago de Compostela, zajedno s Ruth, svojom glumicom, na retrospektivu u čast njegovih filmova.

Abraham B. Yehoshua rođen je u Jeruzalemu 1936. godine. Napisao je više od 30 knjiga, a poznat je i po svom političkom angažmanu. Za svoja djela dobio je mnoge međunarodne nagrade, a osobito je popularan u Francuskoj, gdje je i živio tri godine šezdesetih godina prošloga stoljeća.

“Ova nagrada za mene je posebna, jer sam vrlo vezan za Francusku”, rekao je Yehoshua za francuske medije.

Prošle je godine francusku književnu nagradu Prix Medicis također dobio izraelski književnik - David Grossman za roman “To the End of the Land.” ✨

T.R.

NJEMAČKA

SACHSOVI PLAKATI USKORO NA AUKCIJI

Kolekcija plakata iz razdoblja prije Drugog svjetskog rata, koja je nakon odluke njemačkog najvišeg suda vraćena židovskim nasljednicima, bit će uskoro stavljena na prodaju.

Više od 4.300 plakata, koje je skupio njemački Židov Hans Sachs, a koje su mu oteli nacisti, bit će stavljeni na prodaju na aukciji u New Yorku početkom 2013. godine. Aukcijska kuća željela bi da cijelu kolekciju kupi jedan kupac. Prema procjenama, plakati vrijede oko 5.8 milijuna dolara.

Kolekcija je nedavno vraćena sinu Hansa Sachsa, Peteru, koji živi na Floridi. Plakati su se do nedavno nalazili u Njemačkom povijesnom muzeju, a nakon odluke najvišeg njemačkog suda u ožujku ove godine, vraćeni su nasljednicima.

Hans Sachs bio je vrlo ozbiljan kolekcionar plakata. Započeo ih je skupljati

još za svojih školskih dana, potkraj 19. stoljeća. Osnovao je i časopis posvećen plakatima “Das Plakat”, a i društvo koje je proučavalo plakate.

U njegovoj su kolekciji i djela Henrija de Toulouse-Lautreca, Ludwiga Hohlweina, Luciana Bernharda i Julesa Chereta. Svojedobno je Sachsova kolekcija imala 12,500 plakata i bila je najveća na svijetu.

Kolekciju je 1938. godine zaplijenio Gestapo. Sachsu je tom prilikom rečeno da je ministar propagande Joseph Goebbels želi izložiti u muzeju.

U studenome 1938., za Kristalne noći, Sachs je uhićen i odveden u koncentracijsku logor Sachsenhausen. Supruga ga je uspjela osloboditi i obitelj je otišla u SAD.

Peter Sachs

Godine 1961. Hans Sachs je od tadašnje Zapadne Njemačke prihvatio odštetu za kolekciju. Preminuo je 1974., a njegov sin Peter započeo je pravnu bitku za njezin povrat. ✨

T.R.

ANKETA U IZRAELU

ŠTO RADE U SLOBODNO VRIJEME?

Kino ili kazalište, knjiga ili novine, sport ili televizija? Nedavno istraživanje Središnjeg ureda za statistiku pokazuje što Izraelci vole raditi u svoje slobodno vrijeme.

Prema podacima koji se odnose na 2011. godinu, 24 posto stanovnika starijih od 20 godina pohađa tečajeve koji se nužno ne odnose na njihovu profesiju. Aktivnosti u slobodno vrijeme inače uvelike ovise o visini dohotka: na primjer, 58 posto onih koji zarađuju više novaca, često posjećuju muzeje i izložbe. Ili, dok samo 19 posto onih s natprosječnim zaradama često odlazi u kino, čak 66 posto onih s manjim primanjima redovito gleda filmove.

Najčešća aktivnost Izraelaca u slobodno vrijeme jest sport. Muškarci se više bave sportom nego žene (55 prema 24

posto), a i znatno češće od žena posjećuju sportske priredbe. Žene pak češće od muškaraca idu u kazalište (50 prema 43 posto) i više čitaju knjige (67 prema 57 posto). Čak 41 posto Izraelaca koji čitaju knjige tome posvećuju dva sata tjedno, njih 27 posto čita dva do pet sati tjedno, a 24 posto više od pet sati tjedno.

Jedna od najpopularnijih aktivnosti je čitanje novina: 84 posto Izraelaca starijih od 20 godina čita novine. Muškarci, za razliku od žena, najradije čitaju članke o politici i sportu. Što se tiče gledanja televizije, 23 posto Izraelaca gleda je po jedan sat dnevno, 6 posto više od pet sati dnevno, dok 13 posto Izraelaca uopće ne gleda televiziju. ☆

T.R.

NORVEŠKA

POLICIJSKA ISPRIKA ŽIDOVIMA

NORVEŠKA JE POLICIJA NEDAVNO PRIZNALA DA JE ZA VRIJEME NACISTIČKE OKUPACIJE U DRUGOM SVJETSKOM RATU SUDJELOVALA U DEPORTACIJAMA I LIKVIDACIJAMA ŽIDOVA TE SE ZBOG TOGA ISPRIČALA

Norveška policija nedavno se prvi put ispričala zbog sudjelovanja u deportaciji i ubojstvu više od 700 Židova za vrijeme nacističke okupacije u Drugom svjetskom ratu. "Norveški policajci sudjelovali su u uhićenjima i deportaciji Židova", rekao je ravnatelj policije Odd Reidar Humlegard u povodu 70. godišnjice deportacije prve skupine Židova iz Norveške u Auschwitz.

"Prikladno je da izrazim svoje žaljenje zbog uloge policije u uhićenjima i deportaciji tih posve nevinih žrtava", rekao je Humlegard.

Vidkun Quisling, norveški čelnik za vrijeme nacističke okupacije - čije je ime postalo sinonim za izdajnike - zapovijedio je 1942. godine registraciju Židova, a državni aparat odigrao je ulogu suučesnika u njihovoj deportaciji.

Norveška je 1998. godine priznala odgovornost države za te događaje i isplatila oko 60 milijuna eura norveškim Židovima i židovskim organizacijama kao odštetu za oduzetu imovinu.

No taj potez nije pratila i isprika, što je izazvalo nacionalnu raspravu i osniva-

nje Centra za istraživanje Holokausta. Sadašnji norveški premijer Jens Stoltenberg ove je godine uputio formalnu ispriku.

Broj Židova u Norveškoj je početkom Drugog svjetskog rata porastao s prijeratnih 1700 na 2100 u 1942. godini, jer su u Norvešku pristizale izbjeglice iz Njemačke, Austrije i Čehoslovačke. Norveške vlasti su deportirale 772 Židova, od kojih su samo 34 preživjela. Dio norveških Židova nastavio se skrivati ili su pobjegli u susjednu Švedsku koja je prihvatila i oko 8000 danskih Židova.

Židovi u Norveškoj su jedna od najmanjih etničkih i vjerskih manjina u toj zemlji. Iako je gotovo sigurno da su židovski trgovci, moreplovc i drugi dolazili u Norvešku tijekom Srednjeg vijeka, nisu zabilježeni pokušaji da se u toj zemlji osnuje židovska zajednica. Židovi se prvi puta spominju u javnim dokumentima koji se odnose na prihvata tzv. "portugalskih Židova" (Sefarada) koji su bili protjerani iz Španjolske i Portugala 1492. i 1497. godine. Neki od njih dobili su posebne dozvole za useljenje

Jens Stoltenberg

u Norvešku. Dansko-norveški kralj Christian IV dao je Židovima ograničena prava da putuju unutar kraljevstva, a 1641. Aškenazi su dobili ista prava. Kralj Christian V ukinuo je 1687. godine sve te privilegije i zabranio je Židovima boravak u Norveškoj, osim uz posebne dozvole. Židovi pronađeni u Norveškoj bili su zatočeni i protjerani. Ta je zabrana bila na snazi sve do 1851. godine.

Danas u Norveškoj živi oko 1.500 Židova, većinom u Oslu. Norveški Židovi dobro su integrirani u norveško društvo. ☆

T.R.

SAD

SMRT HEROINE VARŠAVSKOG GETA

VLADKA MEED, ŽIDOVKA KOJA JE ZA VRIJEME DRUGOG SVJETSKOG RATA USPJELA PRIKRITI SVOJE ŽIDOVSTVO I PREDSTAVLJATI SE KAO POLJAKINJA, KRIJUMČARILA JE ORUŽJE U VARŠAVSKI GETO I PRONALAZILA SKRIVENA MJESTA ZA DJECU KOJU JE USPJELA IZVUĆI IZ GETA

Vladka Meed

Vladka Meed, krijumčarka oružja i dokumenata tijekom ustanka u Varšavskom getu preminula je u studenome u 90-oj godini života u kući svoje kćeri u Arizoni. Za vrijeme Drugog svjetskog rata Židovka Vladka Meed predstavljala se kao Poljakinja te krijumčarila oružje u Varšavski geto i pronalazila sigurne kuće za židovsku djecu koja su bila spašena iz Geta.

Rođena je kao Feigel Peltel u Varšavi u prosincu 1921. godine. Otac joj je umro u Getu od upale pluća, a majka i dvoje braće nestali su u užasima koncentracijskog logora Treblinka. Ona se priključila Organizaciji židovske borbe pod kodnim imenom Vladka, koje je zadržala do kraja života.

Koristeći se krivotvorenim identifikacijskim dokumentima, a zahvaljujući i znanju poljskog, dugo je vremena živjela među poljskim stanovništvom i radila s obje strane zidova Geta, kako bi na crnom tržištu kupovala oružje i kako bi pronašla sigurne kuće za židovsku djecu. Radila je i kao kurirka.

U razgovoru za Washington Post 1973. godine, Meed je kazala kako je bila užasnuta kada je shvatila da je većina Poljaka indiferentna prema sudbini Židova. “Dugo vremena sam živjela među njima kao Poljakinja. Veliki broj Poljaka otvoreno je iskazivao svoj antisemitizam”, dodala je.

Ustanak u Varšavskom getu započeo je 19. travnja 1943. godine i trajao 27 dana, sve dok Geto nije bio potpuno uništen. “Nismo imali nikakvih iluzija da će netko doći i osloboditi nas. Znali smo da je sve od početka osuđeno na propast. Nismo željeli umrijeti. Ne. Ali znali smo da moramo pokušati s borbom. To smo morali učiniti”, kazala je Vladka Meed u jednom intervjuu.

Meed je preživjela Drugi svjetski rat i ostala u Poljskoj. Godine 1945. udala se za Benjamina Miedzyrecka, također člana Židovskog pokreta otpora. Godinu dana kasnije, sa samo osam dolara u džepovima, emigrirali su u SAD, gdje su kasnije promijenili prezime u Meed. Njezin je suprug pokrenuo uspješni posao, a bio je i jedan od začetnika otvaranja Muzeja Holokausta u Washingtonu. Imali su dvoje djece i petoro unučadi. Benjamin Meed preminuo je 2006. godine.

Vladka Meed pisala je o Holokaustu i tijekom gotovo šezdeset godina održala niz predavanja. Godine 1984. godine pokrenula je nacionalni program učenja o Holokaustu s naglaskom na Židovski pokret otpora u Varšavi. U knjizi “On Both Sides of the Wall” pisala je o svojim osobnim iskustvima iz Varšavskog geta. ☆

N.B.

TEL AVIV

ODLAZAK LEAH GOTTLIEB

OD RADA NA ŠIVAČOJ MAŠINI U IZBJEGLIČKOM LOGORU U TEK OSNOVANOJ DRŽAVI IZRAEL, STIGLA JE DO VLASNIŠTVA NAD TVRTKOM KOJA JE PRODAVALA MILIJUN KUPAČIH KOSTIMA GODIŠNJE, A NJEZINE SU KREACIJE NOSILE I ELIZABETH TAYLOR, PRINCEZA CAROLINA OD MONACA I BRITANSKA KRALJICA ELIZABETA II

Leah Gottlieb

Leah Gottlieb, koja je svoju karijeru započela jednom šivaćom mašinom u izbjegličkom logoru u tek osnovanoj Državi Izrael, a postala jedom od najpoznatijih svjetskih kreatorica kupaćih kostima, preminula je sredinom prosinca u svom domu u Tel Avivu. Imala je 94 godine.

Tvrtka "Gottex", koju je Leah Gottlieb osnovala sa svojom obitelji, prodavala je na svom vrhuncu više od milijun kupa-

ćih kostima godišnje. Članovi kraljevskih obitelji, filmske i sportske zvijezde nosile su njezine kreacije, od kojih su neke bile inspirirane simfonijama, druge impresionističkim slikama. Utjecaj Leah Gottlieb na modu kupaćih kostima bio je posvuda uočljiv. "Leah je imala ideju koju nitko prije nje nije imao: da svijetu kupaćih kostima da notu glamura", napisala je jedna modna kritičarka.

Svoje je modele prodavala u više od 60 zemalja, a njezine kreacije nosile su i Elizabeth Taylor, Nancy Kissinger, princeza Carolina od Monaca, Brooke Shields i britanska kraljica Elizabeta II. Kada je od direktora svog dućana u Londonu čula da princeza Diana želi doći u dućan i izabrati nekoliko modela, sjela je u avion, odletjela u London i pomogla princezi u odabiru.

Leah Lenke Roth rođena je 1918. u gradu Sajoszentpeter na sjeveroistoku Mađarske. Studirala je kemiju, a zatim radila kao računovotkinja u tvornici kišnih kaputa. Udala se za Armina Gottlieba, člana obitelji koja je bila vlasnik tvornice. U Drugom svjetskom ratu, za vrijeme njemačke okupacije Mađarske, Armin, koji je kao i Leah bio Židov, odveden je u logor, ali je preživio. Leah se s dvije kćeri uspjela sakriti od nacista.

Nakon Drugog svjetskog rata Gottliebovi su vodili tvornicu kišnih kaputa u Čehoslovačkoj, a zatim su 1949. godine bez novaca emigrirali u Haifu. Leah Gottlieb prodala je svoj vjenčani prsten kako bi kupila šivaću mašinu i materijal. Počela je izrađivati odjeću za djecu. Obitelj se kasnije preselila u jednosobni stan u Tel Avivu i počela izrađivati kišne kapute. Ubrzo su shvatili da Izrael nije dobro tržište za tu robu i Leah je 1953. počela šivati kupaće kostime. Tvrtka se počela širiti i ubrzo je imala tisuću zaposlenih.

Armin Gottlieb, koji je preminuo 1995., vodio je financije tvrtke, dok je njihova kćerka Judith (preminula 2003.), pomagala majci u dizajniranju kolekcija. Druga kćerka, Miriam Ruzow, vodila je dućan Gottexa u New Yorku. Devedesetih godina tržište kupaćih kostima je doživjelo velike promjene i Leah je 1997. odlučila prodati tvrtku, ali je nastavila dizajnirati kolekcije sve do 2001. godine. Godine 2005. osnovala je novu tvrtku koja je nosila njezino ime, ali više nije uspjela postići svjetski uspjeh kao s Gottexom.

Leah Gottlieb dobila je za svoj rad mnoga priznanja u Izraelu i u svijetu. Godine 2005. izabrana je među 200 najvećih Izraelaca svih vremena. ✨

N.B.

U MOM GRADU VIŠE NE ŽIVI NIJEDAN ŽIDOV

KNJIGA „ŽIDOVU U KRIŽEVCIMA“ KOJU JE NAPISALA DR. RENÉE WEISZ-MALEČEK PRVI JE DOSTOJAN SPOMENIK ZAJEDNICI KOJU SU USTAŠE UBILI, A KOMUNISTI PREŠUTJELI

Piše Branimir Pofuk

U auditoriju Židovske općine Zagreb, u okviru Tjedna Izraela, prošlog je utorka predstavljena knjiga koju sam dugo čekao jer govori o mom rodnom gradu. Naravno, nije prva, ali je svakako jedna od najvažnijih. Sjećam se koliko mi je vlastiti grad porastao u dječaćkim očima kada sam u kućnoj biblioteci otkrio „Krvavi sabor Križevački“ Milutina Mayera. Bilo mi je drago što se u mom gradu dogodilo nešto toliko važno, pa makar i krvavo, da je zavrijedilo biti temom prvog romana koji je imao i raskošnu ilustraciju: veliku zidnu sliku Otona Ivekovića u crkvi svetog Križa u kojoj se, prema legendi, u veljači 1397. dogodio taj sabor na kojem Mađari pod vodstvom kralja Žigmunda (uh, kako sam ga samo dječaćki žarko mrzio!) mučki sasjekoše nenaoružanog bana Lackovića i hrvatsku plemićku svitu.

Križevci u kojima sam odrastao držali su do svoje povijesti i tradicija, među kojima se ističu Križevački statuti, iliti „Vinsko-pajdaške regule za sve domaće, društvene, prijateljske i pobratimske zabave i veselice“. Škola i pionirska organizacija

tomu su još dodali i spoznaje o važnosti Kalničkog partizanskog odreda u NOB-i.

Ni spomena u školi i crkvi

Ali, dio povijesti grada ostao mi je prešućen i u katoličkoj crkvi i u socijalističkoj školi, a kod kuće o njemu nisam mogao čuti jer su moje roditelje, s različitih strana, u Križevce donijeli tek vjetrovi poratnog meteža.

Taj se dio povijesti mogao tek naslutiti u najudaljenijem kutu groblja gdje su sablasno zapušteno, s tek pokojom svjećicom na Sve svete, stajali ostaci arkada i nadgrobnni spomenici s uklesanim Davidovim zvijezdama, tužnim vrbama, raširenim dlanovima i hebrejskim slovima. Bilo je to, i još uvijek jest, posljednje počivalište onih križevačkih Židova koji su imali sreću umrijeti u svom gradu prije proljeća 1941. Oni drugi, čije su kosti razasute ponajviše po stratištima Jasenovca i Stare Gradiške, i koji su do sada bili spominjani samo kao kamenčići u nekim većim mozaicima stradanja, sada su prvi put dobili

svoju vlastitu knjigu. Napisala ju je Renée Weisz-Maleček, rođena u Križevcima 1930., posljednja živa pripadnica te zajednice koja nikada nije premašila broj od 250 članova i udio od pet posto u stanovništvu. Utoliko je nesrazmjerno bogat popis baštine koju su ostavili gradu, uključujući čak i te famozne Štatute.

Paromlin, hotel, kavana, knjižara, tiskara, nogometni klub stariji i od Hajduka, knjižnica, vatrogasno i druga dobrotvorna društva, ljekarne... veliki i nerijetko odlučujući udio u ostvarivanju tih ustanova imali su Židovi, kao što je u čitavom kraju sinonim za

nastavak na sljedećoj strani

Sinagoga u Križevcima, izgrađena 1895. godine

doktora bilo prezime Weisz. Nosili su ga najprije Dragutin, a potom sin Đuro, jedini židovski muškarac između 16 i 60 godina starosti kojeg su ustaše u lipnju 1941. ostavili u Križevcima i na životu. Dr. Đuro Weisz umro je 1944., obilježen velikom žutom značkom sa slovom Ž, a od 118 Židova, koliko ih je bilo 1941., kraj rata u Križevcima su dočekale samo Weiszova majka Augusta, supruga Adela i kći Renée. Od ostalih petnaestoro križevačkih Židova koji su preživjeli Holokaust, nitko se više nije vratio u Križevce.

Strašna opomena zauvijek

Renée Weisz odužila se zvanju koje joj je spasilo život i napravila sjajnu karijeru kao liječnica, znanstvenica i humanistica. A onda je sjela i napisala knjigu koja počinje riječima: „Danas u gradu Križevcima i okolici nema niti jednog Židova“.

Nakon takve rečenice dr. Weisz-Maleček niti je mogla, niti je trebala napisati išta potresnije. Knjiga „Židovi u Križevcima“, u nakladi Židovske općine Zagreb, donosi dokumente, fotografije i svjedočanstvo o povijesti i mučnom umorstvu čitave zajednice križevačkih Židova.

Lijepo je što zgrada sinagoge nije srušena, a još ljepše što će joj biti vraćen prvobitni oblik. Tu je vijest na predavljanju knjige ponosno objavila velika delegacija Križevčana. Ali, meni kao đaku nitko nije ni spomenuo Židove. Nitko mi nije rekao da je tadašnji Omladinski dom bio sinagoga i da su klupe iz te sinagoge završile u crkvi sv. Križa, baš pod onom slikom Kravog sabora. Utoliko su Križevci danas možda bolje mjesto. Ali, sve to ne čini i ne smije činiti nimalo manje strašnom, manje nepodnošljivom ili manje opominjućom rečenicu: u mom gradu više ne živi nijedan Židov. ☆

IZ DOMAĆIH MEDIJA

Jutarnji list

7. prosinca 2012.

FILM O NASTANKU NAJSLAVNIJIH NOVINSKIH TEKSTOVA 20. STOLJEĆA

HANNAH ARENDT

PISALA JE O EICHMANNU I STVORILA NAŠE SHVAĆANJE ZLA
* SA SUĐENJA U JERUZALEMU IZVJEŠTAVALA JE ZA NEW YORKER

Piše Jurica Pavičić

Hannah Arendt bila je ugledni politički filozof i profesor univerziteta u Chicagu kad je u proljeće 1961. u novinama pročitala da se u Izraelu priprema suđenje Eichmannu. Eichmanna, jednog od glavnih organizatora holokausta, nekoliko mjeseci prije ugrabili su Mossadovi agenti u predgrađu Buenos Airesa. Pod krinkom El Al-ovog stjuarda prebačen je u Izrael, gdje je Ben-Gurionova vlada od suđenja krivcu za „shoah“ kanila napraviti medijski događaj.

Iako nikad nije bila novinar, Arendt je prihvatila poziv redakcije New Yorkera da se akreditira i izvještava sa suđenja. Unatoč redakcijskim gundanjima da „europski filozofi ne poštuju dedlajn“, New Yorker je smatrao da je ta njemačka Židovka i prebjeg iz vichyjevskog konclogora Gurs savršena osoba za izvjestitelja sa suđenja stoljeća.

Kontroverzan pogled

New Yorker je poslao Arendtovu u Jeruzalem, a ono što je za uzvrat dobio možda je najslavnija serija novinskih tekstova 20.

stoljeća. Feljton o suđenju u pet nastavaka Arendt će 1963. objaviti u knjizi „Eichmann u Jeruzalemu: izvještaj o banalnosti zla“ koji će zasjeniti druge (možda referentnije) Arendtine knjige i kumovati krilatici „banalnost zla“ koja se do danas ofucala od uporabe. Iako se Arendtin pogled na ratne zločine danas čini općim mjestom, u vrijeme objavljivanja bio je krajnje kontroverzan, prouzročio je autorici mnogo neugodnosti i slom osobnih prijateljstava.

Upravo to je tema biografskog filma „Hannah Arendt“ redateljice Margarethe von Trotta koji je u ponedjeljak na programu Human Rights Film Festivala. „Hannah Arendt“ nije klasični biografski film: u njemu nema ništa o Arendtinu odrastanju i njemačkim danima, niti o bijegu iz logora u Pirinejima i sretnom spasu u SAD-u zahvaljujući lažnoj vizi. Čak je i filozofski trač stoljeća – Arendtina veza s vlastitim profesorom Heideggerom, koji će je poslije izdati optirajući za nacizam – u filmu obrađen tek usput, retrospekcijama. Margarethe von Trotta u „Hanni Arendt“ koncentrira se na kratki odsječak teoretičar-

Hannah Arendt

kinog života između 1960. i '63., kad Arendt (koju glumi Barbara Sukowa) odlazi u Jeruzalem, prati suđenje, objavljuje svoj feljton i doživljava furioznu osudu.

Bivša logorašica i osvještana Židovka, Arendt je zgrožena medijskim i političkim cirkusom oko Eichmanna. Ne sviđa joj se što mu se sudi u Izraelu, umjesto tamo gdje je počinio zlo-

djela. Promatrajući beskrvnog birokrata Eichmanna, Arendt začuđeno shvaća da u njemu nema ničeg dijaboličnog, čak ni osobito žestokog antisemitizma. Kao politički filozof, ona tada formulira svoju tezu o povijesnom zlu kao zbroju malih, lokalnih komformizama, moralnih indiferentnosti i običnih ljudskih tuposti. Danas je teško u toj tezi naći nešto skandalozno. No, ledena racionalnost bivše logorašice Arendt užasnula je preživjele iz holokausta koji su radije htjeli čuti da su za njihov užas krivi demonski pojedinci, a ne zbroj tupih komformizama. Izraelu se nije sviđao način na koji ga Arendt opisuje (Izrael je na nju ostavio dojam orijentalističke kasabe), a Židove van Izraela zgrozila je time što u eseju spominje židovsku kolaboraciju s nacizmom i figure poput Chaima Rumkowskog, glavešine geta u Lodzu koji je predano surađivao s Nijemcima, no – po drugim mišljenjima – time i spasio oko 7000 žitelja geta, kudikamo više nego igdje drugdje u Poljskoj.

Poučna dokudrama

Napadi nakon „Eichmanna u Jeruzalemu“ za Arendt nisu bili laki. Osim pritisaka izraelske diplomacije, pokvarila je i mnoge osobne odnose te slomila prijateljstvo s Hansom Jonasom, šulkolegom koji je u ratu bio pripadnik židovske dobrovoljačke brigade.

„Hannah Arendt“ nije vrhunski film. Autorica se lomi kako esejističku, refleksivnu građu utrpati u film, a flešbekovi koji tematiziraju odnos Arendt i Heideggera su višak. Ovo je manje biografski film, a više dokudrama o medijskom događaju. No, film je poučan, jer pokazuje kako je danas otrcana fraza o banalnosti zla ne tako davno imala prizvuk revolucije. Film također pokazuje kako razumljivo ogorčenje žrtava genocida lako mutira u iziritirani nacionalizam, što je tema kojoj još svjedočimo u našem najbližem političkom okružju. ✨

The New York Times

9. studenoga 2012.

NOVIM MUZEJEM RUSI PORUČUJU ŽIDOVIMA: VOLIMO VAS

Piše Ellen Barry

MOSKVA – Rijeka elegantnih posjetitelja zastala je prošlog četvrtka dok su razgledavali novi moskovski Židovski muzej i centar za promicanje tolerancije, prostrani i najsuvremeniji kompleks, izgradnju kojeg su financirali oligarsi bliski predsjedniku Vladimiru V. Putinu. Posjetitelji nikad dosad nisu vidjeli takav štetl.

Dotaknete li zaslon uređaja u jednom od izložbenih postava u ovom golemom zdanju, na zrcalu će se pojaviti netko od posjetitelja odjeven poput kovača iz devetnaestog stoljeća, trgovca ili „predstavnik inteligencije.“ Dirnete li Torah u jednoj od virtualnih sinagoga, odjeknut će kantorov glas. U virtualnoj Odesi može se sjesti u interaktivni café i preko Interneta pročavrljati s davno preminulim piscima.

Predsjednik Putin osobno je podržao ovaj skupi i raskošni projekt, poklonivši i jednu svoju mjesečnu plaću za gradnju tog pedeset milijuna dolara vrijednog zdanja. Djelomi-

ce i zbog veličine – a graditelji tvrde da je riječ o najvećem židovskom povijesnom muzeju na svijetu – projekt bi imao prenijeti vrlo snažnu poruku Židovima kojima su preci izbjegli ili napustili Rusiju: Rusija želi vaš povratak.

Izraelski predsjednik Shimon Peres, koji je također prisustvovao otvaranju, rekao je da je bio duboko dirnut tim događajem.

„Majka mi je pjevala na ruskom, a na ulazu u ovaj muzej, obuzele su me uspomene na djetinjstvo, dok mi je u srcu zapjevao glas majke,“ kazao je osamdesetdevetogodišnji predsjednik Peres, koji je ro-

đen na području današnje Bjelorusije. „Došao sam se zahvaliti. Hvala vam za tisuću godina gostoprimstva.“

Ima i praktičnih razloga zbog kojih predsjednik Putin želi unaprijediti i poboljšati predodžbu o Rusiji što vlada među Židovima u dijaspori koji su, kao potomci izbjeglica ili „refusnika“, vjerojatno i odrasli na mračnim pričama o Rusiji. U toj su zemlji Židovi kroz duga vremenska razdoblja pod carskom vladavinom živjeli po gusto napučenim naseobinama, štetlima. A potom je tijekom sedamdeset godina komunističke vladavine gotovo potpuno izbrisan židovski način života i vjerska poduka, a na njihovu se mjestu uvriježio antisemitizam.

Jedan od donatora, milijarder Viktor Vekselberg, rekao je kako se nada da će muzej posjetiteljima posredovati poruku da je židovsko društvo u putinovskoj Rusiji u dobrom stanju i možda smanjiti sadašnje napetosti između Moskve i Sjedinjenih Država.

„U prosječnog se Amerikanca razvio stanoviti stereotip. Vrlo je sumnjičav prema Rusiji, dok se u pozadini nazire priča o carstvu zla, i slično,“ govori Viktor Vekselberg, prema Bloombergovu indeksu milijardera najbogatiji čovjek u Rusiji. „Amerikanci koji ovamo dolaze u posjet ili raditi, ili pak često u potrazi za poslovnim partnerom, dođu li i u ovaj muzej moći će se na jedan drugi način uvjeriti u to što se zbiva u Rusiji.“

Viktor Vekselberg objašnjava da projekt ima i jednu osobnu značajku, budući da su rođaci njegova oca, koji su živjeli u zapadnom dijelu Ukrajine, svi pobijeni istoga dana za vrijeme Drugog svjetskog rata. Kaže kako je posrijedi „svjesna odluka“ da se muzej ne usredotočuje i ograničava na Holokaust, kao što se to čini u većini muzeja na Zapadu. Među izlošcima može se, uz neka mračna poglavlja, naći i drugačiji, veseliji povijesni materijal o užurbanom i uzavrelom seoskom životu i istaknutom statusu Židova u sovjetskim intelektualnim nebeskim visinama.

U cafeu koji odražava duh Odese, primjerice, posjetitelj može kucnuti po stolu kako bi odgovorio na pitanje „Ako vam je dućan uništen u pogromima, što biste učinili?“

- A.) Sve napustili i odselili na Zapad;
- B.) Ostali u rodnom gradu i pokušali obnoviti dućan;
- C.) Pristupili židovskoj ligi za obranu i pripremili se za sljedeći pogrom; ili
- D.) Još sam u šoku.“

Internetski televizijski kanal „Dožd“ opisao je muzej, koji je osmislio njujorški dizajner Ralph Appelbaum kao „židovski Disneyland.“

Ruski je glavni rabin – inače bliski saveznik predsjednika Putina – rekao da se Židovi „nikad dosad nisu tako ugodno osjećali u Rusiji“ te da se, kako se stanje popravljalo, 100.000 Židova iz Izraela vratilo u Rusiju. Predsjednika Peresa poveo je u razgledavanje muzeja i pritom mu govorio o primjerima i slučajevima u kojima je Moskva postupala sukladno židovskim interesima.

„Evo, tu je priča iz Drugog svjetskog rata koja svjedoči o tome što je sve sovjetska Crvena armija činila kako bi spašavala židovski narod,“ kazao je rabin Berel Lazar. Potom je upro prstom u sovjetski tenk T-34 i dodao da su uz pomoć „ovog tenka, koji je projektirao jedan Židov, Židovi spašavani iz koncentracijskih logora.“

Očekivalo se da će se na ceremoniji pojaviti i predsjednik Putin, ali nekoliko dana ranije otkazao je dolazak i, umjesto toga, predsjednika Peresa pozvao na ručak. Izraelski izvjestitelj tvrdi da je Putin otkazao dolazak zbog bolova u leđima, ali tu glasinu, što se brzo raširila, Kremlj odlučno poriče.

Stvar je osobnog mišljenja i stajališta je li Rusija zaista spremna raširenih ruku pozdravljati i dočekivati Židove. Židovsko je stanovništvo počelo nestajati zbog iseljavanja neposredno nakon kraha Sovjetskog Saveza. Prema poda-

cima iz popisa stanovništva, 1989. se više od pola milijuna ljudi izjašnjavalo Židovima; prema popisu iz 2010. taj je broj pao na samo 150.000 ili 0,11 posto ukupnog stanovništva Rusije, premda židovske organizacije tvrde da je stvarni broj mnogo veći.

Poslije spomenute ceremonije, dok su govornici veličali taj osjećaj i ozračje dobrodošlice, neki su komentatori izražavali dvojbe i sumnjičavost. „Toliko dobrodošli da su svi otišli,“ napisao je jedan korisnik Facebooka, podsjećajući da je samo tjedan dana ranije kolona etničkih Rusa nacionalista marširala središtem Moskve.

Drugi su, pak, bili duboko impresionirani. David Rozenzon, čija je obitelj napustila Rusiju još 1978. godine, rekao je da je njegova majka ostala zapanjena kad joj je pričao o muzeju i ceremoniji.

„Kazala je ‘To ne može biti istina’,“ priča David Rozenzon, direktor Zaklade AVI CHAI, koja potpomaže istraživanja židovskog načina života u Rusiji. „Za nju je nezamislivo da bi se ovakav muzej mogao otvoriti u Moskvi, da bi tome mogli prisustvovati ruski političari, kao i izraelski predsjednik. Vrlo je lako biti ciničan i reći da je ovaj muzej, zapravo, tek puka politička poruka, ali držim da su ovaj muzej, kao i zanimanje za njega, nešto stvarno, postojeće.“

Odvjetnik Aleksandar A. Dobrovinski pričao je da su mu suze navrle na oči kad je vidio dio postava posvećenog Odesi, gradu u kojem je kao dijete dolazio u posjet svojim djedovima i bakama. Velik dio zasluga pripisuje i predsjedniku Putinu, koji je više od pet godina sudjelovao u ostvarivanju tog projekta i podizanja muzeja.

„Za ono što je Predsjednik učinio, jednostavno mi skidam kapu,“ kaže Dobrovinski. „Priča se, premda ne znam je li to istina, da je Putin odrastao u stanu u društvenom vlasništvu u St. Petersburgu, a dok su mu roditelji bili na poslu i nisu ga imali kome ostaviti, obično su brigu o njemu vodili stariji koji su također živjeli u tom stanu, a to je bilo dvoje Židova. Tako se priča. Ja ne znam pouzdano je li to istina.“ ✨

S engleskog preveo
Zoran Bošnjak

THE JERUSALEM POST

BREAKING NEWS 24 HOURS A DAY

27. listopada 2012.

SEFARDI SMJESTA DOBIVAJU ŠPANJOLSKO DRŽAVLJANSTVO

Piše Marion Fischel

Španjolska je odlučila automatski ponuditi državljanstvo svakome tko dokaže svoje sefardske korijene, obznanio je ministar Alberto Ruiz-Gallardón na posebnoj ceremoniji upriličenoj u madridskoj „Casa Sefarad-Israel“.

Ceremoniju je vodio direktor „Casa Sefarad-Israela“ Florentino Portero, a prisustvovali su joj, uz Gallardóna,

ministar vanjskih poslova i suradnje José Manuel Garcia-Margallo te Isaac Querub, predsjedajući Federacije židovskih zajednica te direktor Casa-Sefarad, izvješćuje dnevnik „El País“.

U svom je obraćanju Querub govorio o „nostalgiji“ i „žudnji“ Sefarda za Španjolskom, te o petsto godina što su protekle od 1492. i proglašenja Dekreta o protjerivanju pa do posje-

ta kralja Juana Carlosa madridskoj sinagogi „Beit Jacob“, kojom je prigodom kralj naglasio da su „hispanski Židovi u svom domu.“

Querub je rekao da su se Kraljeve riječi obistinile u „Carta de Naturaleza“ (uvjetima za stjecanje državljanstva).

U prethodnom obliku, odnosno odredbama o naturalizaciju – koje su se odnosile na osobe što su mogle dokazati da su Židovi podrijetlom iz Sefarada (Španjolske) – taj je dokument uključivao i dvogodišnji boravak u zemlji. U preinakama taj je uvjet ukinut i time je omogućeno priznavanje državljanstva smjesta svim osobama koje mogu ponuditi mješavinu obiteljskih zgoda i priča, genealoškog stabla, predaka sahranjenih u židovskim grobovima, jezika i običaja, bez obzira na to žive li u Španjolskoj ili u inozemstvu, kazao je Gallardón.

Taj potez španjolskih vlasti nazvao je mehanizmom povratka Sefarda u Španjolsku – „procedurom što ima za cilj ponovno ujediniti i spojiti one kojima je nepravедно oduzeto državljanstvo i koji su u svojim srcima uspjeli ponovo stvoriti Španjolsku, a da se pritom nikad nisu mirili s njezinim gubitkom, te koja je – po slovu zakona – sada jednako njihova kao što je i naša.“

Gallardón je spomenuo svog pradjeda Joséa Rojasa Morena – španjolskog veleposlanika u Rumunjskoj u razdoblju 1941. do 1943. – koji je nekoliko Židova spasio od nacista

Jose Manuel Garcia-Margallo

– te se prisjetio svojih dugih veza sa sefardskom zajednicom što su seza-
le sve do dana kada je bio zastupnik
sjevernoafričkog španjolskog grada
(enklave) Mellile u madridskom par-
lamentu.

Prema podacima kojima se slu-
žio, otprilike 250.000 ljudi govori
„judeoespañol“, jezik poznat i kao la-
dino.

Garcia-Margallo, koji je također i
predsjednik „Casa Sefarad-Israel“,
izjavio je da je cilj ove mjere španjol-
skih vlasti ubrzati proces naturaliza-
cije.

„Nikad nismo prekidali odnose i veze
(sa Sefardima), nikad ih nismo zabo-
ravili i te su veze postajale sve snaž-
nije kako je Španjolska postajala de-
mokratskija i tolerantnija.“

Drugi razlog za ovakav korak, nast-
vio je, želja je Španjolske da, dovode-
ći natrag potomke tih izvornih Sefar-
da u njihovu domovinu i na slobodu,
„vrti svoja zatumljena sjećanja.“

Nakon što im Federacija židovskih
zajednica Španjolske prizna status Se-
farda, ti će se Židovi, nakon što prise-
gnu na poštivanje španjolskog Usta-
va i lojalnost Kralju, moći upisati u
registar španjolskih državljana. Time

Alberto Ruiz-Gallardon

će steći i pravo na konzularnu zaštitu
španjolskih konzularnih ureda.

Sefarda ima i u Maroku, Turskoj,
Grčkoj, Nizo-
zemskoj, Bosni,
Srbiji, Bugarskoj
i Italiji.

Glasnogovornik
„Casa Sefarad“
izjavio je ovih
dana suradniku
„The Jerusalem
Posta“ da je ini-
cijativa za ubla-
žavanje uvjeta za
stjecanje držav-
ljanstva, kada je
riječ o Sefardima,
došla od španjol-
ske vlade.

„Dok čekamo
kako bismo do-
znali više pojed-
nosti o cijelom

procesu, „Casa Sefarad“ očekuje da
će se ispuniti težnje brojnih Sefarda.
Također nas raduje osviještenost i su-
osjećanje što ga španjolski političari
pokazuju prema sefardskom svijetu,
posebice zbog iznimne lojalnosti što
je Sefardi pokazuju spram Španjol-
ske,“ rekao je spomenuti glasnogo-
vornik.

Osnovana 2006., „Casa Sefarad“ di-
plomatski je projekt Ministarstva
vanjskih poslova i suradnje, madrid-
ske županije i samog grada Madri-
da, a pokrenut je za mandata bivšeg
ministra vanjskih poslova Miguela
Angela Moratinosa. Cilj projekta je
izučavanje sefardskog kulturnog na-
sljeđa kao integralnog i živog dijela
španjolske kulture, širenje i produ-
bljivanje poznavanja židovske kultu-
re, te poticanje jačanja prijateljstva
i suradnje španjolskog i izraelskog
društva. ☆

S engleskog preveo
Zoran Bošnjak

Florentino Portero

ISRAEL HAYOM

28. prosinca 2012.

HAARETZ OŽIVLJAVA TEORIJU O ŽIDOVIMA KAO POTOMCIMA HAZARA

Piše Dore Gold

Svakih nekoliko godina ponovo se pojavljuje teorija prema kojoj su europski Židovi ustvari potomci žitelja Hazarskog kraljevstva, tih uglavnom turskih narodnosnih skupina i naroda kojima su kralj i plemstvo početkom osmog stoljeća prešli na judaizam i time postali tampon područje, odnosno država između islama i kršćanstva.

Arthur Koestler: Trinaesto pleme

U trinaestom stoljeću, kad se Hazarsko kraljevstvo urušilo, podanici su mu - prema tvrdnjama onih koji vjeruju u hazarsku teoriju - izbjegli u Istočnu Europu i postali okosnica europskog Židovstva. Većina je židovskih povjesničara stoljećima tvrdila da su, nakon uništenja Hrama i ustanka pod vodstvom Bar-Kohbe, brojni izgnani Židovi krenuli uz Apeninski poluotok u područja sjeverno od Alpa pa se naselili po njemačkim trgovačkim gradovima uz Rajnu. Od tamo europski su Židovi u narednim stoljećima počeli naseljavati zemlje i područja na istoku Europe.

U svom monumentalnom djelu „Odnos i stajališta Arapa spram Izraela“, napisanom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, profesor Yehoshafat Harkabi ocijenio je hazarsku teoriju kao jednu od tvrdnji smišljenih u arapskom svijetu kojom se hoće dokazati da suvremeni Židovi nisu potomci biblijske djece Izraela, pa da stoga nemaju nikakvo pravo na povratak u svoju zemlju. To se stajalište može i dandanas čuti u palestinskim medijima.

Primjerice, Jarir al-Qidwa, savjetnik Yassera Arafata za obrazovanje i, kasnije, predsjednik uprave Javne biblioteke Palestinske samouprave, pojavio se 2. kolovoza 2004. na javnoj palestinskoj televiziji i ustvrdio da su se izvorni Židovi iz biblijskih vremena rasuli i raspršili među različitim narodima, a da „danas u Palestini žive hazarski Židovi“. I istaknuti pripadnici Muslimanskog bratstva nastoje promicati ideju da su suvremeni Židovi potomci Hazara.

Čudna je hazarska teorija. Međutim, ako je tek mali broj Hazara s dvora svoga kralja prihvatio judaizam, kako su onda mogli postati osnova iz koje su izrasle mase europskih Židova?

Arapski povjesničari u desetom su stoljeću tvrdili da su Hazari nedvojbeno muslimani. Ako su Hazari, koji su se služili jezikom vrlo bliskim turskom, bili izvor i ishodište europskih Židova, kako se, kao europski židovski jezik, razvio jidiš, blizak njemačkom i hebrejskom, a ne turskom ili nekom drugom srednjoazijskom jeziku?

Harry Ostrer: Genetska povijest Židova

Pa ipak, hazarska teorija ima svoje zagovornike. Popularnost je stekla 1976. godine preko Arthura Koestlera i njegove knjige „Trinaesto pleme.“ Ponovo je oživiljenja 2008., knjigom Shlomoa Sandsa „Otkrivanje židovskog naroda,“ koju su ruglu i kritici izvirgavali vodeći izraelski profesori, od Israela Bartala s Hebrejskog sveučilišta do Anite Shapire sa Sveučilišta u Tel Avivu. Ali, unatoč takvim kritikama u Izraelu, knjiga je na međunarodnom planu postala uspješnicom.

Potkraj prošlog mjeseca dnevnik Haaretz ponovo je oživio hazarsku teoriju o korijenima europskog Židovstva. U velikom članku – ilustriranom zemljovidom područja Središnje Azije i slikom turskog konjanika – koji je privukao zanimanje čitateljstva, prikazan je rad Dr. Erana Elhaika, mladog istraživača s Odjela za mentalno zdravlje pri Sveučilištu Johns Hopkins.

Rezultate svojih istraživanja on je objavio u jednom znanstvenom časopisu u prosincu 2012. godine. Zbog njih njegove postavke navodno zaslužuju pozornost javnosti. Svoju osnovnu tvrdnju – „uspon europskih Židova objašnjava se doprinosom Judeo-Hazara“ – utemeljio je na genetskom istraživanju.

Haaretz u tom članku ipak napominje da, kad je riječ o korijenima europskih Židova, nalazi genetskih istraživanja imaju i drugu stranu.

List se poziva na radove profesora Harrya Ostrera, autora „Genetske povijesti Židova,“ nove knjige koju je 2012. godine također objavio Oxford University Press.

Imajući na umu znanstvene kvalifikacije tog stručnjaka, njegova bi knjiga morala biti u samom žarištu rasprava o ovoj temi. Ostrer je djelovao kao direktor Programa istraživanje čovjekove genetike pri Medicinskom fakultetu Sveučilišta u New Yorku na kojem je proveo više od dvadeset godina.

Danas on vodi genetska istraživanja na Medicinskom fakultetu Albert Einstein. Za razliku od Elhaika, Ostrer ne prihvaća teoriju da europski Židovi potječu iz Središnje Azije; on tvrdi da Židovi, razasuti po svijetu, korijene vlastite genetske povijesti mogu nalaziti na prostorima Srednjeg istoka u razdoblju od prije dvije tisuće godina.

Tko je u pravu? Teško se laicima uključivati u visokoumne raspre i prijepore s područja genetike, pa se stoga postavlja pitanje što povjesničari imaju za reći kad je posrijedi hazarska teorija o korijenima i podrijetlu europskih Židova.

Brojni autori koji su se oglasili u raspravi, uključujući Koestlera i Sanda, oslanjaju se na radove profesora D. M. Dunlopa sa Sveučilišta Columbia, koji je najpriznatiji stručnjak za povijest Hazarskog kraljevstva. Kako bi rekonstruirao hazarsku povijest, Dunlop se oslanja na arapske, hebrejske i ruske izvore, a i na dokumente iz kairske genize (Cairo Genizah).

U knjizi „Povijest židovskih Hazara,“ Dunlop razmatra teoriju po kojoj su, nakon poraza 965. godine, Hazari potražili utočište u Istočnoj Europi i postali osnovom i izvoristhem europskih Židova. On odbacuje tu teoriju, ističući da se s tom „postavkom može brzo raskrstiti“ i potom objašnjava da je „malo dokaza“ u prilog toj teoriji.

Unatoč svim dokazima koji govore suprotno, zagovornici teorije kojom se korijeni europskih Židova povezuju s Hazarskim kraljevstvom ne posustaju. Mnogi takvi slučajevi zabilježeni tijekom proteklih nekoliko desetljeća, motivirani su, po svemu sudeći, neprijateljskom političkom agendom prema Židovima, agendom kojoj je cilj delegitimizirati židovsku državu, a ne nekim pouzdanim, novim dokazima. ✨

S engleskog preveo
Zoran Bošnjak

The New York Times

22. studenoga 2012.

MALI JERUZALEM U SRCU ITALIJE

Piše Abby Ellin

Moji roditelji slijede jedan neslužbeni ritual: kamo god putovali – u Pariz, u San Francisco ili u Havanu – uvijek posjete i židovsku četvrt u tom gradu. Odlaze u svetište, tamo potraže lokalne Židove, ostave milodar. Na taj način razvijaju i stječu povezanosti s vlastitom baštinom i tradicijom te pokazuju solidarnost prema tim lokalnim ljudima.

Tijekom godina običavao sam se s njima šaliti zbog te navike. Tko li ih je imenovao da budu kroničari židovstva diljem svijeta? No, kako sam postajao stariji, sve sam se češće slijedio taj njihov običaj.

I tako, kad sam nedavno za boravka u Rimu čuo za mali srednjovjekovni gradić u Toskani po imenu Pitigliano (poznat i kao La Piccola Gerusalemme ili Mali Jeruzalem), poželio sam ga posjetiti. Kanio sam jedan dan provesti u tom gradiću opasanom zidinama u regiji Maremma, odnosno pokrajini Grosseto, nekih 170 kilometara sjeverozapadno od Rima. Kao božjim blagoslovom, Pitigliano nije zatrpan turistima, niti je sve u njemu podređeno turistima. Godišnje ga posjećuje tek nekih 25.000 ljudi. Većina ih želi doživjeti i proučavati židovsku kulturu, premda neke jednostavno opije i ponese pomisao na još jedno nestvarno divno talijansko selo.

A takvo i jest. Dok sam se zavojitim putem vozio do tog gradića na brijegu, nekih 400 metara nad morem, prisjetio sam se svog prvog pogleda na Jeruzalem. Zbog parapeta, krovova prekrivenih keramičkim pločicama i redova povezanih kuća sagrađenih na slojevima crvene nataložene vulkanske stijene, Pitigliano podsjeća na blistavi, sićušni Sveti Grad. To selo, koje su izvorno nastanjivali Etruščani, nekad je bio dom radišnog i dobrostojećeg židovskog življa što se tamo naselio početkom šesnaestog stoljeća. Potjecali su uglavnom iz regije Lazio, što je graničila s antisemitskim rimskim papinskim državama iz kojih su povremeno protjerivani Židovi.

U Pitiglianu sam sreo lokalnu prevoditeljicu Rafaellu Agresti, koja je govorila besprijekornim engleskim. Zajedno šećući, kroz srednjovjekovna gradska vrata ušli smo u stari grad prolazeći kraj Palače Orsini, tvrđave iz četrnaestog stoljeća koja je sada pretvorena u muzej, te kroz još stariju crkvu sv. Roka. I ostaci akvadukta, što ga je u sedamnaestom stoljeću sagradila obitelj Medici, još prolaze gradom.

Dok smo šetali uskim uličicama, Rafaella Agresti pričala mi je da su Židovi i kršćani uvijek vodili miran i skladan suživot.

U šesnaestom stoljeću grof Niccolo Orsini IV., pripadnik plemićke obitelji Orsini, vladao je Pitiglianom kao slobodnim feudalnim posjedom nastanjenim uglavnom seljacima. Premda je bio katolik, vjerovao je da Židovi, uglavnom bankari i obrtnici, mogu pomoći u obnovi i preporodu posrnulog lokalnog gospodarstva. I tako, dok su Židovi po mjestima poput Umbrije i Lazija zatvarani ili podvrgavani izgonu, u Pitiglianu su radili kao novčari, stolari, čizmari i krojači.

Nakon što je papinskim dekretom ustoličena obitelj Medici, to se ozračje dobre volje donekle izmijenilo. Židovi u Pitiglianu 1622. zatvoreni su u geto, muškarci su morali nositi crvene klobuke, a žene crvene oznake na rukavima. Unatoč tome Židovi i ne-Židovi i dalje su održavali prijateljske odnose; liberalni toskanski veliki vojvoda Pietro Leopoldo 1773. službeno je priznao zajednicu Židova u Pitiglianu, što je značilo da se mogu kretati, odnosno dolaziti i odlaziti kako žele. Godine 1799. provedena je desegregacija geta, a 1850. židovsko stanovništvo u gradiću brojalo je 400 osoba, ili otprilike deset posto ukupnog broja. No, poslije jedanaest godina – nakon što su Židovi u ujedinjenoj Italiji dobili jednaka prava kao i svi ostali građani i kad im je dopušteno da se slobodno kreću po zemlji – broj stanovnika počeo se smanjivati. Brojni su se Židovi odselili u Firencu, Rim i neka druga mjesta.

Ali, kad su se 1938. godine počeli primjenjivati rasni zakoni, u Pitiglianu je ostalo živjeti još samo šezdeset Židova, među kojima je bila i obitelj Elene Servi.

Sada već osamdesetdvogodišnja starica, rođena u Pitiglianu, Elena je svoj život posvetila očuvanju i obnovi židovske povijesti rodnog joj grada. Želio sam je upoznati i sresti u Udruzi Malog Jeruzalema (lapiccolagerusalemme.it), kulturnoj udruzi u koju se ućlanilo oko 150 Židova i nežidova iz različitih dijelova svijeta. Zajedno sa svojim sinom Enricom Spizzichinom, Elena Servi osnovala je udruhu 1996. godine. Prostorije joj se nalaze u sklopu nekoliko uzajamno povezanih zgrada, a u jednoj od njih smješten je i Židovski kulturni muzej.

Rafaella Agresti i ja prošli smo ispod luka sa znakom u obliku polumjeseca na kojem su upisane riječi „La Piccola Gerusalemme: Antico Quartiere Ebraico“ (Stara židovska četvrt) i ušli u muzej u kojem je Elena Servi sjedila iza svog pulta. Ne govori engleski, pa smo razgovarali mješavinom hebrejskom i mog skromnog talijanskog.

„Nismo imali nikakvih problema s nežidovima,“ govorila je Elena. „bili smo prijatelji, dijelili smo naš maco za Pašu i njihovu čokoladu o Uskrsu.“ Za činjenicu da je preživjela Drugi svjetski rat zahvaljuje katoličkim zemljoradnicima u obližnjoj dolini, koji su od Nijemaca zaštitili i nju i njezinu obitelj. S obitelji tri se mjeseca krila u spilji, dok su im susjedi donosili hranu i vodu. Kad su izašli u javnost, tek je nekih tridesetak obitelji bilo ostalo u Pitiglianu. Osim jednog desetljeća provedenog Izraelu, cijeli je život provela u Pitiglianu.

Stubama sam se spustio u sobe što nalikuju na spilje i tamo našao ritualne kade ili mikve; forno dell azzime, odnosno peč za pečenje posebnog kruha s kvascima ili običnih pogača (kakve su se pekale sve do 1939.); prostoriju za bojenja tkanina; vinski podrum; kao i košer mesnicu – i sve su te prostorije bile iskopane u nataloženoj sedri. Sunčevo je svjetlo prodiralo kroz prozore urezane u stijenu.

Premda se u njoj više ne upriličuje vjerska služba, posjetitelji mogu razgledati obližnju sinagogu. Nakon što mu se krov urušio 1961. godine, to zlatno-bijelo zdanje, s izrezbarenim klupama, drvenom propovjedaonicom i Svetom škrinjom, potpuno je obnovljeno i vraćen mu je sjaj što ga je imalo davne 1598. Sa svoje galerije na prvom katu, žene su, kao što je to bio običaj u ortodoksnih Židova, kroz ispleteni i izrezbareni drveni zaslon mogle promatrati što se zbiva u sinagogi. Na spomen-ploči u dvorištu zabilježena su imena 22 Židova rođenih u Pitiglianu, koji su stradali u koncentracijskim logorima.

Iako židovsku zajednicu u tom gradiću danas čine tek Elena Servi, njezin sin, nećak i troje unučadi, nikako se ne može poricati utjecaj židovstva u Pitiglianu. Sfratti – kolačići od tijesta u obliku štapića punjeni mljevenim orasima, medom, muškarnim orašćićima i narančinom korom – lokalna su delicija. Riječ „sfratti“ potječe od „sfratto“, što na talijanskom znači izgon. Legenda govori da su policajci, tjerajući ih u geto, štapovima udarali Židove.

Židovske su se riječi uvukle i u lokalni dijalekt. „Gadol“, židovski izraz za nešto veliko, u Pitiglianu se uobličio kao „Ga-

dollo.“ „Kasher“, jedna od inačica za košer, znači krasno ili O.K. Mnoge kuće na ulaznim vratima i danas imaju mezuze.

Nežidovska je kultura utjecala na Židove, što se najjasnije vidi na židovskom groblju skriveno u šumarku čempresa uz državnu cestu 74. Kroz Udruhu Malog Jeruzalema može se privatno dogovoriti posjet groblju. Za razliku od tradicionalnog židovskog groblja, na nekim se od grobnih mjesta i spomenika mogu vidjeti kipići anđela ili statua mlade djevojke – iskorak prema kršćanskom načinu „davanja lica osjećaju tuge,“ kako je to objašnjavala Elena.

Židovska je četvrt duga otprilike tek jedan blok, a i ostatak grad a je zapravo malen. Potrebno je tek tri sata da se prošeće kroz geto, cijeli labirint uličica, zavojitih stuba, trgova i dućančića u toj povijesnoj četvrti. Već nakon pet minuta beznažno sam se izgubio i beskrajno uživao u tome. Domaćini su vam uvijek spremni zaželjeti dobrodošlicu na onaj izuzetan talijanski način – uvijek spremni nasmijehiti se i mahnuti rukom. Muškarci su sjedili na klupama i pijuckali vino iz svojih podruma. Ozarena lica nudili su mi da ga probam, a ja sam, s jednako sretnim izrazom na licu, to prihvaćao.

Svaka ulica i prolaz završavaju spektakularnim pogledom na valovite brežuljke po kojima su razasuti maslinici, šumarci kestena, hrasta ili borova. Cijeli je kraj prepun tunela i spilja isklesanih u naslagama stijena nazvanih Vie Caves (Etrušćanski prolazi).

Iskrpljen tolikim lutanjem, pronašao sam slobodan stol ispred Hostaria del Ceccotino (Piazza San Gregorio 64), mjesnog okupljališta nedaleko od geta. Naručio sam salatu od mozarella i rajčice te čašu prhkog bijelog vina, bianco de Pitigliano.

Prije no što sam napustio taj mali gradić, učinio sam ono što su i moji roditelji običavali činiti na putovanjima: ostavio sam mali milodar Udruzi Malog Jeruzalema. Riječi Elene Servi učinile su mi se tada jako smislene: „Tko zna što će se s ovim mjestom dogoditi za dvadeset godina? Moramo ga sačuvati dokle god je moguće.“ ☆

S engleskog preveo
Zoran Bošnjak

DOBROVOLJNI PRILOZI

ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAVA SCHWARZA

Nada Strosser Car

5.000,00 kn

ZA SOCIJALNE POTREBE ŽIDOVSKOJ OPĆINE ZAGREB

Mila Ajzenštajn Stojić

300,00 kn

u spomen na dragog supruga dr. Jeronima Stojića i roditelje Elziku i Milčeka

SCHOENAUER – SPORTAŠ, GOSPODIN I NEOBIČNI SPLITSKI EKSCENTRIK

Piše Jurica Pavičić

Vlado „Geza“ Schoenauer, legendarno lijevo krilo Hajduka, akter prve zlatne generacije koja je 50-ih u Split donijela tri titule prvaka, preminuo je u subotu u splitskoj bolnici Firule od posljedica moždanog udara. Njegovom smrću otišao je jedan od posljednjih aktera prve najslavnije generacije splitskog kluba, a Split je izgubio jednog od najcjenjenijih sportaša iz doba kad nogometom nisu vladali naprečac obogaćeni grezuni.

Suho sportski, priča o Vladi Schoenaueru glasi ovako. Za Hajduk je odigrao četrnaest sezona, 470 utakmica i zabio 123 gola. Osvojio je s Hajdukom tri prvenstva i šest puta igrao za reprezentaciju.

Osim u Hajduku, igrao je još za tri kluba. Tijekom studija ekonomije u Beogradu je igrao za BSK s kojim je osvojio kup i u finalu pobijedio upravo Hajduk. Igrao je potom kratko u Austriji, a na koncu karijere i u RNK Split, gdje je tada – ranih šezdesetih – igrao niz hajdukovih veterana, a među njima i budući treneri Poklepović i Ivić.

Oni koji su bili dovoljno stari da su vidjeli kako igra, Schoenauer pamte kao brzo lijevo krilo, odličnog driblera i izvođača prekida, a pamte i njegove teatarske padove kojima je često iznudio jedanaesterce. U povijesti Hajduka je nezaobilazan, a za reprezentaciju bi vjerojatno igrao više da u isto vrijeme nije igrao i nenatkriljivi Zebec.

Priča o Vladi Gezi Schoenaueru, međutim, nije samo priča o suhim kolonama brojki, sportskoj statistici i utakmicama koje sve manje živih pamti. To je priča i o jednom pravom mediteranskom gospodinu, o jednom neobičnom i tako splitskom ekscentriku.

To je priča o jednoj neobičnoj obiteljskoj sudbini, te o jednoj majušnoj zajednici – onoj splitskih Židova – kojoj je Schoenauer bio važan i aktivan član.

Vlado (a ne Vladimir) Schoenauer rođen je 29. studenoga 1930. u Splitu, u obitelji trgovca kožara. Majka mu je bila domaća i katolkinja, otvac židovskog podrijetla, doseljen iz Daruvara.

Schoenauerov otac u Split je dospio jer je loše učio pa ga je obitelj iz disciplinskih razloga poslala u Dalmaciju strogom rođaku. To mu je spasilo život: daruvarsku su mu obitelj pobile ustaše, a on je preživio u talijanskoj okupacijskoj zoni. U Splitu se oženio i sa suprugom imao dogovor da će, ako dobiju kćer, ona biti katolkinja, a ako dobiju sina, židovske vjere.

Dogodilo se ovo drugo. Obitelj Schoenauer u Splitu je preživjela talijansku okupaciju, a onda pred Nijemcima i ustašama prebjegla u Bari, gdje je tinejdžer Vlado vidio najslavniju Hajdukovu utakmicu: onu u kojoj 1944. Hajduk kao momčad

patizanske vojske igra protiv britanske armije na stadionu San Nicolò.

Ljevonogi „Geza“ zaigrao je za Hajduk, igrao nogomet, i – vele – igrao ga dobro. Istodobno je i studirao, pa zbog studija i igrao u Beogradu, a kako su to bila vremena kad se nogometaš nije mogao „fudrat“ za cijeli život, poslije karijere nastavio je raditi. Desetljećima je bio šef recepcije u hotelu Marjan, hotelu u kojem su u to doba odsjedale filmske zvijezde, ali i istom onom hotelu koji će Kerum poslije pretvoriti u rohbau verziju Skadra, nagrdivši i njega i svoj grad.

Kad je za Mediteranske igre sagrađen Poljud, Hajduk traži nekog tko poznaje nogomet, ali poznaje i protokol i menadžment, da vodi stadion. Sjetit će se Schoenauera koji postaje prvi upravitelj stadiona, a nedugo pred smrt mi se hvalio kako je pravilnik korištenja svečane lože koji je napisao i dalje u upotrebi.

Kako je bio rodbinski povezan s mojom ženom, poznao sam ga dobro. Nemiran, uvijek pun umidece od juga i splitski živčan, dane je provodio u istim ritualima: popodne u Hajduku, kibiciranje balota u lučici Spinut, petak večer u sinagogi splitske židovske općine u mračnom voltu Rodrigine ulice. S Gezom u vezi postojala je neobičnost koja se u Splitu pretvorila gotovo u urbanu legendu.

Posljednjih nekoliko desetljeća, naime, Schoenauer nije mogao odgledati utakmicu do kraja. Uvijek bi u klubu predigao kartu, uvijek bi na plac otišao na vrijeme, uvijek bi sjeo na svoje mjesto i gledao dvadeset ili četrdeset minuta, a onda se ustao i autobusom otišao kući.

Učinio bi tako, a onda iduće subote opet pošao put stadiona.

„Ne mogu, nerviram se“, rekao bi, a štos s Gezom nije bio što se on nervirao u finalima kupa, velikim derbijima, utakmicama s Romom, Zenitom i Stokeom.

On bi se nervirao i u pretkolima kupa, za kišnih srijeda protiv Cibalijske i Lokomotive, gledajući kako u kalu kišnog travnjaka neki ljudi tuku loptu u sve besmislenijoj ligi i besmislenijem klubu. Stari igrač koji ne može utakmicu odgledati do kraja: ima nešto markezovsko u tome, nešto nalik zaboravljenim pukovnicima zaboravljenih ratova.

Ako nije više mogao gledati utakmice, Vlado Schoenauer ih je očito igrao u glavi. Vidio sam ga posljednji put dva dana pred smrt i još je prepoznao, teškom mukom odgovarao.

Pao je potom u nesvijest, a oni koji su tome svjedočili vele da je u nesvijesti govorio, komentirao nevidljive utakmice koje su se odvijale u zadnjim žižicama njegove svijesti.

Umro je u subotu ujutro, u 83. godini. ✨

NAKON PREGOVORA ISPLATA MIROVINA DOSTUPNA JE VEĆEM BROJU ŽRTAVA HOLOKAUSTA

Nedavni pregovori s njemačkom vladom omogućili su Claims Conference proširenje uvjeta mirovinskih programa.

Sukladno propisanim kriterijima, Židovi koji su preživjeli Holokaust mogli bi steći pravo na mirovinu Claims Conference ukoliko su:

- (i) Bili u koncentracijskim logorima; ili
- (ii) Getima najmanje tri mjeseca; ili
- (iii) Se skrivali najmanje šest mjeseci bez kontakta s vanjskim svijetom, ili su živjeli pod lažnim identitetom najmanje šest mjeseci na području pod nacističkom okupacijom

Iscrpni kriteriji i prijavnice dostupni su na web stranici Claims Conference, www.claimscon.org

Isplate mirovina Claims Conference za prijave odobrene temeljem novih kriterija vršit će se retroaktivno od 1. studenoga 2012. ili 1. siječnja 2013., ovisno o ispunjenju uvjeta, ili od dana primitka prijave ukoliko je ista za-primljena iza navedenih datuma.

Prijava je besplatna. Prijavnice se mogu preuzeti na internetskim stranicama Claims Conference BESPLATNO.

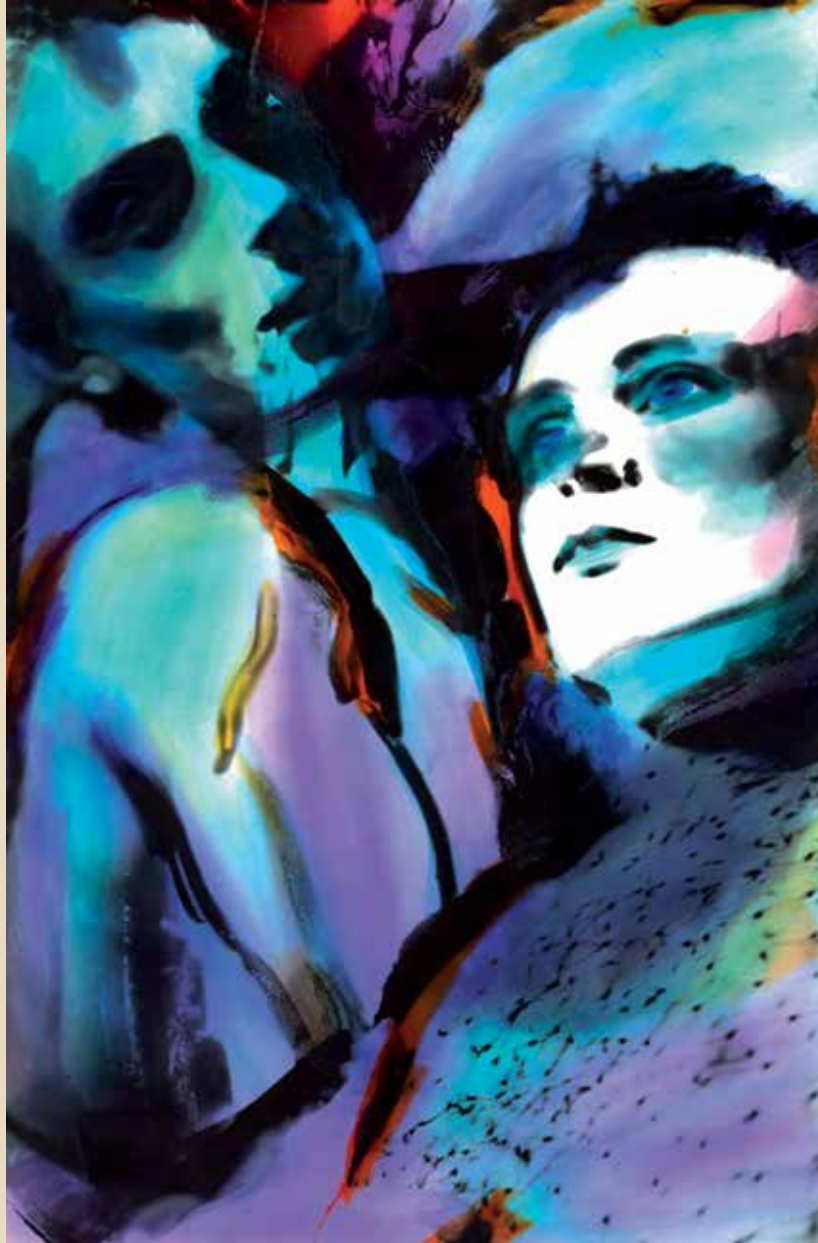
NAPOMENA: Mirovine Claims Conference mogu se isplaćivati isključivo preživjelima koji ne primaju mirovine iz njemačkih izvora (Article 2 Fund, CEEF, German Federal Indemnification Law – BEG – Bundesentschädigungsgesetz, PRVG, Austrian OFG – Opferfürsorgegesetz, Ministarstva financija Izraela temeljem nacističkog zakona o progonu osoba s invaliditetom 5717-1957) i uz ispunjenje svih drugih uvjeta koje propisuje Central and Eastern European Fund (CEEF).

Za dodatne informacije molimo kontaktirajte naš ured u Izraelu ili jednog od naših predstavnika za istočnu Europu:

Claims Conference Ha'arbaa Street 8
Tel Aviv, Israel
Tel: +972-3-519-4400, +972-3-519-4401, +972-3-5194422
Fax: +972-3-624-1539
E-mail: infodesk@claimscon.org
www.claimscon.org.il

Claims Conference je imenovala osobu za zaštitu prava molitelja. Ured osobe za zaštitu prava možete kontaktirati e-mailom: ombudsman@claimscon.org

ili redovnom poštom: Claims Conference Ombudsman
Postfach 900208
60442 Frankfurt
Deutschland

Bachrach&Krištofić: Dorian Gray,
fotografija za omoćnicu LP-a, 1982.